

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI: 1066
HALK KİTAPLARI: 243

Bu eserin içeriği
Din İşleri Yüksek Kurulu
tarafından hazırlanmıştır.

Yayın Yönetmeni
Cafer Tayyar DOYMAZ

Yayın Koordinatörü
Önder ÖZKAN

Tashih
Kürşat ASLAN

Grafik & Tasarım
Ali ÇINKI

Baskı
Sarıyıldız Matbaacılık
İvogsan Ağaç İşleri Sanayi Sitesi
1358 Sokak No: 31 OSTİM Ankara
Tel: 0312 395 99 95

10. Baskı, Ankara Mayıs 2024

ISBN 978-625-435-700-8
2024-06-Y-0003-1066
Sertifika No: 46325

Din İşleri Yüksek Kurulu Kararı
01.03.2017/19

© Diyanet İşleri Başkanlığı

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı
Tel: 0312 294 43 93 Faks: 0312 294 42 57
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

DİN İŞLERİ YÜKSEK KURULU

FETVALAR

GÖZDEN GEÇİRİLMİŞ İLAVELİ BASKI

İÇİNDEKİLER

NAMAZ

137. İbadet ne demektir ve kaç kısma ayrılır?	141
138. Namaz ibadeti Hz. Peygamber'den önce de var mıydı?	142
139. Müslüman'dan namaz ibadeti ne zaman ve hangi hâllerde düşer?	142
141. Namaz kılmamanın mazereti olabilir mi?	143

NAMAZIN FARZLARI

144

142. Sabah namazı imsak vaktinin girmesiyle kılınabilir mi?	144
143. "Asr-ı evvel" ve "asr-ı sani" ne demektir?	145
144. İkinci namazının vakti ne zaman başlar ve ne zaman sona erer?	145
145. Akşam namazı ne zamana kadar kılınır?	146
146. Yatsı namazı ne zamana kadar kılınabilir?	147
147. Kılınmakta olan namaz henüz tamamlanmadan önce vakit çıkarsa bu namaz bozulur mu?	147
148. Kerâhat vakitlerinde namaz kılmanın yasak olmasının sebebi ve hikmeti nedir?	148
149. Vakitlerin oluşmadığı yerlerde namazlar nasıl kılınır?	149
150. Namazlar cem edilmek (birleştirilmek) suretiyle kılınabilir mi?	149
151. Namazda niyet sadece kalben yapılsa yeterli olur mu? Kılınan namaza farz ya da sünnet diye niyet etmek gerekir mi?	150
152. Kibleye doğru yönelmeden kılınan namaz geçerli olur mu?	151
153. Kiblesinde hata tespit edilen camilerle ilgili ne yapmak gerekir?	151
154. Kadınlar başları açık olarak namaz kılabilirler mi?	152
155. Kiraatin bazı namazlarda açık bazılarında gizli olmasının sebebi nedir?	152
156. Namazda sûrelerin Türkçe tercümesi okunabilir mi?	153
157. Namazda kıraati, Mushaf'a bakarak yapmak caiz midir?	156
158. Namazda okunması farz olan kıraati, dudakları kıpırdatmadan, sadece zihinden geçirmekle namaz sahih olur mu?	156
159. İşitme engelliler namaz kılariken kıraat ve tesbîhâtı nasıl yaparlar?	156
160. Namazda sadece Fâtiha okumakla, farz olan kıraat yerine gelir mi?	156

NAMAZIN VACİPLERİ **157**

161. Namazda ta'dîl-i erkânın hükmü nedir?.....	157
162. Tek başına namaz kılan bir kimse kıraati, gizli olması gereken namazlarda sesli yaparsa namazı sahih olur mu?.....	157
163. Şâfiî mezhebinden olan birinin sabah namazında kunût duası okumasının hükmü nedir? Hanefî imama uyarak sabah namazı kıldığında bu duayı okumazsa namazı geçerli midir?.....	158
164. Secdede burnun yere değmesinin hükmü nedir? Burun yere değmeden kılınan namaz geçerli midir?.....	158
165. Farz namazlarda ilk oturuşu unutan kimse namazını nasıl tamamlar?.....	158
166. Namazda kavme ve celsenin hükmü nedir, ne kadar beklemek gerekir?.....	158
167. Son oturuşu yaptıktan sonra selâm vermeden namazdan çıkan bir kimsenin namazı geçerli midir?.....	159
168. Namazdan çıkarken verilen selâmın hükmü nedir?.....	160

NAMAZIN SÜNNETLERİ VE ADABI **160**

169. İftitah tekbirinde elleri kaldırmamanın hükmü nedir?.....	160
170. Namaz kılariken kıyamda ayaklar arası açıklık ne kadar olmalıdır?.....	161
171. Namazlarda Sübhâneke okurken “ve celle senâûke” kısmı niçin okunmaz?.....	161
172. Namazda Fâtiha sûresi okunduğunda “âmîn” demenin hükmü nedir?.....	161
173. Namazda Fâtiha’dan sonra okunacak âyet veya sûreler için besmele çekilir mi?.....	162
174. Farz namazların üçüncü ve dördüncü rek’atında Fâtiha’dan sonra niçin başka âyet veya sûre okunmaz?.....	162
175. İlk iki rek’atta okunan âyetlerin veya sûrelerin sonraki rek’atlarda tekrarlanmasının hükmü nedir?.....	162
176. Erkeklerin namazda başlarını örtmeleri gerekir mi?.....	163
177. Erkeklerin kolu kıvrık veya kısa kollu gömlek ile namaz kılmaları caiz midir?.....	163
178. Kadınlar namazda ellerini erkekler gibi bağlayabilirler mi?.....	163
179. Mescid-i Haram’da namaz kılariken kıyam hâlinde nereye bakılmalıdır?.....	164
180. Namazda huşû için nelere dikkat edilmelidir?.....	164
181. Kadınlar çıplak ayakla namaz kılabilirler mi?.....	164
182. Erkeklerin çorapsız namaz kılmaları caiz midir?.....	165
183. İş elbisesi ile namaz kılınabilir mi?.....	165

NAMAZI BOZAN ŞEYLER **165**

184. Gülmek namazı bozar mı?.....	165
185. Kıraat hataları namazı bozar mı?.....	166
186. Namazda harfleri yerli yerince çıkarmamakla namaz bozulur mu?.....	167
187. Namaz kılariken dünyevî düşüncelere dalmak namazı bozar mı?.....	167

188. Namazda örtülmesi gereken bir yeri açılan kişinin namazı bozulur mu?	168
189. Namaz kılanın önünden geçilmesi namazı bozar mı?	168
190. Rükûya veya secdeye giderken pantolonu çekmek/elbiseyi düzeltmek namazı bozar mı?	169
191. Namaza ait olmayan bir hareketi, bir özre dayanmaksızın çokça yapmanın hükmü nedir?	169
192. Son rek'atı kıldığını zannederek teşehhütte bulunup selâm veren kimse namazını nasıl tamamlar?	170
193. Namaz hangi hâllerde bozulabilir?	170
194. Namaz kılarken anne-babanın seslenmesi durumunda namaz bozulmalı mıdır?	171
195. Cemaatle namaz kılınırken bayılan, hastalanıp düşen, kalp krizi geçiren birine müdahale etmek için namazı bozmak caiz midir?	171
196. Namaz kıldıktan sonra iç çamaşırdaki ıslaklık görülmesi durumunda ne yapılmalıdır?	172
197. Secdede ayakların yerden kesilmesi namaza zarar verir mi?	172
198. Sarhoşken namaz kılınabilir mi?	173

NAMAZDA MEKRUH OLAN FİİLLER **173**

199. Ön safta boşluk varken arkada saf tutulabilir mi?	173
200. Cemaatle namaz kılarken müezzinlik yapanların, müezzin mahfilinde tek başına namaz kılmanın uygun mudur?	174
201. Tuvalet ihtiyacı varken namaz kılmak caiz midir?	174
202. Namazda sûreleri Mushaf'taki sıraya göre okumanın hükmü nedir?	174
203. Üzerinde resim olan elbiseyle namaz kılınabilir mi?	175

NAMAZLARIN KAZASI **176**

204. Kaza namazının delili nedir?	176
205. Mekruh vakitler hangileridir? Hangi vakitlerde kaza ve hangi vakitlerde nâfile namaz kılınmaz?	177
206. İmsak vakti ile güneşin doğuşu arasında sabah namazının sünneti dışında kaza veya nâfile namaz kılmak caiz midir?	178
207. Kaza namazına nasıl niyet edilir?	178
208. Bir namaz hem kaza hem sünnet niyeti ile kılınabilir mi?	179
209. Kaza namazı borcu olan kimse sünnet namazları kılabilir mi?	179
210. Hangi namazlar kaza edilir?	179
211. Vaktinde kılınmayan namaz daha sonra kaza edildiğinde, namazı kazaya bırakma günahı da affedilmiş olur mu?	180
212. Namaz borcu olan kişilerin yerine başkaları bu namazları kılabilir mi?	180
213. Kazaya kalan namazlar cemaatle kılınabilir mi?	180
214. Kaza namazı kılınırken ezân okunursa kaza namazına devam edilebilir mi?	181

215. Kaza edilecek namazlar arasında bir sıra takip etmek şart mıdır?.....	181
216. Kazaya kalan namaz, yeni vakit girdiğinde, o vaktin namazından önce kılınabilir mi?.....	182
217. Namaz vakti girdiği hâlde namazı kılmadan âdet görmeye başlayan kadın o vaktin namazını kaza eder mi?.....	182

NAFILE NAMAZLAR **182**

218. Farz namazlarla birlikte kılınan sünnet namazların dayanağı nedir?.....	182
219. Vakıit namazlarının farzlarıyla birlikte kılınan sünnetleri terk etmenin sakıncası var mıdır?.....	183
220. Nâfile namazları camide mi yoksa evde mi kılmak daha faziletlidir?.....	183
221. Sağlık ve güvenlik gibi alanlarda çalışan bir kimse namazların sadece farzını kılıp, sünnetleri terk edebilir mi?.....	184
222. Cemaate yetişmek için sabah namazının sünneti terk edilebilir mi?.....	184
223. Öğle ve yatsının son sünnetleri dört rek'at olarak kılınabilir mi?.....	185
224. İkinci namazının sünneti ile yatsı namazının ilk sünnetinin birinci oturushlarında niçin “salli” ve “bârik” ve üçüncü rek'atın başında “sübhâneke” duaları okunur?.....	185
225. Revâtib sünnetler dışındaki nâfile namazlarda kaç rek'atta selâm vermek daha faziletlidir?.....	186
226. Hâcet namazı nasıl kılınır?.....	186
227. Tahıyyetü'l-mescid namazının hükmü nedir? Kerâhet vakitlerinde kılınması caiz midir?.....	187
228. Kur'ân okunurken camiye giren bir kimse, “tahıyyetü'l-mescid” namazını kılabilir mi?.....	188
229. Tesbih namazı nasıl kılınır?.....	188
230. Tesbih namazı cemaatle kılınabilir mi?.....	189
231. Evvâbîn namazı nedir ve nasıl kılınır?.....	189
232. Teheccüd namazı nasıl kılınır?.....	190
233. Kuşluk (duhâ) namazı ne zaman ve nasıl kılınır?.....	191
234. İstihâre namazı nasıl kılınır? İstihâre nasıl yapılır?.....	191
235. “Kabir-nur” namazı diye bir namaz var mıdır?.....	192
236. Kul hakkı namazı var mıdır?.....	192
237. Muharrem ayına özgü bir namaz ve oruç var mıdır?.....	193
238. Kandil gecelerine ait özel bir namaz veya ibadet şekli var mıdır? Mübarek geceleri nasıl değerlendirmek gerekir?.....	194
239. Şükür secdesi nasıl yerine getirilir?.....	194

EZÂN, KÂMET VE TESBİHAT **195**

240. Ezân ve kâmet nedir? Ne zaman ve nasıl meşru kılınmıştır?.....	195
241. Ezân Arapça dışında başka dillerde okunabilir mi?.....	196

242. Namaz vaktini bildirmek için CD, kaset vb. kayıtlardan ezân okunabilir mi?	196
243. İmam kâmet getirebilir mi?	197
244. Cemaatle namazda kâmet yapacak kişinin özellikleri nelerdir? Çocuklar kâmet yapabilirler mi?	197
245. Cemaatle namazda kâmet yapılırken ne zaman ayağa kalkılır?	197
246. Kâmet bitmeden imam namaza başlayabilir mi?	198
247. Müezzinin kâmet yaparken yürümesinin hükmü nedir?	198
248. Kâmetten sonra ezân duası okunabilir mi?	198
249. Cemaate yetişemeyen kimse camide tek başına namaz kılarken kâmet getirmeli midir?	199
250. Ezân ve kâmet cümleleri ikişer kere mi, birer kere mi okunmalıdır?	199
251. Kaza namazlarında ezân ve kâmet gerekir mi?	200
252. Hangi namazlardan sonra tesbîhât yapılır?	200
253. Namazlardan sonra tesbîhât nasıl yapılır?	201
254. Farz namazlardan sonra “estağfirullâh” demenin dayanağı nedir?	201
255. Namazdan sonraki tesbîhâtın müezzin eşliğinde yapılmasının hükmü nedir?	202
256. Tesbîhât yapmadan camiden çıkmak caiz midir?	202
257. İkinci namazından sonra aşır okumak bid’at mıdır?	202
258. Namazdan sonra Âyetü’l-kürsî okumanın hükmü nedir?	203
259. Sesli olarak okunan Kur’ân-ı Kerîm’i dinlemek zorunlu mudur; böyle bir durumda namaz kılınabilir mi?	203
260. Salânın anlamı ve dindeki yeri nedir?	204

İMAMET VE CEMAAT **205**

261. Vakit namazlarını cemaatle kılmanın hükmü nedir?	205
262. İmamın, kendisine uyan kadınlar için ayrıca niyet etmesi gerekir mi? Kendi başına namaz kılan bir erkeğe, bir kadın sonradan gelip uyabilir mi?	206
263. İmama uyan kimse nasıl niyet eder?	206
264. Farz, vâcip ve nâfile namazların hangileri cemaatle, hangileri tek başına kılınmalıdır?	206
265. Bir farz namazı kılmış veya kıldırmış olan kimse aynı namaz için başka bir cemaate namaz kıldırabilir mi?	207
266. Kadın, kadınlara namaz kıldırabilir mi?	207
267. Kadınlar erkeklere namaz kıldırabilir mi?	208
268. Büyük günah işleyen kişinin namaz kıldırması caiz midir?	208
269. Kur’ân okuyamayan, okuyabilene namaz kıldırabilir mi?	209
270. Kekeme olan kimse başkalarına namaz kıldırabilir mi?	209
271. Harfleri doğru telaffuz edemeyen kişi namaz kıldırabilir mi?	209

272. Kollarından biri veya her ikisi bulunmayan kimse namaz kıldırabilir mi?	209
273. Başka mezhepten olan bir imamın arkasında namaz kılınabilir mi?	210
274. İmamdan farklı bir mekânda bulunan kişi, ses bağlantısıyla imama uyabilir mi?	210
275. Radyo, televizyon, telefon ve bilgisayar gibi iletişim araçları vasıtasıyla farklı bir mekânda bulunan imama uyulmasının hükmü nedir?	211
276. Müdrik, mesbûk, lâhik ne demektir? Bunlar namazlarını nasıl kılarlar?	212
277. İmama uyan bir kimse Fâtiha okuyabilir mi?	213
278. İmam son oturuşu yapmadan ayağa kalkarsa cemaat ne yapmalıdır?	214
279. Cemaatle namaz kılarken ön safta meydana gelen boşluğu doldurmak için öndeki safa yürümek caiz midir?	214
280. Mescid-i Haram'da kadınların ve erkeklerin aynı safta namaz kılmaları caiz midir?	214
281. Mescid-i Haram'da cemaatle namaz kılarken imamın hizasından önde olanların namazları geçerli olur mu?	215
282. Namazda abdesti bozulan imam nasıl hareket etmelidir?	215
283. Cemaatle namaz kılan bir kimsenin abdesti bozulursa ne yapmalıdır?	216
284. Cemaatten olmayan bir kimsenin imamın yanlışını düzeltmesi namazı bozar mı?	216
285. Namazdan sonra camide musafaha yapılması bidat mıdır?	217
286. Din hizmetleri karşılığında maaş alınabilir mi? Maaşlı görevlilerin arkasında namaz kılınabilir mi?	217

CUMA VE BAYRAM NAMAZI **218**

287. Cuma namazının hükmü nedir?	218
288. Cuma namazı kaç rek'attır?	218
289. Zuhr-i âhir namazı nedir? Bu namazı kılmak gerekir mi?	219
290. Cuma namazının sahih olması için şehirde kılınması şart mıdır?	219
291. Cuma namazı en az kaç kişiyle kılınabilir?	220
292. Cuma namazında iç ezânı okumanın hükmü nedir?	221
293. Büluğa ermeyen çocukların hutbe okuması caiz midir?	221
294. Hutbede Hz. Peygamber'in adı geçtiğinde salavât getirilebilir mi; yapılan duaya âmin denilebilir mi?	221
295. Hutbede Türkçe dua edilebilir mi?	222
296. Cuma hutbesinde yapılan duaya 'âmin' demek caiz midir?	222
298. Cuma namazına selâmdan önce yetişen kimse, selâmdan sonra kılmadığı rek'atları nasıl kılmalıdır?	223
299. Kadınların cuma namazı kılmaları zorunlu mudur?	224
300. Cumaya gitmeyen kadın veya erkekler cuma namazı kılınmadan önce öğle namazı kılabilirler mi?	224
301. Açık alanlarda cuma namazı kılınabilir mi?	225

302. İş yeri ve apartman altındaki mescitlerde cuma namazı kılınabilir mi?	225
303. Cemaatin çoğalması için cuma namazı geciktirilebilir mi?	225
304. Cuma günü ve cuma namazı vaktinde çalışmanın ve bu vakitte elde edilen kazancın hükmü nedir?	226
305. İş vaktinin cumaya denk gelmesi, cuma namazını kılmamak için geçerli bir mazeret midir?	226
306. Aralıksız çalışan iş yerlerindeki kişiler cuma namazlarına nöbetleşe gidebilirler mi?	227
307. Cezaevinde mahkûm olan şahsın cuma namazını kıldırması caiz midir?	228
308. Salgın ve elverişsiz hava şartlarında bir camide birden fazla cuma namazı kılınmasının hükmü nedir?	228
309. Teşrik tekbirlerinin dinî hükmü nedir, bu tekbirleri kimler ne zaman getirir?	229
310. Kadınlar bayram namazı ile sorumlu mudur?	229

SEFERİLİK VE NAMAZ

229

311. Seferî sayılma bakımından bulunulan yerleri ifade eden vatan-ı aslî, vatan-ı ikâmet ve vatan-ı süknâ ne demektir?	229
312. Seferîliğin başlangıcı nasıl belirlenir?	230
313. Seferî olan kişi namaz kıldırabilir mi?	231
314. Seferî olan bir kimse mukim imamın arkasında namazını nasıl kılar?	231
315. Seferî iken kılınamayan dört rek'atlı namazların kazası nasıl yapılır?	231
316. Gemiyle seyahat edenler namazlarını nasıl kılarlar?	232
317. Ulaşım araçlarında farz veya nâfile namazlar kılınabilir mi?	232
318. Çalışmak üzere bir şehre giden fakat ailesini oraya götürmeyen kimse namazlarını seferî mi yoksa mukim olarak mı kılar?	233
319. İş gereği hafta içi başka bir şehirde çalışıp hafta sonları evine dönen kişi çalıştığı yerde seferî olur mu?	234
320. Birden çok yerde evi olan bir kimse, buralara gittiğinde seferî olur mu?	234
321. Anne babasının yaşadığı beldeye giden kişi seferî olur mu?	234

VİTİR NAMAZI

235

322. Vitr namazı nedir, nasıl kılınır?	235
323. Vitr namazının delili nedir?	235
324. Vitr namazının üçüncü rek'atında tekbir alırken eller niçin kaldırılır?	236
325. Vitr namazının üçüncü rek'atında tekbir almayı unutan kimse ne yapmalıdır?	236
326. Vitr namazında kunut duasını okumayı unutan kimse namazını nasıl tamamlar?	236
327. Kunut duasını bilmeyen bir kimse ne yapar?	236

TERAVİH NAMAZI 237

328. Teravih namazının hükmü ve mahiyeti nedir?	237
329. Teravih namazının vakti ne zamandır? Yatsı namazını kılmadan önce teravih kılınsa geçerli olur mu?	238
330. Teravih namazı kaç rek'attır?	238
331. Teravih namazı tek niyetle kılınabilir mi?	239
332. Teravih namazını cemaatle kılmanın hükmü nedir?	239
333. Kadınlar teravih namazını camide kılabilirler mi?	240

HASTA NAMAZI 241

334. Abdest ve teyemmüme güç yetiremeyen kişi nasıl namaz kılar?	241
335. Dizlerinde rahatsızlığı olanların sandalyede namaz kılması caiz midir?	241
336. Hamile bir kadın namaz kılarken zorlanmakta ise namazlarını oturarak veya îmâ ile kılabilir mi?	242
337. Bitkisel hayatta olan insandan namaz ve oruç ibadetleri düşer mi?	243
338. İmâ ile namaz nasıl kılınır? Gözle îmâ ederek namaz kılınabilir mi?	243

SEHİV SECDESİ VE TİLAVET SECDESİ 245

339. Hangi sebeplerle sehiv secdesi yapmak gerekir? Sehiv secdesi nasıl yapılır?	245
340. Namazda kaç rek'at kıldığı konusunda tereddüt eden kimse ne yapmalıdır?	245
341. Birinci oturuşu son oturuş sanarak selâm veren kimse ne yapar?	246
342. Namazda son oturuşu yapmadan ayağa kalkan kişi ne yapmalıdır?	246
343. Farz namazların ilk oturuşunda tahiyyât okunduktan sonra "Allahümme salli alâ Muhammed" demek sehiv secdesi gerektirir mi?	247
344. İmam farz namazların ilk iki rek'atında Fâtiha'dan sonra bir sûre veya âyet okumamışsa ne yapması gerekir?	247
345. Farz namazların üçüncü ve dördüncü rek'atında sûre veya âyet okuyana sehiv secdesi gerekir mi?	247
346. Sehiv secdesini yapmayı unutan kişinin ne yapması gerekir?	247
347. Namazın dışında veya namazda tilavet secdesi nasıl yapılır?	248
348. Radyo, televizyon ve internet gibi araçlardan Kur'ân-ı Kerim dinlerken secde âyeti geçerse tilâvet secdesi yapmak gerekir mi?	248

NAMAZLA İLGİLİ DİĞER KONULAR 249

349. Vakit namazlarının sünneti ile farzı arasında başka bir şeyle meşgul olmanın sakıncası var mıdır?	249
350. Farz ve sünnet namaz arasında abdest bozulursa önceki kılınan namazın iadesi gerekir mi?	249
351. Kâbe'nin içinde namaz kılınır mı?	249
352. Kılınış bakımından kadınların namazı ile erkeklerin namazı arasında ne gibi farklar bulunmaktadır?	249

353. İş yerinde namaz kılmasına müsaade edilmeyen kimse namazını imâ ile kılabilir mi?	250
354. Mesai içerisinde kılınan vakit namazından dolayı kul hakkı çiğnenmiş olur mu?	251
355. Bir kimse namaz kılmayan eşinden dolayı sorumlu mudur?	251

CENAZE İLE İLGİLİ HÜKÜMLER **252**

356. Cenaze namazının hükmü nedir?	252
357. Cenaze namazını kılmanın belli bir vakti var mıdır? Cenazenin defni geciktirilebilir mi?	253
358. Cenaze namazı nasıl kılınır?	253
359. Cenaze namazında tekbirlerin fazla veya eksik alınması hâlinde ne yapılmalıdır?	254
360. Birden fazla cenaze için tek bir namaz kılınabilir mi?	254
361. Vefat eden kişiye birden fazla cenaze namazı kılınabilir mi?	254
362. Gıyâbi cenaze namazı kılınabilir mi?	255
363. Cenaze namazı ayakkabı ile kılınabilir mi?	255
364. Cenaze namazına katılan kadınların saf düzeni nasıl olmalıdır?	255
365. Cenaze namazı cami içerisinde kılınabilir mi?	256
366. Cenaze namazı teyemmüm ile kılınabilir mi?	256
367. İntihar edenin cenaze namazı kılınır mı?	256

CENAZE VE KABİRLE İLGİLİ DİĞER KONULAR **257**

368. Cenaze için salâ vermenin hükmü nedir?	257
369. Cenazeyi yıkamanın hükmü nedir? Yıkanmadan defnedilmiş cenazenin kabirden çıkarılıp yıkanması gerekir mi?	257
370. Cenaze nasıl kefenlenir? Cenaze kefenlenmeden elbisesiyle gömülebilir mi?	258
371. Cenazenin bulunduğu yerde Kur'ân okunabilir mi?	258
372. Yıkanıp kefenlendikten sonra cenazenin yüzünü açıp bakmak caiz midir?	259
373. Kişi öldüğü yerden başka bir yere götürülüp defnedilebilir mi?	259
374. Bir mezara birden fazla cenaze defnedilir mi?	259
375. Çok katlı mezar yapılması dinen uygun mudur?	260
376. Defnedilmiş cenaze kabirden çıkarılıp başka bir yere nakledilebilir mi?	260
377. Kibleye yönelik olarak defnedilmediği sonradan anlaşılan bir cenaze için herhangi bir işlem yapılır mı?	260
378. Ameliyatla kesilen bacak veya kol gibi vücut azalarının defin işlemi olur mu?	261
379. Gayrimüslim bir kimse Müslüman mezarlığına veya Müslüman bir kimse gayrimüslim mezarlığına defnedilebilir mi?	261
380. Ölüyü tezkiye etmenin anlamı ve hükmü nedir?	261
381. Telkin nedir, nasıl yapılır ve dinî hükmü nedir?	262

382. Ölen bir kişi, hayatta olanların hâllerinden haberdar olabilir mi?	262
383. Gayrimüslimlerin cenaze törenlerine katılmak dinen uygun mudur?	263
384. Müslüman'ın cenaze merasimine gayrimüslimler katılabilir mi?	263
385. Taziyenin hükmü nedir?	263
387. Cenaze sahiplerinin, merasime katılanlara yemek vb. ikramlarda bulunması uygun mudur?	264
389. Cenazenin yıkanması ve defni konusunda yapılan vasiyet bağlayıcı mıdır?	265
391. Yapılan hayrın veya okunan Kur'ân'ın sevabı ölen kimseye bağışlanabilir mi?	266
392. Ölünün ardından yapılan yedinci, kırkinci ve elli ikinci gecesi gibi uygulamaların dinî dayanağı var mıdır?	267
393. Devir ve ıskatın dinimizde yeri var mıdır?	267
394. Cenazenin defin esnasında alkış tutulması, slogan atılması ve ıslık çalınması caiz midir?	268
395. Cenazeye çelenk veya çiçek göndermek dinî açıdan uygun mudur?	269
396. Kabir veya türbe yaptırmanın hükmü nedir?	269
397. Kabir ziyaretinin adabı nedir?	269
398. Kadınlar kabir ziyaretinde bulunabilirler mi?	270
399. Kadınlar âdet hâlinde iken kabir ziyareti yapılabilir mi?	271
400. Kabir üzerine oturmak günah mıdır?	271
401. Kabirlerin üzerinden yol geçirilebilir mi?	271

NAMAZ

NAMAZ

137. İbadet ne demektir ve kaç kısma ayrılır?

İbadet; “itaat etmek, boyun eğmek, kulluk etmek, tevazu göstermek, ilah edinmek” anlamına gelir. Dinî bir terim olarak ise; “Fiil ve niyete bağlı olarak yapılmasında sevap olan ve Allah’a tazim ve yakınlık ifade eden şuurlu itaat” demektir. Allah’a ibadet; itaat etmenin ve saygı göstermenin zirvesidir. Kur’ân’da insanların, Allah’a ibadet için yaratıldıkları, (Zariyât, 51/56) bütün peygamberlerin, insanları Allah’a ibadete davet ettikleri (el-Bakara, 2/83) bildirilmiştir.

Kur’ân’da ibadet kavramı; tevhid, (en-Nisâ, 4/36) itaat, (el-Bakara, 2/172) dua, (el-Mü’min, 40/60) boyun eğmek, (el-Fâtiha, 1/5) iman ve salih amel, (en-Nisâ, 4/172-173) Allah’ı tesbih ve secde, (el-A’râf, 7/206) Allah’ı bilmek ve tanımak (ez-Zâriyât, 51/56) gibi anlamlarda kullanılmıştır. Bu manalardan hareketle ibadet, geniş anlamıyla İslâm’ın emir ve yasaklarını gözetmeyi ve Allah’ın sınırlarını korumayı ifade eder.

Bir davranışın ibadet olabilmesi için; kişide iman, niyet ve ihlas olması gerekir. İbadetin Allah rızası için yapılması ve İslâm’a uygun olması lazım gelir.

Uygulama itibarıyla geniş manada ibadetler dört kısma ayrılır:

- a) İman, ihlas, niyet, tefekkür, marifet, sabır, takva gibi kalbî ibadetler.
- b) Namaz, oruç, dil ile zikir ve dua, ana-babaya iyilik, insanlara iyi muamele ve sıla-i rahim gibi beden ile yapılan ibadetler.
- c) Zekât, sadaka, yakınlarla ve fakirlere yardım, Allah yolunda infak gibi mal ve servetle yapılan ibadetler.
- d) Hacca gitmek, cihat etmek gibi hem mal hem de beden ile yapılan ibadetler.

138. Namaz ibadeti Hz. Peygamber'den önce de var mıydı?

Kur'an'da Hz. Muhammed'den (s.a.s.) önceki peygamberlerin de namaz ibadetiyle mükellef kılındıkları belirtilmektedir. (el-Bakara, 2/83; Yûnus, 10/87; Hûd, 11/87; İbrâhim, 14/37, 40; Meryem, 19/30-31, 54-55; Tâhâ, 20/14; el-Enbiyâ, 21/72-73; Lokmân, 31/17)

Âyet-i kerîmelerden, namaz ibadetinin sadece Hz. Muhammed (s.a.s.) ümmetine has olmayıp, önceki ümmetlerde de var olduğu anlaşılmaktadır. Yine aynı şekilde, önceki ümmetlerin namazlarında da kıyam, rûkû ve secde gibi temel rûkûnların var olduğu bildirilmekle birlikte, namazın kılınına dair detaylı açıklamalar mevcut değildir.

139. Müslüman'dan namaz ibadeti ne zaman ve hangi hâllerde düşer?

Akıl sağlığı yerinde olan ve ergenlik çağına ermiş her Müslüman'a namaz farzdır. Bu şartları taşımayan kimse namazla mükellef değildir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), bir hadiste çocuklar ve akıl sağlığı yerinde olmayan kimselerden sorumluluğun kaldırıldığını belirtmiştir. (Ebû Dâvûd, Hudûd, 16 [4398]; İbn Mâce, Talâk, 15 [2041])

Bazı durumlarda sağlık sorunu olanlardan da namaz düşer. Hanefîlere göre, sadece başını hareket ettirerek dahi namaz kılmaya gücü yetmeyecek derecede rahatsız olan kimseye bir şey gerekmez. Eğer bu hastalıktan ölürse, kılamadığı namazları kaza etme imkânı bulamadığı için borçsuz olarak Allah'ın huzuruna çıkmış olur. İyileşmesi durumunda; kılamadığı namazları bir günlük (beş vakit) namazı geçmezse, kaza etmesi gerekir. Sayı bundan daha çok olursa sahih olan görüşe göre, o kimseye kaza gerekmez. Baygın kalan kişi için de baygınlık süresine göre aynı hükümler geçerlidir. (Kâsânî, *Bedâi'*, 1/106, 107, 108) İmam Şâfiî, bayılmanın tam bir namaz vakti sürmesi hâlinde de kaza gerekmeyeceğini söylemiştir. (Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/314)

Hayatını yatalak olarak geçiren kişi, eğer yataktan kalkıp abdest almıyorsa veya abdest aldırarak birini bulamıyorsa yanında bulunduracağı tuğla, kiremit veya taş gibi bir madde üzerine teyemmüm eder. Yatağından doğrulmaya ve kıbleye yönelmeye tek başına imkân bulamayan kişi, kendisine yardım edecek kimse de olmadığı takdirde yerinden doğrulmadan, yüzünü çevirebildiği kadar kıbleye çevirerek yattığı yerde namazını îma ile kılar. (Serahsî, *el-Mebsût*, 1/212-213; Kâsânî, *Bedâi'*, 1/106-107)

Hastalığından dolayı kendi başına teyemmüm edemeyen ve bu konuda kendisine yardım edecek birini de bulamayan kişi kendisini abdestli gibi sayarak isterse namazını îma ile kılar; isterse de kazaya bırakır; iyileşmesi hâlinde kaza eder, iyileşmeme durumunda ise kendisinden yükümlülük düşer. (İbn Nüceym, *el-Bahr*, 1/168, 172; Haskefi, *ed-Dürrü'l-muhtâr*, 39; İbn Âbidin, *Reddül-muhtâr*, 1/252-253)

140. Namazların rek'at sayıları ve kılınış şekilleri neye göre belirlenmiştir?

İbadetler tevkîfidir. Yani hem farz oluş gerekçelerinin hem de uygulamalarının her yönüyle akılla bilinmesi mümkün değildir. İbadetlerle ilgili hususlar Kur'ân'da genel olarak emredilmiş, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) uygulamasıyla belirgin hâle gelmiştir.

Kur'ân'da, namazların belli vakitlerde farz kılındığı (en-Nisâ, 4/103) ve kıyam, kıraat, rükû ve secde gibi birtakım rükünlerinin olduğu bildirilmiş; söz konusu ibadetin ayrıntıları ve namaz içerisinde yapılması gereken diğer davranışlar ile ilgili hususlar Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sünneti ile sabit olmuştur. (Buhârî, Ezân, 95 [755-758]; Müslim, Salât, 45 [397]; Mesâcid, 176 [613]) Bütün bunların bir ifadesi olarak da Hz. Peygamber (s.a.s.), “*Beni namazı nasıl kılarken gördüyseniz siz de öyle kılınız.*” (Buhârî, Ezân, 18 [631]) buyurmuştur. Buna göre namazla ilgili genel hüküm, rükün ve şartlar Kur'ân'la, bunlara ilişkin ayrıntılar ise Resûl-i Ekrem'in (s.a.s.) sünnetiyle belirlenmiştir.

141. Namaz kılmamanın mazereti olabilir mi?

Bilindiği gibi namaz, dinimizin ifasını emrettiği ibadetlerin en önemlisidir. Kelime-i şehâdetten sonra, İslâm binasının üzerine kurulduğu beş esastan birincisidir. Akıllı ve ergenlik çağına ulaşan her Müslüman'ın namaz kılması farzdır. Terk edilmesi ve geciktirmeyi caiz kılan meşru bir mazeret bulunmaksızın vaktinde eda edilmeyip kazaya bırakılması, günahdır. Namaz; uyuyakalmak, unutmak ve baş ile de olsa îma ile kılamayacak kadar hasta olmak gibi meşru bir mazeret bulunmadıkça kazaya bırakılamaz. Hz. Peygamber (s.a.s.), “*Biriniz uyuyakalır veya unuttur da bir namazı vaktinde kılamaz ise onu hatırladığı vakit kılın.*” (Müslim, Mesâcid, 316 [684]; bk. Buhârî, Mevâkitü's-salât, 37 [597]) buyurmuştur.

Meşguliyeti çok olmak, aile fertlerinin geçimini sağlamak için yapılan çalışma ve yolculuk gibi durumlar namazın ertelenmesi için özür sayılmaz. Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyrulur: “Öyle adamlar vardır ki, onları ne bir ticaret, ne bir alışveriş, Allah’ı anmaktan, namazı dosdoğru kılmaktan ve zekât vermekten alıkoyabilir. Onlar, dehşetinden kalplerin ve gözlerin ters döneceği günden korkarlar.” (en-Nûr, 24/37)

İşverenin veya iş yerinde sorumluluk alan kimsenin, namaz kılmak isteyen memurlarına ve işçilerine, cuma namazını ve beş vakit namazı kılabilme imkânını sağlaması gerekir. Ancak çalışanın da işini aksatmaması ve iş disiplininin korunması açısından işverenin veya amirlerin iznini alması uygun olur. İzin verilmemesine rağmen kılınan namaz geçerlidir. Namaz kılma imkânı bulunmayan bir yerde çalışan kimsenin bu imkânı bulabileceği bir iş araması uygun olur.

Eğer çalışanlar aramalarına rağmen başka bir imkân bulamazlar ise; öğle ile ikindiyi, ya ikindiyi öne alarak öğle vaktinde ya da öğleyi geciktirerek ikindi vaktinde; akşam ile yatsıyı da yatsı vaktine geciktirerek veya yatsıyı akşam vaktine alarak (cem ederek/birleştirerek) kılabilirler. Fakat bunun bir zaruret hükmü olduğunu hatırdan çıkarmazlar.

NAMAZIN FARZLARI

142. Sabah namazı imsak vaktinin girmesiyle kılınabilir mi?

Sabah namazının vakti, tan yerinin ağarması demek olan ikinci fecrin doğmasından başlayarak güneşin doğmasına kadar devam eder. Buna göre imsak vakti, başka bir deyişle oruç yasaklarının başlama vakti, fecr-i sâdıkın oluşması, yani tan yerinin ağarmasıdır. Kur’ân-ı Kerîm’de, “Artık (Ramazan gecelerinde) eşlerinize yaklaşın ve Allah’ın sizin için takdir ettiklerini isteyin. Şafağın beyaz ipliği (aydınlığı), siyah ipliğinden (karanlığından) ayırt edilinceye kadar yiyin, için sonra akşama kadar orucu tamamlayın.” (el-Bakara, 2/187) buyrulmaktadır. İmsak ile birlikte sabah namazının vakti girdiğine göre bu vakitte sabah namazı kılınabilir. Bununla birlikte, konuyla ilgili bazı rivâyetlere dayanan Hanefiler, biraz geciktirilerek (isfar vaktinde) kılınmasını daha uygun (müstehap) bulmuşlardır. (İbnü’l-Hümâm, *Fethu’l-kadîr*, 1/225; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 1/286; Zeylai,

Tebayin, 1/82) Nitekim Peygamber Efendimiz de bunu tavsiye etmiştir. (Tirmizi, Salât, 3 [154])

Sabah namazının vakti, güneşin doğmasına kadar devam eder. Zira Cebrail'in Hz. Peygamber'e (s.a.s.) imamlık ettiğine ilişkin hadise göre Cebrail sabah namazını birinci günde tan yeri ağardığında, ikinci günde de ortalık aydınlanıp güneş doğmasına yakın bir vakitte kıldırması ve, "...*Bu, senden önceki peygamberlerin (namaz) vaktidir ve (namazlar için) vakit bu iki vaktin arasındır.*" (Ebû Dâvûd, Salât, 2 [393]; Tirmizi, Salât, 1 [149]) demiştir.

143. "Asr-ı evvel" ve "asr-ı sani" ne demektir?

"Asr-ı evvel", ikinci namazının ilk vakti; "asr-ı sâni" ise ikinci namazının ikinci vakti demektir. İkinci namazının vakti, öğle namazının vaktinin sona ermesi ile başlar. Öğle namazının vaktinin ne zaman sona ereceği, fakihlerin kullandıkları delillerin farklılığı sebebiyle ihtilaf olduğu için buna bağlı olarak ikinci namazının vaktinin başlayacağı zaman da ihtilaf konusu olmuştur. Buna göre İmam Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed ile diğer üç mezhep imamına göre güneşin tepe noktasından batıya meyli sırasında oluşan gölge (fey-i zevâl) hariç herhangi bir şeyin gölgesi kendisi kadar olunca öğle namazının vakti bitmiş ve ikinci namazının vakti başlamış olur. (Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/40; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/299-300; Desûkî, *Hâşiyeye*, 1/177; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 1/271-272) İşte bu vakte "asr-ı evvel" (ikinci namazının ilk vakti) adı verilir.

İmam Ebû Hanîfe'ye göre ise öğle namazı vakti, "fey-i zevâl" hariç bir şeyin gölgesi kendisinin iki katı kadar olunca sona erer. Bu vakte ise "asr-ı sâni" (ikinci namazının ikinci vakti) adı verilir. (Kâsânî, *Bedâi*, 1/122; Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/40; Zeylâi, *Tebayin*, 1/79)

Diyanet İşleri Başkanlığı, yayınlamakta olduğu Diyanet Takvimi'nde ikinci namazının vaktini, "asr-ı evvel" esasına göre düzenlemiştir ve namazlar asr-ı evvel ictihadına göre kılınmaktadır.

144. İkinci namazının vakti ne zaman başlar ve ne zaman sona erer?

İkinci namazı vaktinin başlangıcı, öğle namazı vaktinin sona ermesine bağlı olduğu için öğle namazının sona ermesi konusundaki görüş ayrılığı ikinci vaktinin başlamasına da yansımıştır. Dolayısıyla İmam Ebû Yûsuf ile İmam Muhammed ve diğer mezhep imamlarına göre öğle vakti,

her şeyin gölgesi ‘fey-i zevâl’ hariç kendisinin bir misli olduğu zaman biter ve ikinci namazının vakti başlar. Buna asr-ı evvel (ikinci namazının ilk vakti) denir. İmam Ebû Hanîfe’ye göre ise öğle vaktinin bitişi, her şeyin gölgesi “fey-i zevâl” hariç kendisinin iki misli olduğu zaman biter ve ikinci namazının vakti başlar. Buna asr-ı sâni (ikinci namazının ikinci vakti) denir. Diyanet İşleri Başkanlığı takviminde asr-ı evvel uygulaması esas alınmaktadır.

İkinci namazının son vakti güneşin batışından hemen öncedir. Ancak mazeret yoksa bu ana kadar geciktirmemek gerekir. Hz. Peygamber (s.a.s.), ikinci namazını güneş sararınca kadar geciktirip sonra da baştan savma bir şekilde aceleyle kılmayı, münafıkların namazı olarak nitelemiştir. (bk. Müslim, Mesâcid, 195 [622]; Ebû Dâvûd, Salât, 5 [413]) Fakat daha önce kılınamamışsa, güneş batmak üzere de olsa kılınır. (Kâsânî, *Bedâi’*, 1/127; Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/40; Zeylâi, *Tebyin*, 1/80; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 1/273) Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: **“Güneş batmadan önce ikinci namazından bir rek’ata yetişen, namazın tamamına yetişmiş sayılır.”** (Buhârî, *Mevâkîtü’s-salât*, 28 [579]; Müslim, Mesâcid, 163-165 [608])

Şâfiî mezhebine göre ikinci namazının vakti, kendi içinde “faziletli”, “ihtiyarî”, “kerâhetsiz cevâz”, “kerâhetli cevâz” ve “özür” olmak üzere beşe ayrılır. Özür vakti, sefer veya yağmur gerekçesinden dolayı ikinci namazı ile öğle namazının cem edilmek suretiyle öğle namazı vaktinde kılınmasıdır. Diğerleri ise her şeyin gölgesinin bir buçuk katına çıktığı zamana kadar fazilet, iki misline çıktığı zamana kadar ihtiyarî, ihtiyarî vakitten güneşin sararmasına kadar kerâhetsiz cevaz ve güneşin sararmasından batışına kadar olan zaman aralığını kapsayan kerâhetli cevaz vakitleridir. Bir özür yok iken ikinci namazını kerâhetli cevaz vaktine kadar ertelemek caiz değildir. Bununla birlikte güneşin batışından önce bir rek’at da olsa kılabilen kimse ikinci namazını kılmış olur. (Nevevî, *el-Mecmû’*, 3/27)

145. Akşam namazı ne zamana kadar kılınır?

Akşam namazının vakti; güneşin batması ile başlayıp, İmam Ebû Hanîfe’ye göre güneşin batışından sonra ufukta kalan aydınlık kayboluncaya kadar devam eder. Hz. Peygamber (s.a.s.), **“Akşam namazı vaktinin başlangıcı güneşin batışı, sonu da ufkun kayboluşudur.”** (Tirmizî, Salât, 2

[151]) buyurmuştur. Bir rivâyette de Hz. Peygamber (s.a.s.), yatsı namazını şafağın kaybolmasından sonra kılmıştır. (Dârekutnî, es-Sünen, 1/495-496 [1037])

Rivâyetlerdeki ‘şafak’ veya ‘ufuk’ kelimeleri İmam Ebû Hanîfe’ye göre, kırmızılıktan sonraki beyazlıktır. Ayrıca İmam Ebû Hanîfe bu konuda delil olarak, “...Akşam namazı vaktinin sonu ufkun karardığı vakittir.” (bk. Müslim, Mesâcid, 174 [612]) hadisine dayanmıştır.

İmam Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed’le birlikte diğer mezheplere göre ise akşam namazının son vakti, güneşin batışından sonraki kızılık gidinceye kadar devam eder. Zira hadisteki şafak güneşin batışından sonraki kızılıktır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), “Şafak kızılıktır. O kaybolunca namaz vâcib olur.” (Dârekutnî, es-Sünen, 1/506 [1056]) buyurmuştur.

146. Yatsı namazı ne zamana kadar kılınabilir?

Yatsı namazının vakti, akşam namazının vakti çıktıktan sonra başlar, “imsak” vaktine (tan yerinin ağarmaya başlamasına) kadar devam eder. (Tahâvî, Şerhu me’âni’l-âsâr, 1/159 [957-959]) Yatsı namazı bu süre içinde herhangi bir vakitte kılınabilir. Bununla birlikte bazı âlimler, bütün farz namazlarda olduğu gibi yatsı namazını da vaktinin ilk diliminde kılmanın Hz. Peygamber’in (s.a.s.) tavsiyesi gereğince daha faziletli olduğunu söylemişlerdir. Buna karşılık yine bazı rivâyetlere dayanarak yatsı namazını gecenin biraz ilerleyen diliminde kılmanın daha uygun olduğunu söyleyen âlimler de vardır. (İbn Kudâme, el-Muğnî, 1/278)

Şâfiî mezhebine göre yatsı namazının vakti batı ufkundaki kızılığın kaybolmasıyla başlar, tan yerinin ağarmasına kadar devam eder. Ancak bu mezhebe göre yatsı namazının vakti kendi içinde “faziletli”, “ihtiyarî”, “cevâz” ve “özür” olmak üzere dörde ayrılır. Faziletli vakit, vaktin başında kılınmasıdır. İhtiyarî vakit, gecenin ilk üçte bir vaktidir. Bundan sonra fecre kadarki vakit ise cevaz vaktidir. Bu vakitte yatsı namazını kılmak caiz ise de mekruhtur. Özür vakti ise yatsının cem-i takdim ile kılınacağı akşam namazı vaktidir. (Nevevî, el-Mecmû’, 3/31)

147. Kılınmakta olan namaz henüz tamamlanmadan önce vakit çıkarsa bu namaz bozulur mu?

Sabah ve cuma namazı dışında namaz kılarken vaktin çıkmasının o namazı bozmayacağı konusunda âlimler görüş birliği içindedir. Sabah

namazında ise güneş doğarken namaz kılmayı nehy eden hadislerle dayanan İmam Ebû Hanîfe, güneşin doğmasının kılınmakta olan namazı bozacağını söylemiştir. Bunun yanında İmam Ebû Yûsuf ve Muhammed son oturuşta teşehhüd miktarı oturulmuşsa namazın bozulmayacağını ifade etmişlerdir. (Kâsânî, *Bedâi'*, 1/122-124; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, 1/386) Diğer mezhepler ise Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sabah namazının bir rek'atı kılındıktan sonra güneş doğar veya ikindi namazının bir rek'atı kılındıktan sonra güneş batarsa o namazın tamamlanacağını ve geçerli olacağını bildiren hadisine (Buhârî, *Mevâkitü's-salât*, 28 [579]) dayanarak namaz kılarken vaktin çıkmasının o namazı bozmayacağını belirtmişlerdir. (İbn Rüşd, *Bidâ-yetü'l-müctehid*, 1/102-103; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 1/273) Buna göre sabah namazında ihtilaf bulunmakla birlikte bir vaktin namazı kılınırken diğer vaktin girmesi ile kılınmakta olan namaz bozulmaz.

148. Kerâhat vakitlerinde namaz kılmanın yasak olmasının sebebi ve hikmeti nedir?

Güneşin doğmasından yükselmesine kadar olan zaman diliminde, güneş tam tepe noktasındayken ve güneşin batma zamanında namaz kılmak hadislerde yasaklanmıştır. Bu vakitlere kerâhet vakitleri denilir. Ukbe b. Âmir el-Cühenî'den şöyle nakledilmiştir: “*Resûlullah (s.a.s.) bize üç vakitte namaz kılmayı veya ölülerimizi defnetmeyi yasakladı: Güneşin doğmasından itibaren (bir veya iki mızrak boyu) yükselmesine kadar, güneşin gökyüzünde tam dik oluşundan (batıya) yönelmesine kadar ve güneşin sararmasından itibaren batmasına kadar.*” (Müslim, *Salâtü'l-müsâfirîn*, 293 [831]; bk. Ebû Dâvûd, *Tatavvu'*, 10 [1277]; Cenâiz, 55 [3192])

İslâm, Allah'tan başkasına ibadet etmeyi ya da bunu çağrıştıracak bütün tutum ve davranışları yasaklar. Belli vakitlerde namaz kılınmasının yasak veya mekruh olması da bu bağlamda değerlendirilmelidir. Zira güneşin tam doğuş, tam tepe noktasında ve tam batış hâlinde olduğu zamanlar mecusilerin ibadet vakitleridir. Bu vakitlerde namaz kılmanın yasaklanması veya kısıtlanması, ateşperestlerin ibadet vakitleri ile çıkararak Müslümanların onlara benzememesi amacıyla. Böylece Müslümanlarda kimlik ve ibadet bilincinin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca bu vakitlerin, namazın kemâl anlamda edasına engel bir özelliğinin

olduğu da belirtilmiştir. (bk. Müslim, *Salâtü'l-müsâfirîn*, 294 [832]; Ebû Dâvûd, *Tatav-vu'*, 10 [1276-1277])

149. Vakitlerin oluşmadığı yerlerde namazlar nasıl kılınır?

Vakit, namazın şartlarından birisidir. İslâm bilginleri arasında “vakit, namazın şartıdır” gerekçesiyle vakitlerin teşekkül etmediği yerlerde o vaktin namazının farz olmadığını söyleyenler varsa da, namazın asıl sebebinin ilahi hitap olduğunu esas alarak, bu yörelerde namazların takdirle kılınacağını söyleyen âlimler çoğunluktadır. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 1/362) Bir rivâyette, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) âhır zamanda Deccal geldiğinde bir günün bir yıl, bir günün bir ay ve bir günün de bir hafta gibi olacağını ifade etmesi ve bu günlerde namazların takdir edilerek kılınması gerektiğini belirtmesi (Müslim, *Fiten*, 110 [2937]), bu görüşün delillerinden birisidir. Bu hadis, vakitlerin oluşmamasının namazı düşürmeyeceğini ortaya koyduğu gibi vakit oluşmayan bölge ve zamanlarda namazların, vakitleri takdir ederek kılınması gerektiğini açıkça göstermektedir. Anlaşıyor ki, ilahi hitap, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sünneti ve ameli tevatür gereği bütün Müslümanlar, bir günde yani 24 saatte 5 vakit namazla mükelleftirler. Aksi hâlde kutuplarda ve kutuplara yakın bölgelerde olduğu gibi dünyanın bazı yerlerinde yaşayan Müslümanların bir kısmı (altı ay gece altı ay gündüz olduğu için) yılda sadece beş vakit namaz kılacaklardır. Şu hâlde, bir bölgede herhangi bir namazın vakti gerçekleşmiyorsa veya tam olarak belirlenemiyorsa, o namazın vakti takdir edilerek kılınır.

150. Namazlar cem edilmek (birleştirilmek) suretiyle kılınabilir mi?

Belirli şartları taşıyan her Müslüman'a günde beş vakit namaz farzdır. Her namaz kendi vakti içinde edâ edilmek üzere farz kılınmıştır. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de, “*Namaz, müminler üzerine belli vakitlerde edâ edilmek üzere farz kılınmıştır.*” (en-Nisâ, 4/103) buyrulmaktadır. Bu itibarla normal şartlarda her namazın vaktinde kılınması gerekir. Ancak geçerli bir mazeretin olması durumunda namazlar birleştirilerek (cem' edilerek) kılınabilir.

“İki namazı birleştirmek” anlamına gelen “cem” öğle ile ikinci namazlarının öğle veya ikinci vaktinde; akşam ile yatsı namazlarının da akşam veya yatsı vaktinde birlikte kılınmalarını ifade eder.

Hanefî mezhebine göre cem sadece hacılar için söz konusudur. Arefe (arife) günü Arafat'ta ikindi öne alınarak öğle vaktiyle birlikte (cem-i takdim sureti ile) kılınır. Aynı gün akşam namazı geciktirilerek, Müzdelife'de yatsı vaktinde birlikte (cem-i te'hir) kılınır. Bunun dışında namazları cem ederek kılmak caiz değildir. (Kâsânî, *Bedâi'*, 1/127) Diğer mezheplerde (aralarında bazı konularda ihtilaf olmakla birlikte) sefer, yağmur, fırtına gibi mazeretlerle öğle ile ikindiye veya akşam ile yatsıyı cem-i takdim ya da cem-i tehir yoluyla kılmak caizdir. Bu görüşün delillerinden birisi İbn Abbâs'ın verdiği “*Resûlullah (s.a.s.) Tebûk seferinde öğle ile ikindi, akşam ile yatsı namazlarını birleştirerek kıldı.*” (Müslim, *Salâtü'l-müsâfirîn*, 51-53 [705-706]) haberidir. Hanefîler bu ve benzeri hadislerde söz konusu olan cemin, sûrî (*bir namazı vaktin sonunda, takip edeni de vaktin başında peş peşe kılarak, şeklen bir birleştirme*) olduğunu söylerler. (Muvatta', *Salât*, 203 [Şeybânî Rivâyeti, Bâb: 59]; Tahâvî, *Şerhu me'âni'l-âsâr*, 1/162 [978-980]; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 1/173-174)

Önemli mazeretlerin bulunduğu durumlarda Hanefî birisi de diğer mezhepleri taklit ederek anılan namazları cem ederek kılabilir. Mesela seferde olmak, imtihan saatiyle çakışmak, doktorun ameliyatta iken namazı vaktinde kılamaması gibi zaruret ve ihtiyaç hâllerinde öğle ile ikindi, akşam ile yatsı namazları, cem-i takdim veya cem-i te'hir ile kılınabilir.

Namazları birleştirerek kılacak kişi, bu namazları peş peşe ve sırasına göre kılar; iki farz arasındaki sünnetleri kılmaz, başka bir şeyle meşgul olmaz. Öğle ile ikindinin farzları, öğle veya ikindi vaktinde; akşam ile yatsının farzları, akşam veya yatsı vaktinde peş peşe, ara vermeden kılınır. Sabah namazı ne yatsı ne de öğle ile birleştirilemediği gibi ikindiyle akşam veya yatsı ile sabah da birleştirilemez.

151. Namazda niyet sadece kalben yapılırsa yeterli olur mu? Kılınan namaza farz ya da sünnet diye niyet etmek gerekir mi?

Niyet, namazın şartlarından biridir. Niyet, kalbe ait bir iş olup, kişinin bir şeye karar vermesi, hangi işi ne maksatla yaptığını bilmesi demektir. Namazda muteber olan, kalpteki niyettir. Niyetin dil ile söylenmesi müsteahap olmakla birlikte söylenmediğinde de namaz geçerli olur. (Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/46) Farz ya da vâcib namaz kılan bir kişinin hangi namazı

kıldığını tayin etmesi gerekir. Sünnet namazlarda ise hangi vaktin sünneti olduğunu belirlemesi şart değildir. (Şürünbülâli, *Merâkı'l-felâh*, 85)

152. Kibleye doğru yönelmeden kılınan namaz geçerli olur mu?

Bilerek kible yönünden başka yöne doğru kılınan namaz geçersiz olur. Kible yönünü bilmeyen kimse ise araştırma yapar; edindiği bilgi veya kanaate göre namazını kılar. Eğer namazı tamamladıktan sonra hata ettiğini anlarsa, namazı sahih olur. Yeniden kılması gerekmez. Araştırma yaptığı hâlde hatalı tarafa döndüğünü namaz esnasında anlarsa, namaz içinde doğru olan tarafa döner ve namazına devam eder. Herhangi bir araştırma yapmadan veya kimseye sormadan rastgele bir yöne dönüp namaz kılan kimse ise eğer döndüğü o yön, kible istikameti değilse namazını iade eder. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 1/435)

153. Kiblesinde hata tespit edilen camilerle ilgili ne yapmak gerekir?

Kibleye yönelmek (istikbâl-i kible) namazın farzlarındanıdır. Kâbe'nin yakınında olup onu görerek namaz kılanların, doğrudan Kâbe'ye yönelmeleri gerekir. İslâm âlimlerinin çoğunluğuna göre Kâbe'den uzakta bulunanların ise Kâbe "istikametine" yönelmeleri yeterlidir. Bu yönelişte esas olan, namaz kılan kişinin yönünün Kâbe'nin bulunduğu "cihet"ten tamamen sapmamış olmasıdır. Buna göre hafif sapmalar namazın sıhhatine zarar vermez. (İbn Receb el-Hanbelî, *Fethu'l-bârî*, 3/66-68; Merdâvî, *el-İnsâf*, 2/9; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 1/430) Zira Kâbe veya Kâbe'nin gökyüzüne doğru dikey doğrultusu, kişinin yüz açısı içerisinde kaldığı sürece namaz kılan kişi, kiblede sapmış sayılmaz. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 1/430) Buna göre, namaz kılan kişi, kendisini Kâbe'ye dik olarak bağlayan doğrusal çizgiden, sağa veya sola 45 derece dönmediği sürece Kible istikametinden tamamen sapmış olmaz ve bu durum namazının sıhhatine engel teşkil etmez.

Bir Müslüman'ın camide namaz kılması hâlinde kibleyi ayrıca araştırmasına gerek yoktur. Çünkü camiler kible tespiti yapılarak inşa edilmektedir. Bununla birlikte camilerle ilgili uygulamalarda şu esaslar dikkate alınmalıdır:

a) Günümüzde kible istikameti tam olarak tespit edilebildiğinden dolayı yeni yapılacak veya yeniden imar edilecek olan camilerin yönlerinin/ mihraplarının tam Kâbe istikametinde olacak şekilde yapılması gerekir.

b) Geçmişte yapılan ve daha sonra birebir Kâbe doğrultusunda olmadığı tespit edilen camilerde önceden kılınan namazlar sahihtir. Çünkü bu camilerin kibleleri, inşa edildikleri devrin şartlarına göre doğru kabul edilmiş olup namazlar da bu kabul ile kılınmıştır. Ancak bu sapmanın ruhsat sınırlarının dışında (45 derece ve üzeri) olduğu uzmanlar tarafından tespit edilirse, bu durumun en kısa zamanda ve mümkün olan en uygun yolla düzeltilmesi gerekir. Sapmanın 45 derece ve üzerinde olduğunun tespitinden sonra bilerek o yöne doğru kılınan namazlar sahih değildir.

c) Yetkili merciler tarafından uzmanlarına yaptırılan tespite göre kiblesinde sapma derecesi, ruhsat sınırları içerisinde (45 dereceden az) olan camilerde kılınan namazlar sahihtir. Bununla birlikte cemaat arasında meydana gelebilecek ihtilafları ortadan kaldırmak için imkânlar ölçüsünde cami içi düzenleme ile aç farkının giderilmesi veya mümkün olduğunca azaltılması gerekir.

154. Kadınlar başları açık olarak namaz kılabilirler mi?

Ergenlik çağına ulaşmış bir kadının, mahremi olmayan erkeklerin yanında olduğu gibi namaz kılarken de vücudunun dinen örtülmesi gereken yerlerinin tamamını örtmesi gerekir. Baş da örtülmesi gereken yerlerdendir. Hz. Âişe'den rivâyet edilen bir hadiste Allah Resûlü (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *“Allah, ergenlik çağına ulaşmış kadının başörtüsüz kıldığı namazını kabul etmez.”* (Ebû Dâvûd, Salât, 85 [641]; Tirmizî, Salât, 160 [377]) Ayrıca Hz. Peygamber'in (s.a.s.) eşlerinin evlerinde namaz kılarken başlarını örttüklerini, kendisinin de başı açık namaz kılan genç kızları uyardığını ve bülüğa eren kadınların başlarını örterek namazlarını kılmaları gerektiğini bildiren hadisler vardır. (Ebû Dâvûd, Salât, 87) Hz. Peygamber (s.a.s.) zamanından günümüze kadarki uygulama da böyledir.

155. Kiraatin bazı namazlarda açık bazılarında gizli olmasının sebebi nedir?

İbadetler tevkîfidir; yani farz oluş gerekçelerinin ve yapılış şekillerinin akılla bilinmesi mümkün değildir. Allah emrettiği için ve Hz. Peygamber (s.a.s.) nasıl yaptıysa öyle eda edilir. Namaz da böyledir. Hz. Peygamber (s.a.s.), *“Benim namazı nasıl kıldığımı gördüyseniz siz de öyle kılınız.”* (Buhârî, Ezân, 18 [631]) buyurmuştur.

Bu sebeple gündüz kılınan farz namazlarda kıraatin gizli, gece kılınan farz namazlarda ise açıktan olması Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sünnetine ve dini ondan öğrenip sonrakilere öğreten sahabe-i kiramın uygulamasına dayanmaktadır. (bk. Buhârî, Ezân, 96-105 [759-774]; Müslim, Salât, 47-48, 149-179, 201 [398, 449-465, 475])

156. Namazda sûrelerin Türkçe tercümesi okunabilir mi?

Namazda sûrelerin Türkçe tercümesinin okunması caiz değildir. Konu ile ilgili olarak, Din İşleri Yüksek Kurulunun 04.12.1997 tarihinde aldığı 103 numaralı kararda şöyle denilmektedir:

Kur'ân-ı Kerîm'in namazda Türkçe tercümesinin okunmasına gelince: Kur'ân-ı Kerîm'de *"Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun."* (el-Müz-zemmil, 73/20) buyrulduğu gibi Hz. Peygamber (s.a.s.) de bütün namazlarda Kur'ân-ı Kerîm okumuş ve namaz kılmayı iyi bilmeyen bir sahabiye namaz kılmayı tarif ederken *"...Sonra Kur'ân'dan hafızanda bulunanlardan kolayına geleni oku."* (Müslim, Salât, 45 [397]) buyurmuştur. Bu itibarla namazda kıraat yani Kur'ân okumak, Kitap, Sünnet ve icma ile sabit bir farzdır. Bilindiği üzere Kur'ân, Cenâb-ı Hakk'ın Hz. Muhammed'e (s.a.s.) Cebrail aracılığı ile indirdiği manaya delâlet eden elfâzın ismidir. Sadece mana olarak değil, Resûlullah'ın (s.a.s.) kalbine lafızları (sözleri) ile indirilmiştir. Bu itibarla bu lafızlardan anlaşılan ve başka lafızlarla ifade edilen mana Kur'ân değildir. Çünkü indirildiği elfâzın dışında, hatta Arapça bile olsa, başka sözlerle ifade edilen mana Cenâb-ı Hakk'ın kelamı değil, mütercimmin ondan anladığı yorumdur. Oysa Kur'ân kavramının içeriğinde, sadece mana değil, bir rûknü olarak onun elfâzı da vardır. Nitekim; *"Şüphesiz o, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir. Onu Rûhu'l-emin (Cebrail), uyanıcılardan olası diye, senin kalbine apaçık Arap diliyle indirdi."* (eş-Şuarâ, 26/192-195); *"İşte böylece biz onu Arapça bir Kur'ân olarak indirdik..."* (Tâhâ, 20/113); *"Korunsunlar diye dosdoğru Arapça bir Kur'ân indirdik."* (ez-Zümer, 39/28); *"Bu bilen bir toplum için âyetleri Arapça bir Kur'ân olmak üzere ayrıntılı olarak açıklanmış bir kitaptır."* (Fussilet, 41/3) gibi tam on ayrı yerde (Yûsuf, 12/2; er-Ra'd, 13/37; en-Nahl, 16/103; eş-Şûra, 42/7; ez-Zuhuruf, 43/3; el-Ahkâf, 46/12) Kur'ân'ın Arapça olduğunu ifade eden âyetlerden, sadece mananın değil, lafızlarının da Kur'ân kavramının içeriğine dâhil olduğu açık ve kesin bir şekilde

anlaşılmaktadır. Bu sebeptendir ki, tercümesine Kur’ân denilemeyeceği ve tercümesinin Kur’ân hükmünde olmadığı konusunda İslâm âlimleri görüş birliği içindedir.

Bilindiği üzere tercüme, bir sözün anlamını başka bir dilde dengi bir sözle aynen ifade etmek demektir. Oysa her dilin, başka dillerde bulunmayan (kendine ait) ifade, üslup ve anlatım özellikleri vardır. Bu yüzden, edebî ve hissî yönü bulunmayan bazı kuru ifadeler dışında, hiçbir tercüme aslının yerini tutamaz ve hiçbir tercümede her bakımdan aslına tam bir uygunluk sağlanamaz. O hâlde, Kur’ân-ı Kerîm gibi ilahi belağat ve i’cazı haiz bir kitabın aslı ile tercümesi arasındaki fark, yaratan ile yaratılan arasındaki fark kadar büyüktür. Çünkü biri yaratan Yüce Allah’ın keliması; diğeri ise yaratılan kulun âciz beyanı. Hiç böylesi bir tercümenin, Allah kelamının yerine konulması ve onunla aynı hükümde tutulması mümkün olur mu? Kaldı ki, İslâm dini evrensel bir dindir. Değişik dilleri konuşan bütün Müslümanların ibadette ortak bir dili kullanmaları onun evrensel oluşunun bir gereğidir.

Herkesin konuştuğu dil ile ibadet yapmaya kalkışması, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) öğrettiği ve bugüne kadar uygulanagelen şekle ters düşeceği gibi içinden çıkılmaz birtakım tartışmalara da yol açacağı muhakkaktır. Konuya ülkemiz açısından baktığımızda ise böyle bir uygulamanın dışarıda Türkiye aleyhinde, içeride ise devlet aleyhinde bir malzeme olarak kullanılacağı, vatandaşların birlik ve beraberliğini zedeleyeceği, sonuç olarak birtakım huzursuzluklara sebebiyet vereceği dikkatten uzak tutulmamalıdır.

Türkçe tercüme ile namaz kılmak ve Türkçe dua etmek birbirine karıştırılmamalıdır. Çünkü dua kulun Allah’tan istekte bulunmasıdır. Bunun ise herkesin konuştuğu dil ile yapılmasından daha tabîi bir şey olamaz ve zaten genelde de ülkemizde Türkçe dua yapılmaktadır.

Diğer taraftan, Kur’ân-ı Kerîm’in en önemli özelliklerinden biri de i’cazıdır. Bir benzerinin ortaya konulması konusunda, Kur’ân bütün insanlığa meydan okumuştur. Bu i’cazın sadece anlamda olduğu söylene-
mez. Aksine, *“onun Allah katından indirildiğinde şüphemiz varsa, haydi bir benzerini ortaya koyun”* anlamındaki tehdidi (meydan okuma) âyetlerinden (el-Bakara, 2/23-24; Yûnus, 10/37-38; Hûd, 11/13; el-İsrâ, 17/88; et-Tûr, 52/33-34) bu özelliğin daha çok lafızla ilgili olduğu anlaşılmaktadır.

Ayrıca bir benzerini ortaya koymak için insanlar ve cinler bir araya toplanıp birbirlerine destek olsalar bile bunu başaramayacaklarını ifade eden İsrâ sûresinin 88. âyet-i kerîmesinden de Kur’ân’ın bir benzerinin yapılamayacağı ve bu itibarla tercümesinin Kelâmullah sayılamayacağı, o hükümde tutulamayacağı ve dolayısıyla namazda tercümesinin okunamayacağı açıkça anlaşılmaktadır. Nitekim 1926 yılında İstanbul Göztepe Camii İmam-Hatibi Cemal Efendi’nin cuma namazında Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe tercümesini okumasıyla ilgili olarak İstanbul Müftülüğü’nün 20 Mart 1926 tarih ve 92-93 sayılı yazısı üzerine, altında Atatürk tarafından göreve getirilen ilk Diyanet İşleri Reisi Rıfat Börekçi’nin imzası bulunan 9 Ramazan 1324/23 Mart 1926 tarih ve 743 numaralı Müşavere Hey’eti kararında:

“Namazda kıraet-i Kur’ân bi’l-icma farz ve Kur’ân’ın hangi bir lûgat ile tercemesine Kur’ân itlakı kezaîlik bi’l-icma gayr-ı caiz ve namazda kıraet-i Kur’ân mahallinde terceme-i Kur’ân’ın adem-i cevazı da bi’l-umum mezahib fukahasının icma ile sabit olduğundan, hilafına mücaseret, namazı vaz’-ı şer’isinden tağyir ve emr-i dini istihfaf ve mel’abe şekline vaz’ı mutazammın olduğu gibi beyne’l-müslimin iftirak ve ihtilafa ve memlekette fitne hûdusuna bâis olacağından, fiil-i mezbûre mecasereti sabit olan merkûm Cemal Efendinin uhdesindeki vezâif-i ilmiye ve diniyenin ref’i, emr-i zaruri hâlini almış olmakla ol vechile tebligat icrası...” denilmiştir.

Şüphesiz bir Müslüman’ın en azından namazda okuduğu Kur’ân-ı Kerîm metinlerinin anlamlarını bilmesi ve namazda bunları anlayarak ve duyarak okuması son derece önemlidir ve bu zor da değildir. Ancak manasını anlamak, onun hidâyetinden faydalanmak ve Yüce Rabbimizin emir, yasak ve öğütlerinin neler olduğunu öğrenmek için Kur’ân-ı Kerîm’i tercüme etmenin ve bu maksatla meal, tercüme ve tefsirlerini okumanın hükmü başka; bu tercümeleri Kur’ân yerine koymanın ve Kur’ân hükmünde tutmanın hükmü yine başkadır.

Namazda ve ibadet olarak Kur’ân-ı Kerîm, aslı lafızları ile okunur. Yüce Rabbimizin bize olan öğüt, buyruk ve yasaklarını öğrenmek, onun irşadından yararlanmak maksadıyla ise tercüme, meal ve açıklamaları okunur. Bu maksatla Kur’ân-ı Kerîm’in tercüme, meal ve açıklamalarını okumak da çok sevaptır ve genel anlamı ile ibadettir.

157. Namazda kıraati, Mushaf'a bakarak yapmak caiz midir?

İmam Ebû Hanîfe'ye göre namazda, sûre veya âyetleri Mushaf'a bakarak okumak namazı bozar. İmameyn'e göre ise mekruh olsa da namaz bozulmaz. (İbn Nüceym, *el-Bahr*, 2/11) Şâfililere göre de bir kimse, namazda Fâtiha sûresini Mushaf'a bakarak okursa namazı geçerli olur. (Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/353) Bu konuda ihtiyatlı olan, kişinin namazda kıraati ezberinden yapmasıdır.

158. Namazda okunması farz olan kıraati, dudakları kıpırdatmadan, sadece zihinden geçirmekle namaz sahih olur mu?

Konuşma yetisine sahip kişinin namazda Fâtiha ve diğer sûreleri, dili ve dudağı kıpırdatmaksızın ve ses çıkartmaksızın zihinden geçirmesi okuma (kıraat) sayılmaz. Böyle yapmakla namazın rûknü olan kıraat yerine getirilmiş olmaz. Kişinin kendi duyabileceği bir sesle, fısıldar gibi harfleri yerlerinden çıkartarak ve eğer yanında başkaları varsa onları rahatsız etmeyecek bir şekilde okuması gerekir. (Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/55)

159. İşitme engelliler namaz kılarken kıraat ve tesbîhâtı nasıl yaparlar?

İşitme engelliler, ibadetlerle mükellef olma açısından diğer Müslümanlar gibidirler. Dolayısıyla namaz kılmak, oruç tutmak ve diğer ibadetleri eda etmekle mükelleftirler. Namazın farzlarından olan iftitâh tekbiri ve kıraatin normalde telaffuz edilmesi gerekir. Ancak bunu yerine getirme imkânı olmadığı için işitme engellilerin, tekbir ve kıraati içlerinden yapmaları yeterli olup dillerini hareket ettirmeleri gerekmez. (*el-Fetâva'l-Hindiyye*, 1/69; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 1/481) Çünkü kişi, ancak gücünün yettiğini yapmakla mükelleftir. (*el-Bakara*, 2/286)

160. Namazda sadece Fâtiha okumakla, farz olan kıraat yerine gelir mi?

Namazda bir miktar Kur'ân okumak farzdır. Hanefilerde tercih edilen görüşe göre bu miktar, en az üç kısa âyet veya bu miktarda bir sûre olmalıdır. Özellikle Fâtiha sûresinin okunması vâciptir. Dolayısıyla namazda Fâtiha sûresi okunmakla, hem farz kıraat hem de vâcip yerine getirilmiş olur. Ancak Fâtiha'dan sonra üç kısa âyet veya bu uzunlukta bir sûre okumak da vâciptir. Bu sebeple, farz namazların ilk iki rek'atında, sünnet namazların tüm rek'atlarında Fâtiha'dan sonra sûre ya da birkaç

âyet okumayan kişi vâcibi terk etmiş olur. Unutarak terk edilmesi sehiv secdesini gerektirir. Kasten terk edilmesi hâlinde ise namazın iadesi vâciptir. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 1/458)

Şâfiilere göre ise kıraat farzının yerine gelmiş olabilmesi için asgari olarak Fâtiha'nın okunması gerekir. Buna ilaveten bir sûre veya birkaç âyet daha okumak ise sünnettir. (Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/353, 361)

NAMAZIN VACİPLERİ

161. Namazda ta'dîl-i erkânın hükmü nedir?

Ta'dîl-i erkân, namazın rükünlerini düzgün, yerli yerinde ve tam yapmak demektir. Ta'dîl-i erkânâ yakın anlamda kullanılan "tuma'nîne" kelimesi, yapılmakta olan rükne hakkının verildiğine kanaat getirilmesi hâlini ifade eder. Ta'dîl-i erkân özellikle rükûda, kavmede (rükûdan kalktıktan sonraki duruşta), secdede ve celsede (iki secde arasındaki oturuşta) söz konusu olur. Hanefî mezhebindeki kuvvetli görüşe göre, sayılan dört yerde ta'dîl-i erkân vâciptir. Diğer bazı mezheplere ve Hanefîlerden de İmam Ebû Yûsuf'a göre ise ta'dîl-i erkân farzdır. (Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/51; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 1/464, 465, 472; İbn Rüşd, *Bidâyetül-müctehid*, 1/143)

162. Tek başına namaz kılan bir kimse kıraati, gizli olması gereken namazlarda sesli yaparsa namazı sahih olur mu?

Tek başına namaz kılarken öğle ve ikindi namazları ile gündüz kılınan sünnet namazlarda gizli okumak yani kendisi işitebilecek derecede diliyle telaffuz etmek, namazın vâciplerindendir. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 2/81)

Namazın vâciplerinden herhangi birinin bilerek terk edilmesi durumunda namazın yeniden kılınması; unutulmuş yapılmaması hâlinde ise sehiv secdesi yapılması gerekir. Dolayısıyla gizli okunması gereken yerde, açıktan okuyan kişi, bunu bilerek yapmışsa namazını yeniden kılmalı; farkında olmadan yapmışsa namazın sonunda sehiv secdesi yapmalıdır. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 2/81)

163. Şâfiî mezhebinden olan birinin sabah namazında kunût duası okumasının hükmü nedir? Hanefî imama uyarak sabah namazı kıldığında bu duayı okumazsa namazı geçerli midir?

Şâfiî mezhebinde sabah namazının farzının son rek'atında rükûdan kalktıktan sonra kunût duası okumak kuvvetli sünnetlerdendir. Şâfiî mezhebine mensup olan bir kimse Hanefî bir imama uyduğunda, rükûdan kalktıktan sonra vakit bulursa kunût duasını okur. Eğer okuyacağı kadar bir vakit bulamazsa kunûtu terk eder ve mezhepteki kuvvetli görüşe göre namazın sonunda imamdan ayrı olarak sehiv secdesi yapar. (Nevevî, *el-Mecmû'*, 4/290) Bununla birlikte sehiv secdesi yapmasa da namazı sahih olur.

164. Secdede burnun yere değmesinin hükmü nedir? Burun yere değmeden kılınan namaz geçerli midir?

Namazın rükünlerinden biri de secdeye varmaktır. Namazda rükûdan sonra, ayaklar, dizler ve ellerle beraber alın yere koymaya secde denir. Her rek'atta iki secde etmek farzdır. Secdede alın ve burun birlikte yere konmalıdır. (Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/51; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 1/370; Mehmed Zihni, *Ni'met-i İslâm*, 254-255) Zira Resûlullah (s.a.s.), namazda secdeye vardığında alnını ve burnunu yere koyar, kollarını yanlarına yapıştırır, ellerini de omuz hizasına gelecek şekilde koyardı. (Tirmizî, *Salât*, 86 [270]) Buna göre özürsüz olarak secdede alnın yere konulup da burnun konulmaması mekruhtur. Bununla birlikte namaz geçerlidir. Alın yere konulmazsa namaz geçersizdir.

165. Farz namazlarda ilk oturuşu unutan kimse namazını nasıl tamamlar?

İlk oturuş, namazın vâciplerindendir. Vâcibin unutulması durumunda son oturuşta sehiv secdesi yapılması gerekir. İlk oturuşun kasten terk edilmesi ise tahrîmen mekruhtur, dolayısıyla namazın iade edilmesi gerekir. (İbn Nüceym, *el-Babr*, 1/310; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 2/88)

166. Namazda kavme ve celsenin hükmü nedir, ne kadar beklemek gerekir?

Kavme; namazda rükûdan kalkarken, secdeye gitmeden önce iyice doğrulmak ve en az "Sübânellâh" diyecek kadar ayakta durmak; celse

ise namazda iki secde arasında oturup en az “Sübhânellah” diyecek kadar beklemektir. Celse ve kavme Hanefîlerde bir görüşe göre sünnet, tercih edilen görüşe göre ise vâciptir. Yanılarak terk edilirse sehiv secdesi yapmak gerekir. Bilerek terk edilmesi tahrimen mekruhtur, bu durumda namazın iade edilmesi gerekir. İmam Şâfiî, İmam Mâlik ve İmam Ahmed b. Hanbel’e göre ise celse ve kavme farzdır, bunun terk edilmesi ile namaz bozulur. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 1/465; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 2/22; Nevevî, *Ravza*, 1/223)

Ebû Hüreyre (ra.) şöyle anlatmaktadır: “Hz. Peygamber bir gün mescide girdi, peşinden de bir adam gelerek namaz kıldı. Sonra gelip Hz. Peygamber’i selâmladı. O da selâmını aldı ve ona ‘dön ve namazını yeniden kıl’ dedi. Bu durum üç kez tekrar etti, sonuncusunda şöyle buyurdu: ‘Namaz kılacağın zaman tekbir al, sonra Kur’ân’dan bildiğin kolay gelen bir yeri oku, sonra rükûya eğil ve uzuvların yerleşip rahatlayıncaya kadar rükûda kal. Daha sonra rükûdan kalk ve iyice doğrul. Sonra secdeye git ve orada uzuvların yerleşip rahatlayıncaya kadar kal. Daha sonra iyice yerleşinceye kadar otur, sonra tekrar secdeye kapan ve orada uzuvların yerleşip rahatlayıncaya kadar bekle. Bütün namazlarında böyle yap.’” (Buhârî, *Ezân*, 122 [793]; Müslim, *Salât*, 45 [397])

Bu itibarla namaz kılan kişinin namazını ta’dil-i erkâna riâyet ederek kılması büyük önem arz etmektedir. Ta’dil-i erkân özellikle rükûda, kavmede (rükûdan kalktıktan sonraki duruşta), secdede ve celsede (iki secde arasındaki oturuşta) söz konusu olur. Sonuç itibarıyla, tadili erkân açısından; rükûda, rükûdan doğrulmada, secde ve iki secde aralarında en az bir defa “Sübhânellah” diyecek kadar durmak gerekir. (Zeylaî, *Tebî-nü’l-hakâik*, 1/106)

167. Son oturuşu yaptıktan sonra selâm vermeden namazdan çıkan bir kimsenin namazı geçerli midir?

İmam Ebû Hanîfe’ye göre namaz kılan kişinin, namazın sonunda kendi istek ve irâdesiyle yaptığı bir fiil ile namazdan çıkması gerekir. İmam Ebû Yûsuf ve Muhammed’e göre ise teşehhüt miktarı (tahiyyâtı okuyacak kadar) oturmakla namaz, rükünleri itibarıyla tamamlanmış olur. Selâm vermese veya kendi isteği ile namaza aykırı bir davranışta bulunmasa bile bu kişinin namazı geçerli olmakla beraber vâcip terk edilmiş olur.

Bu görüş ayrılığının bazı fikhî sonuçları vardır. Buna göre bir kimse ka'de-i ahirede (namazdaki son oturuşta) teşehhüt miktarı oturduktan sonra kendi isteği ile namazla bağdaşmayacak bir fiil işlese, mesela kendisine verilen selâmı almak, hapsirana “çok yaşa” veya “yerhamükellâh” demek gibi bir şekilde konuşsa ya da kalkıp gitse adı geçen üç imama göre de namazı sahih olur. (Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/60-61; Zeylâî, *Tebyin*, 1/104; Bilmen, *İlmihal*, 118) Fakat teşehhüt miktarı oturduktan sonra, kendi isteği dışında bir sebeple namazı bozursa İmam Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre bu kişinin namazı geçerli, İmam Ebû Hanîfe'ye göre ise geçerli değildir. Yine son oturuşta, teşehhüt miktarı oturduktan sonra henüz kendi istek ve irâdesiyle namazdan çıkmadan namaz vakti çıkarsa, bu kişinin namazı İmam Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'e göre sahihtir. İmam Ebû Hanîfe'ye göre ise fâsiddir. (Kâsânî, *Bedâi'*, 1/127; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, 1/386)

168. Namazdan çıkarken verilen selâmın hükmü nedir?

Hanefî mezhebinde tercih edilen görüşe göre namazların sonunda önce sağ tarafa, sonra sol tarafa yüz çevirerek selâm vermek vâciptir. Bunun bilerek terk edilmesi namazın tekrar kılınmasını gerektirir. Far- kında olmadan terk edilmesi hâlinde ise bir şey gerekmez. Bu selâmda “es-selâmü aleyküm ve rahmetullah” cümlesinin “es-selâm” kısmını söylemek vâcip, “aleyküm ve rahmetullah” kısmını eklemek ise sünnettir. Bir görüşe göre de sağa selâm verilmesi vâcip, sol tarafa selâm verilmesi sünnettir. Namazdan çıkılması, bütün imamlara göre yalnız bir selâm ile olur, bununla namaz biter. (İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, 1/320; Zeylâî, *Tebyin*, 1/125-126) Birinci selâmı vermeyi farz gören Şâfiîlere göre bunun terk edilmesi namazı da iptal eder. (Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/385)

NAMAZIN SÜNNETLERİ VE ADABI

169. İftitah tekbirinde elleri kaldırmanın hükmü nedir?

İftitah tekbirini alırken, elleri yukarıya kaldırmak sünnettir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s.), bu tekbiri alırken ellerini kaldırmıştır. (Buhârî, *Ezân*, 84 [736]; Müslim, *Salât*, 21-22 [390]; Tahâvî, *Şerhu me'âni'l-âsâr*, 1/195-196 [1157-1170]) Hanefî mezhebine göre erkekler iki elini, avuçların iç kısımları kıble

istikametine yönelik olarak ve başparmaklar kulak yumuşakları hizasına gelecek şekilde kaldırırlar. Kadınlar ise omuzlarının hizasına kadar kaldırırlar. (Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/48) Diğer mezheplerde erkekler de ellerini omuz hizasına kadar kaldırırlar.

170. Namaz kılariken kıyamda ayaklar arası açıklık ne kadar olmalıdır?

Namazda kıyamda iken iki ayağın arasındaki açıklık konusunda sahih ve sarîh bir hadis bulunmadığından, miktarın ne olacağı konusunda İslâm âlimleri farklı görüşler belirtmişlerdir.

Hanefî mezhebine göre kıyamda iki ayağın arası, dört parmak kadar açık bulundurulmalıdır. (Şürûnbülâli, *Merâkı'l-felâh*, 98) Şâfiî mezhebine göre iki ayak arası bir karış kadar açık tutulmalıdır. (Zekerîyyâ el-Ensârî, *Esne'l-metâlib*, 1/146) Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre ise ayaklar aşırı sayılacak kadar fazlaca açılmamalı, tümüyle de bitştirilmemelidir. (Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, 2/881)

171. Namazlarda Sübhâneke okurken “ve celle senâuke” kısmı niçin okunmaz?

Namazın başında okunan “Sübhâneke” zikri ile ilgili mütevatir veya meşhur hadislerde “ve celle senâuke” ifadesi yer almamaktadır. (Ebû Dâvûd, *Salât*, 122 [775-776]; Tirmizî, *Salât*, 65 [242-243]) Bundan dolayı namaz kılan kişi cenaze namazı dışındaki namazlarda bu ifadeyi okumaz. (Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/49)

Cenaze namazı ise ölüye dua olduğu için başka duaların da yapılması mümkün olduğu gibi “Sübhaneke” zikrine “Allah'ım, senin şanın yücedir” anlamındaki “ve celle senâuke” ifadesi de eklenebilir. (Tahtâvî, *Hâşiye*, 584; Mehmet Zihnî, *Nimet-i İslâm*, 427) Zira namaz dışında yapılan bazı zikir ve dualarla ilgili rivâyetlerde bu ifade yer almaktadır.

172. Namazda Fâtiha sûresi okunduğunda “âmîn” demenin hükmü nedir?

“Âmîn”, Yüce Allah'ın kabul etmesini temenni etmek amacıyla duanın sonunda söylenen sözdür. Hz. Peygamber (s.a.s.), duanın sonunda “âmîn” denilmesini tavsiye etmiştir. (Buhârî, *Ezân*, 111 [780]; Müslim, *Salât*, 72-75 [410])

Hanefî mezhebine göre Fâtiha'nın sonunda "âmîn" in gizli söylenilmesi sünnettir. Bu konuda imam, cemaat ve yalnız başına kılanlar arasında fark yoktur. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 1/493) Şâfiî mezhebine göre ise "âmîn", açık kıraatli namazlarda açıktan, gizli kıraatli namazlarda gizlice söylenir. (Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, 1/139-140)

173. Namazda Fâtiha'dan sonra okunacak âyet veya sûreler için besmele çekilir mi?

Namazda her rek'atın başında ve Sübhâneke'den sonra kırâata başlamadan önce besmele çekilir. Fâtiha'dan sonraki zamm-ı sûre için ise ayrıca besmele çekilmez. (Zeylaî, *Tebyîn*, 1/112)

174. Farz namazların üçüncü ve dördüncü rek'atında Fâtiha'dan sonra niçin başka âyet veya sûre okunmaz?

Kur'ân'da ibadetler ayrıntıları belirtilmeksizin emredilmiştir. Farz, vâcip veya nâfile bütün ibadetlerin nasıl ve ne şekilde yapılacağı ise Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından belirlenmiştir. Namazın kaç rek'at kılınacağını, nerede ve nasıl kıraat, zikir, tesbih, tahmid veya dua yapılacağını, rûkûnun ve secdenin nasıl ve kaçar defa olacağını Hz. Peygamber (s.a.s.) göstermiş ve *"Benim kıldığım gibi siz de namazı kılıınız."* (Buhârî, Ezân, 18 [631]) buyurmuştur. Yani ibadetler, nasıl emredilmişse o şekilde yapmak ile sorumluyuz.

Farz namazların son iki rek'atında Fâtiha'dan sonra sûre okunmamasını da bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Bununla birlikte farzların son iki rek'atında Fâtiha'dan sonra sûre okunursa bu, namaza bir zarar vermez. Hanefî mezhebindeki makbul görüşe göre sehiv secdesi de gerekmez. (İbn Nüceym, *el-Bahr*, 2/102; Halebî, *es-Sağîr*, 175)

175. İlk iki rek'atta okunan âyetlerin veya sûrelerin sonraki rek'atlarda tekrarlanmasının hükmü nedir?

Dört rek'atlı sünnet namazlarda her iki rek'at müstakil kabul edildiğinden (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 2/16-17) birinci ve ikinci rek'atta okunan zamm-ı sûreleri üçüncü ve dördüncü rek'atta da okumak, namaza bir zarar vermez. Ancak bilenlerin başka âyet/sûre okuması daha doğru olur.

176. Erkeklerin namazda başlarını örtmeleri gerekir mi?

Hız. Peygamber (s.a.s.) ve ashâb-ı kiram, İslâm öncesinde olduğu gibi İslâm'dan sonra da günlük hayatlarında örf ve iklim şartları gereği başlarını örtmüşlerdir. Resûl-i Ekrem (s.a.s.) günlük kıyafeti ile namazlarını kılmış, ibadet için ilave veya bazı özel giysiler giymemiştir. Takke üzerine sarık sardığı gibi sarıksız takke ve takkesiz sarık kullandığı da olmuştur. (bk. Ebû Dâvûd, Libâs, 24 [4078]; Tirmizî, Libâs, 12, 42 [1736, 1784]; İbnü'l-Kayyım, *Zâdü'l-me'âd*, 1/130; Müttakî, *Kenzü'l-'ummâl*, 7/121 [18284-18286])

Bazı âlimler Hız. Peygamber'in (s.a.s.) bu uygulamalarını göz önüne alarak namazda erkeklerin başını örtmesini sünnet kabul etmişlerdir. Bu yaklaşıma göre baş açık namaz kılmak, sünneti terk etmek anlamına geleceğinden tenzihen mekruh sayılmıştır. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 1/640; Şürûnbülâli, *Merâkı'l-felâh*, 131) Diğer bazı âlimler ise bunu örf gereği kabul ettiklerinden başı açık namaz kılmakta bir sakınca olmadığını belirtmişlerdir. (bk. Şâtıbî, *el-Muvâfakât*, 2/489) Sonuç olarak namaz kılariken başın takke, sarık vb. bir şeyle örtülmesi evladır. Bununla birlikte baş açık bir hâlde namaz kılmak da caizdir.

177. Erkeklerin kolu kıvrık veya kısa kollu gömlek ile namaz kılmaları caiz midir?

Namaz kılan kimse, manen, Yüce Allah'ın (c.c.) huzuruna çıkmaktadır. Bu sebeple, kılık kıyafeti düzgün olmalıdır. Eskiden kolları sıvamak kibir alameti sayıldığı için kolu kıvrık namaz kılmak mekruh kabul edilmiştir. (*el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, 1/106) Ancak günümüzde böyle bir algı söz konusu değildir. Öte yandan erkeklerin, kısa kollu gömlekle de namaz kılmalarında bir sakınca yoktur. Çünkü bu tutum da, kolları kıvrıp sıvamakta olduğu gibi yadırganacak bir durum olmaktan çıkmıştır.

178. Kadınlar namazda ellerini erkekler gibi bağlayabilirler mi?

Namazda, sağ el sol elin üstüne gelecek şekilde elleri bağlamak sünnettir. (Buhârî, Ezân, 87 [740]; Müslim, Salât, 54 [401]) Ancak bu bağlamanın nerede olacağına dair farklı rivâyetler bulunmaktadır. Bu rivâyetler ile sahabe ve tâbiîn uygulamalarına bağlı olarak, erkekler bazı mezheplere göre göbek altında, bazı mezheplere göre göğüslerinin üzerinde, bazılarına göre ise göğüs ile göbek arasında ellerini bağlarlar.

Kadınların ellerini bağlaması, namazda elleri bağlamanın sünnet olduğunu kabul eden âlimlerin ittifakına göre, göğsün üzerine bağlama şeklindedir. Bu bağlama şekli, kadınların vücut yapısı bakımından tesettürün ruhuna daha uygun bir davranıştır. (Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, 1/49)

179. Mescid-i Haram’da namaz kılarken kıyam hâlinde nereye bakılmalıdır?

Başka yerlerde olduğu gibi Mescid-i Haram’da namaz kılan kimse de secde edeceği yere bakar. Zira Resûlullah (s.a.s.), namazda kıyam hâlinde secde mahalline bakardı. (Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, 1/48; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 1/477) Başını çevirmeden gözünün görüş alanına giren bir noktaya bakmasında da kerâhet yoktur. (Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/64) Buna göre, namaz kılan kimse Kâbe’ye de bakabilir.

180. Namazda huşû için nelere dikkat edilmelidir?

Kur’ân-ı Kerîm’de huşû ile namaz kılmak, müminin ayırıcı niteliklerinden biri olarak zikredilir. (el-Mü’minûn, 23/2) Resûlullah (s.a.s.), “*Namaz gözümün nuru kılındı.*” (Nesâî, ‘İşratü’n-nisâ, 1 [3939-3940]) buyurarak namazın özel durumuna işaret etmektedir. Namazda huşû; dikkati dağıtacak dış etkenlerden uzak olup kalbin Allah’a (c.c.) bağlanabilmesi ile gerçekleşir. Kişinin iç dünyasında yaşadıkları, düşünceleri namazdaki huşûunu etkiler ve davranışlarına da yansır. Bu sebeple namaz kılan kişi Allah’ın huzurunda bulunduğunun bilincinde olmalı, zihin ve gönül dünyası ile namaza yönelmeli; sağa sola bakmak, elbisesiyle oynamak ve ta’dîl-i erkâna riâyet etmemek gibi hâl ve hareketlerden kaçınmalıdır. Okuduğu sûre ve zikirlerin anlamına odaklanmaya çalışmalıdır. Bunun yanında namazda iken akla gelen haricî düşüncelerin peşine düşmemeye ve Rabbinin huzurunda olduğunu hatırlayarak zihnini toplamaya gayret etmelidir.

181. Kadınlar çıplak ayakla namaz kılabilirler mi?

Kadınların ayakları Hanefî mezhebinde tercih edilen görüşe göre avret mahalli olmadığından, topuklarından yukarısı açık olmamak kaydıyla çorapsız namaz kılabilirler. (Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/45; Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, 1/46) Diğer mezheplerde ise kadınlar açısından ayaklar da örtülmesi farz olan

yerlere dâhil olduğundan örtülmesi gerekir. Bu görüşe göre kadının ayakları çıplak olarak kıldığı namaz sahih olmaz. (İbn Kudâme, *el-Muğni*, 1/431; Şirbini, *Muğni'l-muhtâc*, 1/397) İhtiyatlı olan, kadınların namaz kılarken ayaklarını örtmeleridir.

182. Erkeklerin çorapsız namaz kılmaları caiz midir?

Hız. Peygamber'in (s.a.s.) çorapsız olarak namaz kıldırıldığı kaynaklarımızda sabittir. (Ebû Dâvûd, *Salât*, 89 [653]; İbn Mâce, *İkâmetü's-salavât*, 66 [1038]) Bu sebeple çorapsız olarak namaz kılmakta bir beis yoktur. Ancak mescitlere çorapsız girmek sağlık, temizlik vb. nedenlerden ötürü örfte hoş karşılanmıyorsa, bundan kaçınmak uygun olur. Çorap giyenlerin de çorapları temiz olmalıdır.

183. İş elbisesi ile namaz kılınabilir mi?

Namazın şartlarından birisi necasetten (pislikten) taharettir. Namaz kılacak kişinin elbisesinde, bedeninde ve namaz kılacağı yerde, kan, idrar, şarap, dışkı gibi namaza mâni necasetler bulunmamalıdır. (Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/36)

İşin cinsine göre iş elbisesinde bulunan badana, boya, madenî yağlar, pas ve benzeri kirler necaset olmadıkları için namazın sıhhatine engel değildir. (Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/228-248) Ancak namaz için camiye veya mes-cide gidecek kişinin temiz elbise giymesi Kur'ân-ı Kerîm'in tavsiyesidir. (el-A'râf, 7/31)

NAMAZI BOZAN ŞEYLER

184. Gülmek namazı bozar mı?

Namazda aslolan kulun Rabbinin huzurunda olduğu bilinciyle huşû içerisinde kılınmasıdır. Fakat elde olmayan sebeplerle meydana gelen gülmenin namaza etkisi üç şekilde değerlendirilir:

a) Namazda iken yanındakilerin duyabileceği şekilde sesli olarak gülmek: Bu şekilde gülmekle Hanefilere göre hem abdest hem de namaz bozulur. (Serahsî, *el-Mebsût*, 1/77; Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/18) İbn Üsâme'nin babasından naklettiği bir hadiste şöyle denilmektedir: “Biz Resûlullah'ın

peşinde namaz kılariken görme özürlü birisi bir çukura düştü. Biz de adamın hâline güldük. Bunun üzerine Resûlullah yeniden abdest alıp namazı baştan itibaren iade etmemizi emretti.” (Dârekutnî, *es-Sünen*, 1/295-296 [601; Ebû Dâvûd, *Merâsîl*, 75 [8]; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 1/226 [679])

b) Şâfiîlere göre kahrkaha namazı bozsa da abdesti bozmaz. Çünkü namazın dışındayken kahrkaha abdesti bozmadığına göre namazdayken de bozmaz. (Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/140)

c) Namaz kılan kimsenin kendisinin duyabileceği kadar gülmesiyle yalnızca namaz bozulur. Kişinin kendisinin ya da yakınındakinin işitmeyeceği şekilde gülümsemesi namazı da abdesti de bozmaz. (Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1/11)

185. Kıraat hataları namazı bozar mı?

Namazda yapılan kıraat hatalarının (zelletü'l-kâri), namazı bozup bozmayacağı konusunda fakihler birtakım ölçüler getirmişlerdir. Bunlar şöyle özetlenebilir:

Kur'ân, manası değişecek derecede kasten yanlış okunursa namaz bozulur. Hata ile veya unutarak yanlış okunması hâlinde ise;

a) Yanlışlık kelimelerin harekelerinde ise manada bir değişiklik olsa da namaz bozulmaz.

b) Yanlışlık durak yerlerinde yapılırsa; yani durulacak yerde geçilip geçilecek yerde durulursa, manasında değişiklik olup olmadığına bakılmaksızın namaz bozulmaz.

c) Mahreçleri birbirine yakın olan harflerin hata ile birbirinin yerine okunması ile namaz bozulmaz.

d) Mahreçleri yakın olmayan harflerin birbirlerinin yerine okunması durumunda ise mananın değişip değişmediğine bakılır. Buna göre; bir harf değişir de bu değişiklik kelimenin manası değişmez ve Kur'ân'da da o kelimenin benzeri varsa namaz bozulmaz. Şayet harf değişmekle kelimenin manası bozulmaz ve fakat bu kelimenin bir benzeri Kur'ân'da yoksa İmam Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre namaz bozulmaz, İmam Ebû Yûsuf'a göre bozulur. Eğer harfin değişmesiyle mana değişir ve Kur'ân'da da benzeri yoksa namaz bozulur. Namaz esnasında az veya çok miktarda âyet atlamakla namaz bozulmaz. Bir kimse kıraati, namazı bozacak derecede hatalı yapar ancak geri dönüp hatasını düzeltirse

namazı geçerli olur. (*el-Fetâva'l-Hindiyye*, 1/78-82; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 1/630-633)

186. Namazda harfleri yerli yerince çıkarmamakla namaz bozulur mu?

Namazda Kur'ân'dan bir bölüm okumak farzdır. Bu farzın yerine getirilmiş olması için Kur'ân'ın doğru, usûlüne uygun olarak okunması gerekir. Okuyucunun dilinin sürçmesi ve yanılmasına zelletü'l-kâri veya lahn denir.

Namazdaki kıraatlerde sin ve sad gibi mahreç yakınlığı bulunan harflerde, harflerin tam mahrecinden çıkarılmaması durumunda namaz bozulmaz. Mahreç yakınlığı olmamakla birlikte bazı harfler yaygın olarak karıştırıldığı için ayırt etme zorluğu bulunan bu çeşit harflerin birbiri yerine geçirilmesi durumunda birçok fakihe göre namaz bozulmaz. Mesela (ض) harfi yerine (د), (ذ) veya (ظ) harflerinin okunması böyledir. Çünkü bu durumlarda zaruret ve kaçınılması mümkün olmayan bir durum (umûm-ı belvâ) vardır. Fakat mahreçleri ayrı harfler birbiri yerine telaffuz edilir de mana değişirse namaz bozulur. Geriye dönüp doğru telaffuz edilirse namaz sahih olur. (*el-Fetâva'l-Hindiyye*, 1/78; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 1/630)

Şâfiî mezhebine göre ise kişi öğrenmeye gücü ve imkânı olduğu hâlde namazda Fâtiha sûresindeki bir harfi başka bir harf ile değiştirirse kıraatı sahih olmaz. Ancak hemen ardından doğrusunu okursa namazı sahih olur. Bu bağlamda örneğin Fâtiha sûresindeki “وَلَا الضَّالِّينَ” ifadesindeki (ض) harfinin mahrecini öğrenme imkân ve gücüne sahip olan kimse, bu harfin yerine (ظ) harfini söylese tercih edilen görüşe göre namazı bozulur. Ancak harfin doğru okunuşunu öğrenme imkânı ve gücü yoksa namazı bozulmaz. (Remlî, *Nihâyetül-muhtâc*, 1/481) Fâtiha sûresi dışındaki diğer sûre veya âyetlerdeki okuyuş ve mahreç hatalarının ise namaza herhangi bir etkisi olmaz.

187. Namaz kılarken dünyevî düşüncelere dalmak namazı bozar mı?

Namaz kılanın huşû ve huzur içerisinde olması esastır. (el-Mü'minûn, 23/2) Mümkün olduğu kadar namaza odaklanmak gerekir. Bunun için Allah Teâlâ'yı (c.c.) görüyormuşçasına (Buhârî, İmân, 37 [50]; Müslim, İmân, 5-7 [9-10]) ibadet etmek ve namazı, kılınan son namaz gibi düşünerek O'na yönelmek (İbn Mâce, Zühhd, 15 [4171]) tavsiye edilmiştir.

Diğer taraftan namaz kılarken, dünyevî düşüncelerin akla gelmesi, birçok insanın karşılaştığı bir durumdur. Namazda harici düşünceler ile ilgili olarak Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “*Namaz için ezân okunduğu zaman şeytan, ezânı işitmek için geriye dönüp olanca hızıyla yellenerek kaçır, ezân bitirildiği zaman gelir. Namaz için kâmet getirilince yine geri dönüp kaçır. Kâmet bitirilince yine gelir, insan ile kalbi arasına sokulur. Filan şeyi hatırla, filan şeyi hatırla, diyerek (namaza başlamadan evvel insanın) hiç de aklında olmayan şeyleri hatırlatır durur. Nihâyet insan kaç rek’at kıldığını bilemez olur. İşte herhangi biriniz kaç rek’at; üç rek’at mı, yoksa dört rek’at mı kıldığını bilmediği zaman, oturur hâlde iki kere secde (sehiv secdesi) etsin.*” (Buhârî, Sehiy, 6-7 [1231-1232]; el-‘Amelu fi’s-salât, 18 [1222]; Müslim, Salât, 16-19 [389])

İslâm âlimleri bu hadis-i şeriften hareketle namazda, akla ve kalbe gelen düşüncelerden dolayı, namazın bozulmayacağını ifade etmişlerdir. (Kâsânî, *Bedâi’*, 1/215; Şevkânî, *Neylül-evtâr*, 2/397-398 [861]) Ancak akla gelen dünyevî düşüncelerle meşgul olmamak gerekir. Zira kişinin bu tür düşüncelerden sıyrılmaya çalışmayıp bunlarla meşgul olması, namazın hem çirkinliklerden alıkoyma gücünü hem de sevabını azaltacaktır. Dolayısıyla namazda iken akla gelen haricî düşüncelerin peşine düşmemek ve Allah Teâlâ’nın huzurunda olduğunu hatırlayarak zihni toparlamaya çalışmak gerekir.

188. Namazda örtülmesi gereken bir yeri açılan kişinin namazı bozulur mu?

Gerek tek başına gerekse cemaatle kılınan namaz esnasında örtülmesi gereken bir organ, kişinin irâdesi dışında açılır ve hemen örtülürse namaz bozulmaz. Eğer açılan yer bir organın dörtte biri oranına ulaşmış ve bir rûkûn eda edilecek (Sübhanellâhi’l-azîm diyecek) kadar açık kalmış ise namaz bozulur. Kendi irâdesi ile bilerek açacak olursa, namaz fasit olur. (Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/45)

189. Namaz kılanın önünden geçilmesi namazı bozar mı?

İster kapalı, ister açık alanda olsun zorunlu olmadıkça namaz kılan birisinin önünden geçilmemelidir. Hz. Peygamber (s.a.s.), namaz kılanın önünden geçmektense beklemenin daha hayırlı olacağını belirtmiştir.

(Buhârî, Salât, 101 [510]; Müslim, Salât, 261 [507]) Namaz kılanın da, uygun bir yere durmak veya sütün vb. bir şey koymak suretiyle önünden geçilmesi için önlem alması gerekir. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.), önünden insan veya hayvanların geçmesi muhtemel olan bir yerde namaz kılan kişinin önüne sütün (değnek veya başka bir şey) koymasını tavsiye etmektedir. (Müslim, Salât, 241-242 [499]) Sütreyi terk etmek ise mekruhtur.

Namaz kılanın önünden geçen kimse sorumlu olmakla birlikte, önünden geçilen kişinin namazı bozulmaz. Fakat büyük camilerde, namaz kılanın secde mahallinin uzağından geçmek caizdir. (Kâsânî, *Bedâi'*, 1/217)

Cemaatle kılınan namazlarda, sadece imamın sütün edinmesi yeterlidir; diğerlerinin sütün koyması gerekmez. (Buhârî, Salât, 90 [494-495]) Namaz kılanın önündeki sütün ardından geçmekte bir sakınca yoktur.

190. Rükûya veya secdeye giderken pantolonu çekmek/elbiseyi düzeltmek namazı bozar mı?

Kişi namaz kılarken, namaza hâlel getirecek hareketlerden kaçınmalı, azalarını kontrol ettiği gibi kalbini de Allah'a yöneltmelidir. Namaza aykırı olup 'amel-i kesîr' olarak nitelenen hareketlerin namazda yapılması namazı bozar. Amel-i kalîl denilen, basit hareketler ise namazı bozamaz. Amel-i kesîr için net bir tanım yapma imkânı olmamakla birlikte, tanımlardan birinde dışarıdan gözlemleyen kişide, namazda olunmadığı izlenimini verecek kadar hareket etmek şeklinde izah edilmiştir. Amel-i kalîl ise bunun zıddıdır. Diğer bir tarife göre de iki el ile yapılması âdet olan işler amel-i kesîr, bir el ile yapılan işler ise amel-i kalîldir. Zorunlu olmadıkça pantolonu veya elbiseyi rükûya veya secdeye giderken çekmek, namaz dışı bir işle meşguliyet olduğu ve namazda olması gereken huşûya aykırı düştüğü için mekruhtur, fakat namazı bozamaz. (Kâsânî, *Bedâi'*, 1/215; Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/64) Pantolonu veya elbiseyi amel-i kesîr sayılacak bir tarzda çekmek ise namazı bozar.

191. Namaza ait olmayan bir hareketi, bir özre dayanmaksızın çokça yapmanın hükmü nedir?

Namaza ait olmayan bir hareketi, bir özre dayanmaksızın çokça yapmak, yani amel-i kesîr Hanefilere göre namazı bozar. Amel-i kesîr için

net bir sınır çizmek zordur. Kimi âlimlere göre namazdan olmayan bir hareketi iki elle birden yapmak, kimilerine göre bir hareketi üç defa peş peşe yapmaktır. Tercih edilen diğer görüşe göre ise dışarıdan gözlemleyen kişide, namazda olunmadığı izlenimini verecek bir davranışta bulunmaktır. Bu bakımdan, namazdaki eylemlere benzemeyen ve namazla bağdaşmayan bir davranış, namazda olunmadığı izlenimini veriyorsa amel-i kesîr çerçevesine girer ve namazı bozar. Namaz kılan kişi, namazdaki hareketlerini ve bunların namazını bozup bozmadığını bu açıklamalara göre değerlendirmelidir. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 1/605)

192. Son rek'atı kıldığını zannederek teşehhütte bulunup selâm veren kimse namazını nasıl tamamlar?

Farz veya nâfile namaz kılarken, son rek'attan önceki herhangi bir rek'atın sonunda, bu rek'atları son rek'at zannederek oturup teşehhütte bulunduktan sonra selâm veren bir kimse; şayet göğsünü kıbleden çevirmek, konuşmak ve gülmek gibi namaza aykırı bir davranışta bulunmamışsa, hemen ayağa kalkarak kalan rek'atları tamamlar. Namazın sonunda sehiv secdesi yapar; böylece namazı tamamlanmış olur. Fakat namazda eksik bıraktığı rek'atları tamamlamadan selâm verip namazı bozan bir davranışta bulunmuşsa, namazı başından alarak tekrar kılması gerekir. (Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/76; İbn Nüceym, *el-Bahr*, 1/311; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 2/91,92, 558-559)

193. Namaz hangi hâllerde bozulabilir?

Namazı, mazeretsiz bozmak haramdır. Ancak bazı durumlarda namazı bozmak vâcip, bazı durumlarda mübah, bazen de müstehap olur. İnsan canına yönelik bir tehlike karşısında; mesela saldırıya uğrayan, ateşe, suya düşen bir insanın yardım istemesi hâlinde ona yardım etmek maksadıyla namazı bozmak vâcip olur. Bir malın telef olmasını, çalınmasını önlemek gayesiyle namazı bozmak mübahtır. Tek başına namaz kılan bir kişinin, cemaatle namaz kılmanın faziletini kazanmak için namazı keserek farza yetişmesi ise müstehaptır. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 1/654,655)

194. Namaz kılarken anne-babanın seslenmesi durumunda namaz bozulmalı mıdır?

Farz olan bir namazı kılarken anne veya babadan birinin çağırması durumunda ilke olarak namazı bozmak gerekmez. Ancak anne-baba veya başka birisi ciddi bir tehlike veya ihtiyaçtan dolayı kişiden yardım isterlerse, o takdirde kişi namazını bozar. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 1/654,655) Nâfile namaz kılmakta olan bir kimseyi, anne veya babası çağırdığında ise ciddi bir ihtiyaç olmasa bile kişi namazını bozar ve anne-babasına itaat eder. Ancak anne-baba çocuklarının namaz kılmasına karşı olduklarından dolayı ve onun namazını bozmak gayesiyle çağırırlarsa onlara itaat etmek gerekmez. Bu istisna dışındaki hâllerde anne-babaya itaat etmek nâfile namaza devam etmekten önce gelir. Bu hükmün delili ise Cüreyc kıssasıdır. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 2/52) Geçmiş ümmetler zamanında yaşayan bu kimsenin, nâfile namaz kılarken kendisine seslenen annesine cevap vermediğinden annesinin bedduasını aldığı ve birtakım sıkıntılara düştüğü bizzat Hz. Peygamber tarafından haber verilmiştir. (Buhârî, *Ehâdisü'l-enbiyâ*, 48 [3436]; Müslim, *Birr*, 7-8 [2550])

195. Cemaatle namaz kılınırken bayılan, hastalanıp düşen, kalp krizi geçiren birine müdahale etmek için namazı bozmak caiz midir?

İslâm dini, canın, malın, dinin, aklın ve neslin korunmasını zorunlu saymış, bunları korumaya yönelik her şeyi farz, bunlara zararlı olan her şeyi de haram kılmıştır. (Şâtıbî, *el-Muvâfakât*, 1/31 v.d.) İnsan hayatı son derece önemlidir ve korunmalıdır. Namaz da ifa edilmesi gereken dinin beş temel esastan birisidir ve dinin direğidir. (Tirmizî, *İmân*, 8 [2616])

Başlanan bir namaz normal hâllerde bozulmaz. Ancak; malı korumak, canı korumak ve önemli olan herhangi bir şeye zarar gelmesini önlemek amacıyla zarurî durumlarda farz veya nâfile namaz bozulabilir. (bk. *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, 1/109) Bazı durumlarda namazı bozmak vâcip, bazı durumlarda mübah, bazen de müstehap olur. İnsan canına yönelik bir tehlike karşısında o insana yardım etmek maksadıyla namazın bozulması vâciptir. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 2/51,52)

Bu itibarla, cemaatle namaz kılınırken bir kişinin bayılması, kalp krizi geçirmesi, denize veya kuyuya düşme tehlikesi geçirmesi vb. durumlarda, yanında namaz kılanların namazlarını bırakıp ona yardımcı olmaları

gerekir. Bu kişiler namazlarını daha sonra iade ederler. (İbn Nüceym, *el-Bahr*, 2/77) Zira Allah, zaruri durumlarda kul haklarına öncelik verilmesini istemiştir. (Serahsî, *el-Mebsût*, 2/186)

196. Namaz kıldıktan sonra iç çamaşırdaki ıslaklık görülmesi durumunda ne yapılmalıdır?

Küçük abdest bozduktan sonra idrar yolunda kalabilecek idrar damla ve sızıntılarının tamamen kesilmesi için bir süre bekleme, bundan sonra vücuttaki idrar sızıntılarını temizleme işlemine fıkıh dilinde “istibrâ” denilir. Özellikle erkekler açısından istibrâ önemlidir. Şayet özür hâli söz konusu değilse idrar sızıntısı olması durumunda abdest geçerli olmaz. Bunun için de idrarın vücuttan iyice çıkmasını beklemek, bu amaçla biraz hareket etmek, yürümek veya öksürmek gerekir. (İbn Âbidîn, *Red-dü'l-muhtâr*, 1, 344-345) Zira Hz. Peygamber, “İdrardan sakınınız, çünkü kabir azabının çoğu idrardan sakınmama sebebiyledir.” (Dârekutnî, *es-Sünen*, 1/232-233 [464-466]; bk. Buhârî, *Vudû'*, 55 [216]; Müslim, *Tahâret*, 111 [292]) buyurmuştur.

Bu itibarla istibrâ yaptığı hâlde namaz kıldıktan sonra iç çamaşırında ıslaklık gören kişi bunun idrar olduğunu bilmiyorsa temizlenme sırasında kullandığı temiz sudan kaynaklandığını varsayar ve vesveseye itibar etmez. Hatta kişi vesveseli biri ise istibrâ yaptıktan sonra uzvuna ve çamaşırına az bir temiz su serpmesi ve ileride göreceği ıslaklığı idrara değil, bu suya hamletmesi tavsiye edilmiştir. (İbn Nüceym, *el-Bahr*, 1/252; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 1/49) Ancak kişi, namazdan sonra çamaşırında gördüğü ıslaklığın, namazdan önce veya namaz esnasında çıkan bir idrar damlası olduğunu biliyor ve çıktığı anı hatırlıyorsa, o takdirde abdestsiz namaz kılmış sayılır. Çünkü idrar yolundan gelen akıntılar abdesti bozar ve abdestsiz kılınan namaz iade edilir. (Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/17) Ayrıca ıslaklığın boyutları el ayasından daha fazla ise çamaşırını değiştirmesi veya kirlenen kısmı yıkaması gerekir.

197. Secdede ayakların yerden kesilmesi namaza zarar verir mi?

Secdenin sahih ve geçerli olması için secde rüknü yerine gelecek kadar (Sübhânellâhi'l-azîm diyecek kadar) ayak parmaklarından en az birinin yere dokunması gerekir.

Ayak parmaklarının en az birisi bu kadar süre ile yere dokunmazsa secde sahih olmayacağı için namaz da sahih olmaz. (Aliyyü'l-Kârî, *Fethu bâbi'l-'inâye*, 1/251; Şürünbülâli, *Merâkı'l-felâh*, 87) Secde sahih olacak kadar ayaklar yere temas etmiş ise bunun dışında ayakların yerden kaldırılması namazı bozmaz.

198. Sarhoşken namaz kılınabilir mi?

Öncelikle belirtmek gerekir ki, alkollü içki ve uyuşturucu kullanmak haramdır. Bu sebeple bir Müslüman'ın alkollü içki içmesi ve uyuşturucu kullanması düşünülemez. Ancak her nasılsa bu haramı işleyen kişi, bunun haramlığını inkâr etmedikçe Müslüman'dır. Dolayısıyla ibadetleri yerine getirmekle mükelleftir. Fakat sarhoşluk, kişinin bilincini etkilediği için bu hâlde iken kılınan namaz geçerli olmaz. Allah Teâlâ, “*Ey iman edenler! Sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın.*” (en-Nisâ, 4/43) buyurmuştur.

Kuşkusuz, dua ve ibadet bir idrak ve şuur işidir. Bunun içindir ki, bütün ibadetlerde Müslüman olma ve bülüğ çağına ulaşmanın yanında akıllı olmak şart koşulmuştur. İbadetlerin makbul olması için ibadet niyetiyle ve ihlasla yapılmaları gerekir. Bu sebeple namaz kılacak, oruç tutacak ve dua edecek kimsenin ne dediğini, ne yaptığını bilecek kadar ayık olması, aklının başında olması lazımdır. Bu itibarla haram olmakla birlikte alkol alan veya uyuşturucu kullanan kişi, ne dediğini bilemeyecek kadar sarhoş değilse, bir başka ifadeyle ne yaptığını ve ne okuduğunu bilecek düzeyde bir bilince sahipse namazlarını kılması gerekir. Bunun için belirlenmiş bir süre yoktur.

NAMAZDA MEKRUH OLAN FİİLLER

199. Ön safta boşluk varken arkada saf tutulabilir mi?

Cemaat ile kılınan namazlarda safların tertip ve düzenine riâyet edilmesi namazın adabındandır. İmamın bu konuda gerekli hassasiyeti göstermesi ve gerektiğinde, safların usûlüne uygun şekilde tanzim edilmesi için cemaati uyarması gerekir. Hz. Peygamber (s.a.s.), namaza başlamadan önce safların düzgün ve sık olmasına dikkat etmiş, saflar arasında boşluk

birakılmaması hususunda muhtelif vesilelerle ashâbını uyarmıştır. (Buhârî, Ezân, 71-72 [717-719]; Müslim, Salât, 127-128 [436]) Buna göre cemaat ile kılınan namazlarda, ön safta boşluk varken caminin gerisinde imama uyulması sünnete uygun değildir. Bununla birlikte saf haricinde imama uyan kimselerin namazları sahihtir.

200. Cemaatle namaz kılarken müezzinlik yapanların, müezzin mahfilinde tek başına namaz kılmaları uygun mudur?

Cemaatle kılınan namazlarda safların düzgün olması, sık durulması ve aralarda boşluk bırakılmaması gerekir.

Safların tertibi ile ilgili bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurur: *“Saflarınızı düzgün tutun, zira safların düzeltilmesi namazın mükemmelliğini sağlayan şartlardandır.”* (Buhârî, Ezân, 74 [723]; Müslim, Salât, 124 [433])

Cami içerisinde imam ile cemaat arasındaki mesafenin fazla olması iktidaya/imama uymaya engel değilse de mazeret olmadıkça bir kişinin saftan ayrı tek başına imama uyması mekruhtur. Buna göre müezzinin saflardan ayrı durması uygun değildir. (Kâsânî, *Bedâi'*, 1/216) Ancak mikrofon kullanma ihtiyacı vb. bir mazerete binaen müezzinlerin cami içindeki yerlerinden imama uymalarında bir sakınca yoktur.

201. Tuvalet ihtiyacı varken namaz kılmak caiz midir?

Namaz huşû ve Allah'ın huzurunda bulunma bilinci ile kılınmalıdır. Bu sebeple, namazda dikkati dağıtacak durumların olabildiğince giderilmesi önem arz eder. Onun için mesela vakit daralmamış ise aç bir kimsenin sofraya hazırken namaza durması uygun görülmemiştir. Tuvalet ihtiyacı da, namazda huşûyu engelleyen ve dikkati dağıtan bir etki yapacağından bu hâlde iken namaz kılmak mekruhtur. Hz. Peygamber (s.a.s.), idrarı sıkışık durumda olan veya yemek hazırken namaza duran kişinin namazının faziletinin tam olmayacağını belirtmiştir. (Müslim, Mesâcid, 67 [560])

202. Namazda sûreleri Mushaf'taki sıraya göre okumanın hükmü nedir?

Sünnete uygun olan, namazda okunan âyet ve sûrelerin Mushaf'taki sıraya göre okunmasıdır. Bir sûreyi veya âyeti okuduktan sonra, ardından kendinden önceki bir sûreyi veya âyeti okumak tenzihen

mekruhtur. Fakat bu, namazı geçersiz kılacak veya sehiv secdesi yapmayı gerektirecek bir durum değildir. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 1/546) Burada söz konusu olan tertip, esasında namazın değil tilavetin bir gereğidir. Bu husus sûre ve âyetlerin sırasının insanlar tarafından değil de Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından tevkîfen belirlendiği kabulüne dayanmaktadır. Sûrelerin içlerindeki âyetlerin tertibinin tevkîfi olduğunda İslâm âlimleri arasında ittifak vardır. Bununla birlikte sûreler arasındaki tertibin tevkîfi olduğu konusunda ittifak bulunmamaktadır. Bu sebeple namazda, sûrelerin sıraya göre okunması hakkında farklı görüşler ortaya atılmıştır. Hanefî mezhebinde, hem âyetler hem de sûreler arasında tertibe riâyet edip sırayı takip ederek okumak uygun görülmüştür. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bir gece namazında sıraya riâyet etmeden, önce Nisâ sûresini sonra Âl-i İmrân sûresini okuması gibi olayların ise henüz sûreler arasında tertip gerçekleşmeden önceki bir zamanda meydana geldiği belirtilmektedir. (Nevevî, *Şerhu Müslim*, 6/61-62)

Namazda okuma esnasında ilerideki bir yere geçerken, aradaki tek bir sûre veya âyetin atlanması da tenzîhen mekruh kabul edilmiştir. Sonraki rek'atta ileriden okunacaksa, uygun olan, en az iki âyet veya iki sûre atlayarak okumaktır.

Âlimlerden bazıları, sıraya riâyet etmemenin sadece farzlarda tenzîhen mekruh olduğunu, nâfile namazlarda mekruh olmayacağını söylemişlerdir. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 1/546) Aksi görüşte olanlar ise şunu delil getirmektedirler: Hz. Peygamber (s.a.s.), Hz. Bilâl'in (ra.), namaz kılarken bir sûreden diğerine atladığını duyduğunda, ona, "*Sûreleri olduğu gibi oku*" (İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/264 [8818], 6/151 [30259]) buyurmuştur.

Sonuç olarak, namazda sûre ve âyetlerin tertibine riâyet edilmemesi tenzîhen mekruhtur. Bu durum, namazı bozacak ve tekrar kılmayı gerektirecek boyutta bir eksiklik değildir.

203. Üzerinde resim olan elbiseyle namaz kılınabilir mi?

Üzerinde canlı varlıkların resimlerinin bulunduğu elbise ile namaz kılmak mekruhtur. Mümkünse bu elbiseler çıkarıldıktan sonra namaz kılınmalıdır. Böyle bir elbise ile namaz kılınması mekruh olsa da bu şekilde kılınan namaz geçerlidir. (Mergînânî, *el-Hidâye*, 1/65) Ancak bakanın kolayca fark edemeyeceği şekilde küçük resimler kerâhet kapsamında değildir.

NAMAZLARIN KAZASI

204. Kaza namazının delili nedir?

Kur’ân’da vaktinde kılınamayan namazların kaza edilmesi ile ilgili olarak açık bir ifade bulunmamakla birlikte, Hz. Peygamber (s.a.s.) vaktinde kılamadığı namazları kaza etmiş ve ashâbına da bunu tavsiye etmiştir. Resûl-i Ekrem (s.a.s.), “*Kim namazı unutursa veya uyuyup kalırsa hatırlayınca onu kılsın. Onun keffâreti ancak budur.*” (Müslim, Mesâcid, 315 [684]; bk. Buhârî, Mevâkitü’s-salât, 37 [597]) buyurmuştur. Yine Hz. Peygamber (s.a.s.), Hendek savaşı sırasında harbin şiddetlenmesi nedeniyle ikinci namazını kılamamış; bunun üzerine “*Bizi ikinci namazından alıkoydular. Allah da onların evlerini ve kabirlerini ateşle doldursun.*” diye beddua etmiş ve ikinci namazını akşam namazı vaktinde kaza etmiştir. (Müslim, Mesâcid, 205 [627]; bk. Buhârî, De’âvât, 58 [6396]) Ayrıca Hayber Fethi’nden dönerken, bir yerde konakladıklarında uyuyakalmışlar ve vaktinde kılamadıkları sabah namazını güneş doğduktan sonra kaza etmişlerdir. (Müslim, Mesâcid, 309 [680])

Beş vakit namazın farzı ve vitir namazı kaza edilir. Kazaya kalan sabah namazı, o günün öğle vaktinden önce kaza edilecekse sünneti de kaza edilir. Ayrıca öğle namazının dört rek’atlık ilk sünneti de vakit çıkmadıkça öğlenin farzından sonra kılınır. Öte yandan geçmiş namazlar, kazaya nasıl kaldıysa öyle kılınırlar, yani seferî olarak kaldıysa seferî, mukim olarak kaldıysa mukim gibi kaza edilir. (Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, 1/63)

Unutma ve uyuma gibi bir mazeret olmaksızın, kasıtlı olarak terk edilen namazların kazası ile ilgili herhangi bir hadis bulunmamaktadır. Fakat bu kasıtlı olarak terk edilen namazların kazasının gerekmediği anlamına gelmez. Zira Ramazan’da kasıtlı olarak cinsel ilişkiye girerek orucunu bozan kimseye Resûl-i Ekrem’in (s.a.s.) hem keffâreti hem de o günkü orucun kazasını emretmesi (Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/208 [6944-6945]; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 4/382 [8059-8060]), bir farz ibadetin kasıtlı olarak terk edilmesi durumunda da kazasının gerektiğine delildir. Öte yandan Hz. Peygamber’in (s.a.s.) bir mazerete dayalı olarak vaktinde kılamadığı namazları kaza etmesi ve sahabeye de bu yönde emir buyurması dikkate alınacak olursa, mazeretsiz olarak terk edilen namazların kaza edilmesinin öncelikle gerekli olacağı sonucuna ulaşılır. (Nevevî, *el-Mecmû*, 3/68)

205. Mekruh vakitler hangileridir? Hangi vakitlerde kaza ve hangi vakitlerde nâfile namaz kılınmaz?

Bazı vakitlerde bir kısım ibadetlerin yapılması yasaklanmıştır. Bu vakitlere kerâhet vakitleri denilir. Ukbe b. Âmir el-Cühenî'den şöyle nakledilmiştir: “*Resûlullah (s.a.s.) bize üç vakitte namaz kılmayı veya ölü-lerimizi defnetmeyi yasakladı: Güneşin doğmasından itibaren (bir veya iki mızrak boyu) yükselmesine kadar, güneşin gökyüzünde tam dik olu-şundan (batıya) yönelmesine kadar ve güneşin sararmasından itibaren batmasına kadar.*” (Müslim, Salâtü'l-müsâfirîn, 293 [831]; bk. Ebû Dâvûd, Tatavvü', 10 [1277]; Cenâiz, 55 [3192])

Güneş doğarken ve tam tepede iken namaz kılınmaz. Güneşin bat-masından önceki kerâhet vaktinde, sadece o günün ikindi namazının farzı kılınabilir. Fakat mazeretsiz olarak ikindi namazını bu vakte kadar geciktirmek mekruhtur.

Bu vakitlerin başlama ve bitiş zamanları mutedil bölgeler itibarıyla şöyledir:

- Güneşin doğmasından itibaren, 40-50 dakika sonrasına kadar,
- Güneşin, tam tepede bulunduğu vakit (Öğle vaktinin girmesine yaklaşık 10 dakika kalmasından öğle vaktinin girmesine kadar),
- Güneş batmazdan önce, gözleri kamaştırmaz hâle gelmesinden, batmasına kadar olan vakit (Güneşin batmasına 40-50 dakika kalmasından itibaren akşam namazı vakti girinceye kadar olan zaman) (Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/42)

Bu sayılan kerâhet vakitlerinde kaza namazı, vitir gibi vâcib namaz kılınmadığı gibi kerâhet vaktinden önce hazırlanmış bulunan cenazenin namazı da kılınmaz. Bu vakitlerde hazırlanmış cenazenin namazı ise kılınabilir. Daha önce okunmuş bir secde âyetinden dolayı “tilâvet secdesi” yapılamaz. Ancak kerâhet vaktinde okunan secde âyetinin secdesi, daha sonraya bırakmak efdal olsa da bu vakitte yapılabilir.

Bunların dışında şu vakitlerde de sadece nâfile namaz kılmak mek-ruhtur:

- Sabah namazının sünneti hariç olmak üzere imsak vakti girdikten sonra, güneş doğuncaya kadar olan sürede,
- İkinci namazını kıldıktan sonra güneş batıncaya kadar olan sü-rede,

- Akşam namazı vakti girdiğinde farz kılınmadan önce,
- Cuma günü hatibin minbere çıkmasından sonra (Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/269-271)

Ebû Saîd el-Hudrî'den şöyle nakledilmiştir: “*Resûlullah'ı (s.a.s.) şöyle derken işittim: Sabah (namazı kıldık)tan sonra, güneş yükselinceye kadar başka namaz yoktur. İkinci (namazın)dan sonra, güneş batıncaya kadar başka namaz yoktur.*” (Buhârî, *Mevâkitü's-salât*, 31 [586]; Müslim, *Salâtü'l-müsâfirin*, 288 [827])

Şâfiî mezhebine göre ise güneşin doğuşu, tam tepede oluşu ve batışı zamanında sadece nâfile namaz kılmak mekruhtur. Ancak bu vakitlerde farz namazlar, kaza namazları, revâtib sünnetler, tahiyetü'l-mescid gibi sebepli namazlar kılınabilir. Ayrıca ikindiden sonra güneşin sararasından batışına kadar nâfile namaz kılmak tenzihen mekruhtur. (Nevevî, *Ravza*, 1/192)

206. İmsak vakti ile güneşin doğuşu arasında sabah namazının sünneti dışında kaza veya nâfile namaz kılmak caiz midir?

Bir namazın vakti girdikten sonra öncelikle o vaktin namazını kılmak daha uygun olmakla birlikte, o vaktin namazını kaçırma tehlikesi olmadığı sürece, öncesinde kaza namazı kılınabilir. Buna binaen sabah namazının sünnetini kıldıktan sonra güneşin doğmasına henüz vakit varsa bu arada kaza namazı kılınabilir.

Fecrin doğuşundan sonra sabah namazının iki rek'at sünneti dışında sünnet ve nâfile namaz kılınmaz. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s.), namaza olan düşkünlüğüne rağmen fecrin doğuşundan itibaren sabah namazının iki rek'at sünneti dışında namaz kılmamıştır. (Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1/40)

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sabah namazından sonra güneş bir mızrak boyu oluncaya kadar, ikinci namazından sonra ise güneş batıncaya kadar nâfile namaz kılmayı yasakladığı rivâyet sebebiyle (bk. Buhârî, *Mevâkitü's-salât*, 30 [581]; Ebû Dâvûd, *Tatavvû'*, 10 [1276-1277]) sabah namazını kıldıktan sonra nâfile namaz kılmanın mekruh olduğu kabul edilmiştir. (Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/42)

207. Kaza namazına nasıl niyet edilir?

Kaza namazı kılacak olan kişinin kılacağı namazı belirleyerek niyet etmesi asıldır. Fakat üzerinde çok sayıda kaza namazı olan kişi, geçmiş namazları kaza ederken, “Vaktinde kılamadığım ilk sabah/ ilk öğle/ ilk

ikindi/ ilk akşam/ ilk yatsı namazını kılmaya” şeklinde niyet edebileceği gibi “ kılamadığım son sabah/ son öğle/ son ikindi/ son akşam/ son yatsı namazını kılmaya” şeklinde de niyet edebilir.

208. Bir namaz hem kaza hem sünnet niyeti ile kılınabilir mi?

Bir namaz hem kaza hem de sünnet niyetiyle kılınamaz. Kılınacak namazın ne olduğu kesin olarak tayin edilerek ona niyetlenilmesi gerekir. Hem kaza namazına, hem de vaktin sünnetine birlikte niyet edilirse bu namaz, kaza namazı olur. Hem kaza namazı hem de vaktin sünneti kılınmış olmaz. (*el-Fetâva'l-Hindiyye*, 1/66)

209. Kaza namazı borcu olan kimse sünnet namazları kılabilir mi?

Kazaya kalmış namazların ilk fırsatta kaza edilmesi esastır. Bununla birlikte Hanefî mezhebine göre, kaza namazı bulunan kimselerin farz namazların öncesinde ve sonrasında kılınan (revâtib) sünnetler ile teheccüd ve kuşluk namazı gibi nâfileleri kılmaları da caizdir.

Şâfiî mezhebinde, kaza namazı borcu olan kimsenin, geçmiş namazlarının hepsini kaza etmeden nâfile namaz kılması caiz değildir. Kaza namazı bulunan kimsenin uyku ve evin geçimi gibi yapması zorunlu olan işler hariç bütün vakitlerini kazaya kalan namazlarını kılmakla geçirmesi gerektiğinden nâfile ile meşgul olamaz. (*Dimyâtî, Hâşiyetü i'âneti't-tâlibîn*, 1/31-32)

210. Hangi namazlar kaza edilir?

Vaktinde kılınmayan beş vakit namazın farzları ile vâcip olan vitir namazı kaza edilir. Kılınmayan sünnetler vakit çıktıktan sonra kaza edilmez. Ancak vaktinde kılınmayan sabah namazı, aynı gün zevâlden önce kaza edildiğinde sünneti ile birlikte kaza edilir. (*Mevsılî, el-İhtiyâr*, 1/65) Çünkü Hz. Peygamber kılamadığı bir sabah namazını öğleden önce kaza ederken, sünnetiyle birlikte kaza etmiştir. (*Ebû Dâvûd, Salât*, 11 [437-438, 443-444])

Bir de öğle namazında cemaate yetişmek için sünneti kılmadan farza başlayan kişi, farzı kıldıktan sonra kılmadığı ilk sünneti de kılar. Bunu, son sünnetten önce kılabilceği gibi sonra da kılabilir.

211. Vaktinde kılınmayan namaz daha sonra kaza edildiğinde, namazı kazaya bırakma günahı da affedilmiş olur mu?

Günlük işler, sanat ve meslekler, aile fertlerinin geçimini sağlamak için yapılan çalışma ve yolculuklar namazın geriye bırakılması için özür sayılmaz. Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulur: “*Öyle kimseler vardır ki, onları ne bir ticaret, ne de bir alışveriş, Allah'ı anmaktan, namazı dosdoğru kılmaktan ve zekât vermekten alıkoymaz. Onları, kalplerinin ve gözlerinin dehşete düşeceği günden korkarlar.*” (en-Nûr, 24/37)

Unutmak ve uyuyakalmak gibi meşru bir mazeret olmaksızın namazı kazaya bırakmak büyük günahıdır. Bununla birlikte hangi şekilde olursa olsun vaktinde kılınmayan namazların mutlaka kaza edilmesi gerekir. Meşru mazerete dayalı olarak namazını vaktinde kılmayan kimse bundan bir sorumluluk altına girmediği gibi o namazı kaza etmekle borcundan da kurtulur. Peygamber Efendimiz, “*Her kim bir namazı unuttur veya ondan gaflet edip uyuyakalırsa, onu hatırladığında hemen kılsın. Onun bundan başka keffâreti yoktur...*” (Müslim, Mesâcid, 315-316 [684]; bk. Buhârî, Mevâkitü's-salât, 37 [597]) buyurmuştur.

İhmal ve tembellik sebebi ile namazı vaktinde kılmayan kimse, bu namazı kaza etmekle namaz borcundan kurtulur. Namazı vaktinde kılmamanın vebalinden kurtulmak için ise kişinin tövbe etmesi gerekir. (İbn Nüceym, *el-Bahr*, 2/85)

212. Namaz borcu olan kişilerin yerine başkaları bu namazları kılabilir mi?

Sırf bedenle yerine getirilen ibadetlerde başkasının yerine o ibadeti yapmak geçerli sayılmaz. (İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 2/74; Şeyhîzâde, *Mecme'u'l-enhur*, 1/307) Zira herkes kendi amelinin hesabını verecektir. (el-İsrâ, 17/13; Yâsîn, 36/54; et-Tûr, 52/16, 21; el-Müddessir, 74/38) Bu itibarla bir kimse, vefat etmiş veya hayatta olan birinin kılmadığı farz namazları, onun adına kılamaz. Dolayısıyla herkes hayatta ve sağlıklı yerinde iken ibadetlerini yerine getirmeye özen göstermeli, Allah'ın huzuruna borçlu olarak gitmemeye gayret etmelidir.

213. Kazaya kalan namazlar cemaatle kılınabilir mi?

İmamla aynı vaktin kaza namazını kılmak kaydı ile kazaya kalan namazlar cemaatle kılınabilir. (Mergînânî, *el-Hidâye*, 1/59; Haraşî, *Şerhu Muhtasar*, 2/39)

Nitekim Hendek Savaşı'nın zor şartları altında Resûlullah Efendimiz (s.a.s.), namazı kılmaya fırsat bulamamış; bilahare şartlar uygun hâle gelince de kılınamayan bu namazı ashâbı ile birlikte cemaatle kılmışlardır. (Müslim, Mesâcid, 205 [627]) Ayrıca Hayber Fethinden dönerken, bir yerde konakladıklarında uyuyakalmışlar ve vaktinde kılamadıkları sabah namazını güneş doğduktan sonra cemaatle kaza etmişlerdir. (Müslim, Mesâcid, 309 [680])

214. Kaza namazı kılınırken ezân okunursa kaza namazına devam edilebilir mi?

Kaza namazı kılarken herhangi bir vaktin ezânının okunması, kılınmakta olan kaza namazına zarar vermez. Vaktinde kılınamayan namazların kaza edilmesi için belli bir vakit yoktur. Kerâhet vakitleri dışında her zaman kaza namazı kılınabilir. Namaz kılınamayacak olan bu vakitler Ukbe b. Âmir'in rivâyet ettiği hadiste şöyle belirtilmiştir: “*Resûlullah (s.a.s.) bize üç vakitte namaz kılmayı veya ölülerimizi defnetmeyi yasakladı: Güneşin doğmasından itibaren (bir veya iki mızrak boyu) yükselmesine kadar, güneşin gökyüzünde tam dik oluşundan (batıya) yönelmesine kadar ve güneşin sararmasından itibaren batmasına kadar.*” (Müslim, Salâtü'l-müsâfirin, 293 [831]; bk. Ebû Dâvûd, Tatavvû', 10 [1277] Cenâiz, 55 [3192])

Güneşin batmasından önceki kerâhet vaktinde, sadece o günün ikindi namazının farzı kılınabilir. Fakat mazeretsiz olarak ikindi namazını bu vakte kadar geciktirmek mekruhtur.

215. Kaza edilecek namazlar arasında bir sıra takip etmek şart mıdır?

Kaza edilecek namazlar arasında sıra gözetilip gözetilmeyeceği, bu namazları kılacak kimsenin durumuna göre değişir. Buna göre “sahib-i tertip” olan kimseler yani altı vakit veya daha fazla namaz borcu olmayanlar; vaktinde kılamadıkları namazları ilk namazdan başlayarak sırayla kılarlar, ardından içinde bulundukları vaktin farzını kılarlar. Sahib-i tertip olanlar için bu sıraya uymak Hanefîlere göre vâciptir. (Semerkandi, *Tuhfe*, 1/231; Aliyyü'l-Kârî, *Fethu bâbî'l-înâye*, 1/429) Sahib-i tertip olmayanların ise kaza namazları için sıraya uyma zorunluluğu yoktur.

216. Kazaya kalan namaz, yeni vakit girdiğinde, o vaktin namazından önce kılınabilir mi?

Namazı kazaya kalan kişinin daha önce kazaya bıraktığı namazlar varsa ve bunların sayısı altıyı bulmamışsa, yani kişi “sahib-i tertip” ise bu kimse önce kazaya kalan namazını, sonra da o vaktin farzını kılmalıdır. Kazaya kalan namazları altı vakit veya daha fazla ise yani kişi “sahib-i tertip” değilse, kaza namazını vakit namazından önce ya da sonra kılabilir. (Haddâd, *el-Cevhera*, 1/67; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1/64-65)

217. Namaz vakti girdiği hâlde namazı kılmadan âdet görmeye başlayan kadın o vaktin namazını kaza eder mi?

Namaz kılmakla mükellef olan bir kadın, vakit girdiği hâlde henüz namazını kılmadan âdet görürse; Hanefilere göre artık o vaktin namazını kaza etmekle yükümlü olmaz. Zira namazın edası mükellefe -daha önce kılmamışsa- vaktin sonunda farz olur. Bu açıdan bir kadın temiz olarak yatıp da uyandığı zaman hayız görmeye başladığını anlarsa, uyandığı andan itibaren âdet görmeye başlamış sayılır ve vaktin namazını kılmaz. Buna mukabil hayızlı bir kadın, yatıp da vakit çıktıktan sonra uyandığı zaman temizlenmiş olduğunu anlarsa, ihtiyat olarak yattığı zamandan itibaren temizlenmiş sayılır ve o vaktin namazını kılması gerekir. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 1/291)

NAFİLE NAMAZLAR

218. Farz namazlarla birlikte kılınan sünnet namazların dayanağı nedir?

Hz. Peygamber (s.a.s.), farz namazların öncesinde ve sonrasında sünnet namazları kılmış ve ümmetine de tavsiye etmiştir. Bundan dolayı vakit namazlarıyla birlikte eda edilen düzenli (revâtib) sünnetler imkânlar ölçüsünde kılınmalıdır. Hz. Muhammed (s.a.s.) bir hadislerinde, “*Her kim öğle namazından önce dört rek’at, sonra iki rek’at, akşamdan sonra iki rek’at, yatsıdan sonra iki rek’at, sabahtan önce de iki rek’at olmak üzere 12 rek’at sünnet/nâfile namaz kılmaya devam ederse, Allah da o kimseye cennette bir köşk inşa eder.*” (Tirmizî, *Salât*, 189 [414]; bk. Müslim, *Salâtü’l-müsâfirîn*, 101 [728]) buyurmuştur. İkinci namazı ile ilgili olarak da “*İkindiden önce*

dört rek'at namaz kılana Allah merhamet etsin." (Ebû Dâvûd, Tatavvû', 8 [1271]; Tirmizî, Salât, 201 [430]) demiştir.

Bir başka hadislerinde de; "Kıyamet gününde Müslüman kulun ilk hesaba çekileceği şey farz namazdır. Eğer bu namazları tam olarak yerine getirmişse ne güzel. Aksi hâlde şöyle denir: Bakın bakalım, bunun nâfile namazı var mıdır? Eğer nâfile namazları varsa, farzların eksiği bu nâfilelerle tamamlanır. Sonra diğer farzlar için de aynı şeyler yapılır." (İbn Mâce, İkâmetü's-salavât, 202 [1425]; bk. Ebû Dâvûd, Salât, 148 [864]) buyurmuştur.

219. Vakit namazlarının farzlarıyla birlikte kılınan sünnetleri terk etmenin sakıncası var mıdır?

Farz namazların öncesinde ve sonrasında kılınan revâtib sünnetler, müekked ve gayrimüekked sünnetler olmak üzere iki kısımdır. Müekked sünnet, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sürekli kıldığı fakat bağlayıcı olmadığını göstermek amacıyla bazen terk ettiği; gayrimüekked sünnet ise bazen kıldığı, bazen de terk ettiği sünnet demektir. Gayrimüekked sünnetlere müstehap da denilmektedir. Müekked sünnetleri mazeret olmadan terk etmek doğru değildir. Mazeretsiz terk edilmeleri, 'isâet' yani yanlış ve kusurlu bir davranış olur; ancak azap gerektirmez. Gayrimüekked sünnetler ise mazeret olmadan da bazen terk edilebilirler. (İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 1/103-104, 474, 478)

220. Nâfile namazları camide mi yoksa evde mi kılmak daha faziletlidir?

Hz. Peygamber (s.a.s.), farz namazların cemaatle kılınmasını tavsiye etmiş ve "Cemaatle kılınan namaz, yalnız kılınan namazdan yirmi yedi derece daha faziletlidir." (Buhârî, Ezân, 30 [645]; Müslim, Mesâcid, 249-250 [650]) buyurmuştur. Diğer bir hadislerinde ise "Eğer insanlar yatsı ve sabah namazlarını cemaatle kılmanın sevabını bilselerdi emekleyerek de olsa cemaate katılırlardı." (Buhârî, Ezân, 32 [654]; Müslim, Salât, 129 [437]) buyurmuştur.

Hz. Peygamber (s.a.s.), gerek beş vakit farz namazların öncesinde ve sonrasında, gerekse farz namazlardan ayrı olarak sünnet ve nâfile namaz kılar; sünnet ve nâfile namazların evde kılınmasının daha uygun olacağını belirtti. Bir hadisinde şöyle buyurmuştur: "Ey İnsanlar! Evinizde namaz kılınız. Zira farz namaz dışındaki namazların en makbulü, insanın evinde kıldığı namazdır." (Buhârî, Ezân, 81 [731]; Müslim, Salâtü'l-müsâfirîn,

213 [781]) Başka bir hadislerinde ise Hz. Peygamber (s.a.s.), “*Biriniz farz namazını mescidde kıldığı zaman, o namazından evine de bir pay ayırsın. Zira Allah Teâlâ, bu nâfile namaz sebebiyle evinde hayır yaratır.*” (Müslim, Salâtü'l-müsâfirîn, 210 [778]) buyurmuş; hatta “*Namazın bir kısmını (yani nâfileleri) evlerinizde kılınız, evlerinizi kabirlere çevirmeyiniz.*” (Buhârî, Salât, 52 [432]; Müslim, Salâtü'l-müsâfirîn, 208 [777]) uyarısında bulunmuştur.

Buna göre, farz namazların sünnetleri dâhil tüm nâfile namazların camide kılınması mümkün olmakla birlikte, evlerde kılınması daha faziletlidir.

221. Sağlık ve güvenlik gibi alanlarda çalışan bir kimse namazların sadece farzını kılıp, sünnetleri terk edebilir mi?

Vakit namazlarının öncesinde ve sonrasında kılınan sünnet namazlar, farz namazlara hazırlayıcı ve bu namazlarda oluşabilecek eksiklikleri tamamlayıcı ibadetler olarak değerlendirilmiş, ayrıca Hz. Peygamber'e (s.a.s.) bağlı olmanın bir göstergesi kabul edilmiştir. Bu itibarla bu namazların mümkün oldukça kılınması tavsiye edilmiştir. Nitekim Resûlullah (s.a.s.) bazı hadis-i şeriflerinde kulun mahşer gününde hesaba çekilirken eksik farz namazlarının, nâfile namazlarla tamamlanacağını beyan etmişlerdir. Ebû Hureyre'nin (r.a.) Resûlullah'tan (s.a.s.) naklettiği bir hadiste şöyle buyrulur:

“*Kıyamet gününde Müslüman kulun ilk hesaba çekileceği şey farz namazdır. Eğer bu namazları tam olarak yerine getirmişse ne güzel. Aksi hâlde şöyle denir: Bakın bakalım, bunun nâfile namazı var mıdır? Eğer nâfile namazları varsa, farzların eksiki bu nâfilelerle tamamlanır. Sonra diğer farzlar için de aynı şeyler yapılır.*” (İbn Mâce, İkâmetü's-salavât, 202 [1425]; bk. Ebû Dâvûd, Salât, 148 [864])

Şu hâlde farz namazlar ile birlikte kılınan düzenli nâfileler (revâtib sünnetler) de kılınmalıdır. Önemli mazeretleri olanlar ise alışkanlık hâline getirmemek kaydıyla gerektiğinde bu sünnetleri terk edebilirler.

222. Cemaate yetişmek için sabah namazının sünneti terk edilebilir mi?

Sünnetler içerisinde en kuvvetlisi, sabah namazının farzından önce kılınan iki rek'atlık namazdır. Çünkü Hz. Peygamber'den (s.a.s.) bu namazın çok daha faziletli olduğuna dair, diğer nâfile namazlar hususunda

söylenmeyen sözler varid olmuştur. Hz. Peygamber (s.a.s.), “*Sabah namazının iki rek’atı, dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır.*” (Müslim, Salâtü’l-müsâfirîn, 96 [725]) buyurmuştur.

Herhangi bir farz namaz için ikâmete başlandığında veya imam namaza başladığında nâfile namaz kılmak mekruh olup, cemaate katılmak gerektiği hâlde, faziletinden dolayı sabah namazının farzından önce kılınan iki rek’atlık sünnet bundan istisna edilmiştir. (Kâsânî, *Bedâi’*, 1/297) İmkân olduğunda bu faziletin kaçırılmaması gerekir.

Bu itibarla bir kimse cemaatle kılınan sabah namazının farzının son rek’atına veya bazı görüşlere göre teşehhüdüne yetişebileceğini düşünüyorsa, sünneti kılmalıdır. Buna mukabil kişi, sünnetle meşgul olduğu takdirde farzın tamamını kaçıracağından endişe ederse sünneti terk ederek cemaate katılması gerekir. (İbn Mâze, *el-Muhit*, 1/448-449; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 2/56)

223. Öğle ve yatsının son sünnetleri dört rek’at olarak kılınabilir mi?

Öğle ve yatsı namazlarının son sünneti, iki rek’at olarak kılınabileceği gibi dört rek’at olarak da kılınabilir. Nitekim Hz. Peygamber’in (s.a.s.) öğle namazının son sünnetini dört rek’at kılmayı tavsiye ettiğine dair rivâyetler bulunduğu gibi (Ebû Dâvûd, *Tatavvû’*, 7 [1269]; Tirmizî, *Salât*, 200 [426-428]), iki rek’at kıldığı ve tavsiye ettiğine dair rivâyetler de mevcuttur. (Buhârî, *Teheccüd*, 29, 34 [1172, 1180]; Müslim, *Salâtü’l-müsâfirîn*, 104 [729]) Ancak iki rek’at kılındığına yönelik rivâyetler daha kuvvetli ve meşhur olduğundan tercih edilmiş ve genel olarak uygulama bu yönde yerleşmiştir.

224. İkinci namazının sünneti ile yatsı namazının ilk sünnetinin birinci oturushlarında niçin “salli” ve “bârik” ve üçüncü rek’atın başında “sübhâneke” duaları okunur?

Hanefilerde öğle ile cuma namazlarının ilk sünnetleri hariç genel olarak nâfile namazların her iki rek’atı müstakil bir namaz sayıldığı için ilk oturushlar da son oturush konumunda olur. Bunun için ikinci ile yatsı namazlarının farzlarının öncesinde kılınan nâfile namazların ilk oturushlarında “Salli” ve “Bârik” duaları okunur. Aynı gerekçe ile ilk oturushan kalktıktan sonra başlanacak rek’atta da “Sübhâneke” okunur. (Bilmen, *İlmihal*, 141-142)

225. Revâtib sünnetler dışındaki nâfile namazlarda kaç rek’atta selâm vermek daha faziletlidir?

Gece kılınan nâfile namazlarda iki rek’atta bir, gündüz kılınanlarda ise dört rek’atta bir selâm vermek Hanefîlere göre daha faziletlidir. Gündüz kılınan namazlarda bir selâmla dört rek’attan, gece namazlarında ise tek selâmla sekiz rek’attan fazla nâfile kılmak mekruhtur. (Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1/67-68; Aliyyü’l-Kârî, *Fethu bâbi’l-‘inâye*, 1/394) Şâfiîlere göre hem gündüz hem de gece kılınan nâfile namazlarda iki rek’atta bir selâm verilir. (Mâverdi, *el-Hâvi*, 2/289; Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/67)

226. Hâcet namazı nasıl kılınır?

Bir Müslüman, ihtiyacı olan bir şeyi elde etmek için Allah’ın kendisine öğrettiği sebepleri ve kanunları elinden geldiği kadar yerine getirmeye çalışmalı ve sonucunu da Allah’tan beklemelidir. Bununla birlikte ahirete veya dünyaya ait bir dileğin gerçekleşmesi isteği ile Allah rızası için namaz kılması da uygundur. Kılınan bu namaza “Hâcet namazı” denir. Bu konuda Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Kişi, ihtiyacı olan bir şeyi Allah’tan veya bir insandan isteyeceği zaman önce güzelce abdest alsın, sonra iki rek’at namaz kılsın. Sonra Allah’ı anıp Resûlullah’a salavât getirsin ve şöyle desin:

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ، سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، أَسْأَلُكَ مُوجِبَاتِ رَحْمَتِكَ وَعَزَائِمَ مَغْفِرَتِكَ وَالْغَنِيمَةَ مِنْ كُلِّ بَرٍّ وَالسَّلَامَةَ مِنْ كُلِّ إِثْمٍ لَا تَدْعُ لِي ذَنْبًا إِلَّا غَفَرْتَهُ وَلَا هَمًّا إِلَّا فَرَجْتَهُ وَلَا حَاجَةً هِيَ لَكَ رِضًا إِلَّا قَضَيْتَهَا يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ.

“Hilim ve kerem sahibi Allah’tan başka ilah yoktur. Ulu arşın Rabbi Allah’ı noksan sıfatlardan tenzih ederim. Her türlü övgü âlemlerin Rabbi Allah’a mahsustur. Rahmetine vesile olacak amelleri, mağfiretini kazandıracak sebepleri, her çeşit iyiliği elde etmeyi ve her türlü günden kurtulmayı senden niyaz ediyorum. Affetmediğin hiçbir günahımı, kaldırmadığın hiçbir sıkıntıyı bırakma! Rızana uygun olan her türlü dileğimi kabul buyur!” (Tirmizî, Vitir, 17 [479]; İbn Mâce, İkâmetü’s-salavât, 189 [1384])

Hâcet namazı dört veya iki rek'at olarak kılınabilir. On iki rek'at kılınabileceği şeklinde de rivâyet vardır. Bu namazı dört rek'at kılacak olan kişi, birinci rek'atında Fâtiha sûresinden sonra üç defa Âyetü'l-kürsî, diğer üç rek'atında da birer Fâtiha ile birer İhlas, Felak ve Nâs sûrelerini okur. Sonra da yukarıda zikredilen duayı yapar. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 2/28)

227. Tahiyetü'l-mescid namazının hükmü nedir? Kerâhet vakitlerinde kılınması caiz midir?

Tahiyetü'l-mescid namazının, camiye girildiğinde kılınması sünnettir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), söz konusu namazla ilgili olarak; “Sizden biriniz mescide girdiğinde oturmadan iki rek'at namaz kılın.” (Buhârî, *Salât*, 60 [444]; Müslim, *Salâtü'l-müsâfirîn*, 69 [714]) buyurmuştur.

Tahiyetü'l-mescid namazı Hanefilere göre iki veya dört, Mâlikilere göre ise iki rek'at kılınır. Şâfiîlere göre aslolan iki rek'at olmakla birlikte Şâfiî ve Hanbelîler bu niyetle istendiği kadar namaz kılınabileceğini ifade etmişlerdir.

Hanefiler, nâfile namaz kılmanın mekruh sayıldığı vakitlerde tahiyetü'l-mescid namazının kılınamayacağı kanaatindedir. Şâfiîlere göre tahiyetü'l-mescid mutlak değil sebebe bağlı nâfile namazlardan olduğu için bu vakitlerde de kılınabilir. (Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/311)

Ezân okunduğu sırada mescide giren kimsenin bu namazı kılması Hanefilere göre mekruh iken Şâfiîlere göre mekruh değildir. Ancak müezzin kâmet getirirken veya cemaatle namaza başlandığında mescide giren kişinin tahiyetü'l-mescid kılmasının mekruh olduğu hususunda fakihler görüş birliği içindedir.

Hanefiler, cuma namazında hatip minberde iken mescide giren kimsenin oturup hutbeyi dinlemesi gerektiğini ve tahiyetü'l-mescid kılmasının mekruh olduğunu söylemiştir. Şâfiîlere göre ise uzatmamak ve iki rek'atı geçirmemek şartıyla kılınmalıdır.

Mescide giren kişinin, meşguliyet veya kerâhet vaktinin girmesi gibi sebeplerle bu namazı kılamaması durumunda, “Sübânallâhi ve'l-hamdü lillâhi ve lâ ilâhe illallâhü va'llâhü ekber” demesi müstehaptır; bazı âlimler buna “ve lâ havle ve lâ kudrete illâ bi'llâhi'l-aliyyi'l-azîm” cümlesini de eklemiştir.

Hanefîler, herhangi bir namazı kılmak veya farz namazı cemaatle kılmak suretiyle de mescidin hakkının verileceğini, dolayısıyla en az iki rek'at farz veya nâfile namazı kılmak niyetiyle mescide giren kişinin kıldığı bu namazın, niyet etmese bile tahiyetü'l-mescid yerine geçeceğini ve onun sevabını da kazanacağını belirtmişlerdir. (Kâsânî, *Bedâi'*, 2/166, 191; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 2/18)

Mescid-i Harâm'ın tahiyyesi Kâbe'yi tavaf etmektir; tavaf niyetiyle oraya giren hemen tavafa başlamalı, tavaf niyeti olmaksızın giren ise tahiyetü'l-mescid namazı kılmalıdır.

228. Kur'ân okunurken camiye giren bir kimse, “tahiyyetü'l-mescid” namazını kılabilir mi?

Kur'ân okunurken kişinin zorunlu olmadıkça başka bir işle meşgul olmayıp Kur'ân'ı dinlemesi gerekir. Nitekim, “*Kur'ân okunduğu zaman ona kulak verip dinleyin ve susun ki; merhamet olunasınız.*” (el-Arâf, 7/204) mealindeki âyet-i kerîmede müminlere, Kur'ân okunurken onun dinlenilmesi emredilmektedir. Ancak Kur'ân dinlemek farz-ı kifâye olduğundan dinleyen başka birileri varsa, tahiyetü'l-mescid namazı kılmak caizdir. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 1/546, 2/18)

229. Tesbih namazı nasıl kılınır?

Bazı hadis kitaplarında tesbih namazının tarifine dair rivâyetler vardır. Resûl-i Ekrem (s.a.s.) amcası Abbas'a (r.a.) “*Bak amca, sana tam on faydası olan bir şey öğreteyim; bunu yaparsan günahlarının ilki-sonu, eski-yenisi, bilmeyerek işlediğin-bilerek işlediğin, küçüğü-büyüğü ve gizli yaptığın-açıktan yaptığın on türlü günahını Allah bağışlar.*” diyerek bu namazı tavsiye etmiş ve öğretmiş; Hz. Abbas da bunu her gün yapamayız, deyince Hz. Peygamber, bu namazın haftada bir, ayda bir, yılda bir veya ömürde bir defa kılınmasının da yeterli olacağını belirtmiştir. (Ebû Dâvûd, *Tatavvû'*, 14 [1297]; İbn Mâce, *İkâmetü's-salavât*, 190 [1387])

Tesbih namazı dört rek'at olup şöyle kılınır: “Allah rızası için tesbih namazı kılmaya” diye niyet edilerek namaza başlanır. Sübhâneke'den sonra 15 kere “Sübhânellâhi ve'l-hamdülillâhi velâ ilâhe illallahü vallahü ekber” denir. Sonra eûzü besmele çekilir, Fâtiha ve sûre okunduktan sonra 10 kere daha “Sübhânellâhi ve'l-hamdülillâhi velâ ilâhe illallahü

vallahü ekber” denilir. Bu tesbih, rükûya varınca 10 kere, rükûdan doğrulunca 10 kere, birinci secdede 10 kere, secdeden kalkınca 10 kere, ikinci secdede 10 kere söylenir. Böylece her rek’atta 75 tesbih yapılmış olur. İkinci rek’ata kalkılınca yine önce 15 kere tesbih okunur, ardından besmele çekilip Fâtiha ve sûre okunup 10 kere tesbih getirilir. Kalan rek’atlar aynı şekilde tekrarlanır ve böylece 4 rek’at tamamlanmış ve toplam üç yüz tesbih edilmiş olur.

Tesbih namazı kerâhet vakitlerinde kılınmaz. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 2/27) Tesbih namazında sehiv secdesini gerektiren bir şey olursa, sehiv secdesi normal olarak yapılır, o secdelerde tesbih namazına özgü tesbîhât yapılmaz. (Tahtâvî, *Hâşiye*, 361)

230. Tesbih namazı cemaatle kılınabilir mi?

Kaynaklarımız, tesbih namazını cemaatle kılınan nâfile namazlar arasında saymamışlardır. Bu konuda Hz. Peygamber’den (s.a.s.) de bir uygulama nakledilmediğinden, tesbih namazının cemaatle değil tek başına kılınması uygun olur.

Kaynaklarımızda nâfile namazlardan sadece teravih, küsûf (güneş tutulması) ve bir görüşe göre istiskâ (yağmur duası) namazının cemaatle kılınması meşru görülmüştür. Bunların dışındaki tüm sünnet ve nâfile namazların cemaatle kılınması mekruhtur. (Serahsî, *el-Mebsût*, 1/134, 2/144)

231. Evvâbîn namazı nedir ve nasıl kılınır?

‘Evvâbîn’, tövbe edip Allah’a sığınanlar ve O’na yönelenler anlamına gelir. Hz. Peygamber (s.a.s.), evvâbîn namazının vaktinin kuşluk vakti olduğunu bildirmiştir. (Müslim, *Salâtü’l-müsâfirîn*, 143-144 [748]) Bunun yanı sıra akşam namazından sonra kılınan nâfile namaz (Tirmizî, *Salât*, 204 [435]; İbn Mâce, *İkâmetü’s-salavât*, 113, 185 [1167, 1374]) için de “Evvâbîn namazı” tabiri kullanılmıştır. Hatta fıkıh geleneğinde ve halk arasında bu kullanım daha yaygındır.

Senetleri bakımından zayıf olmakla birlikte Resûl-i Ekrem’den (s.a.s.) nakledilen “*Kim akşam namazından sonra kötü söz söylemeksizin altı rek’at namaz kılsa, bu kendisi için on iki senelik ibadete denk tutulur.*” (Tirmizî, *Salât*, 204 [435]; İbn Mâce, *İkâmetü’s-salavât*, 113, 185 [1167, 1374]) ri-vâyeti de bazı âlimlerce evvâbîn namazı ile irtibatlandırılmıştır. Ayrıca

Hız. Peygamber'in kendisinin de akşam namazından sonra altı rek'at namaz kıldığını rivâyet edilmiştir. (Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, 1/250 [819]; 7/191 [7245]; bk. Şevkânî, *Neylül-evtâr*, 3/525)

Altı rek'atlık bir namaz olan evvâbîn namazı, tek selâmla kılınabileceği gibi ikişer rek'at hâlinde üç selâmla da kılınabilir. (Şürûnbülâli, *Merâkı'l-felâh*, 147-148)

232. Teheccüd namazı nasıl kılınır?

Teheccüd namazı, yatsı namazı ile fecir arasında kılınan gece namazıdır. Hız. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “*Her kim geceleyin uyanır, ailesini de uyandırır ve iki rek'at namaz kılarılarsa, Allah'ı çok zikreden erkekler ile kadınlardan yazılır.*” (Ebû Dâvûd, Tefrî'u evvâbî'l-vitr, 13 [1451]; Tatavvû', 18 [1309]) Başka bir hadiste de; “*Farz namazlardan sonra en faziletli namaz gece namazıdır.*” (Müslim, Sıyâm, 202-203 [1163]) buyrulmuş olması, gece kılınan nâfile namazların gündüz kılınanlardan faziletli olduğuna işaret etmektedir. Bunun gibi sözlü teşvikleri yanında fiilen de Hız. Peygamber'in (s.a.s.) bu namazı devamlı kılmaya çalışması, teheccüd namazının bizim için sünnet olduğunu göstermektedir. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 2/24-25) Bazı rivâyetlerde, Hız. Peygamber'in (s.a.s.), yatsı namazını kıldıktan sonra vitir namazını kılmadan uyuduğu, gece yarısından sonra uyanıp bir müddet gece namazı kıldıktan sonra vitir namazını ve daha sonra da sabah namazı vakti girince sabah namazını kıldığı belirtilmektedir. (Buhârî, el-'Amelü fi's-salât, 1 [1198]; Müslim, Salâtü'l-müsâfirîn, 182 [763])

Teheccüd namazı kılacak kişi, “Niyet ettim Allah rızası için teheccüd namazı kılmaya” şeklinde niyet edebilir. Teheccüd namazının iki-sekiz rek'at arasında çiftli sayılarda kılınması tavsiye edilmiştir. Bununla birlikte, dileyen kimse daha fazla da kılabilir. Bu durumda iki rek'atta bir selâm vermek daha faziletli olmakla birlikte, dört rek'atta da selâm verilebilir. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 2/25-26) İki rek'attan fazla kılındığında arada konuşma, yeme içme gibi namaza aykırı davranışlarda bulunulmamışsa, tekrar niyet etmek gerekmez. Dört rek'at olarak kılındığında, ikinci rek'at sonunda teşehhüd için oturulduğunda “tahiyyat”tan sonra “Allahümme salli” ve “Allahümme bârik” okunur. Üçüncü rek'at için ayağa kalkıldığında önce “Sübhâneke” okunur, sonra “Eûzü besmele” çekilir ve Fâtiha sûresi okunur.

233. Kuşluk (duhâ) namazı ne zaman ve nasıl kılınır?

Kuşluk (duhâ) namazı; güneşin doğuşundan yaklaşık 40-50 dakika geçmesinden itibaren öğle vaktine yaklaşık 10 dakika kalıncaya kadar kılınabilen nâfile bir namazdır. Hadis kaynaklarında çokça teşvik edilen duhâ (kuşluk) namazı; iki rek'attan on iki rek'ata kadar kılınabilir. (Müslim, Salâtü'l-müsâfirin, 78-84 [719 vd.]; Tirmizî, Vitir, 15 [473]; İbn Mâce, İkâmetü's-salavât, 187 [1380]; Bezzâr, *el-Müsne'd*, 9/335-336 [3890]; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 1/112)

234. İstihâre namazı nasıl kılınır? İstihâre nasıl yapılır?

İstihâre, bir kimsenin yapmak istediği bir şeyin kendisi için hayırlı olup olmayacağı konusunda bir işarete kavuşmak maksadıyla yatmadan önce iki rek'at namaz kılarak Allah'a dua etmesidir. İnsanlar, bazen kendileri için önemli bir karar verecekleri veya bir seçim yapacakları zaman dünya ve ahiret bakımından kendileri için hangisinin daha hayırlı olacağını kestiremezler. Bunu anlayabilmek için istişare ederler ve Allah'tan yardım dilerler. Bu bakımdan istihâre, bir bakıma yapılacak işin hayırlı olmasını; hayırlı ise gerçekleşmesini Allah'tan dilemek ve O'ndan yardım istemektir. Hz. Peygamber ashâbına her işte istihâreyi, Kur'an'ın bir sûresini öğrettiği gibi öğretmiştir. (Buhârî, Teheccüd, 28 [Bâb Başlığı]; De'avât, 48 [6382]; Tevhîd, 10 [7390])

İstihâre namazı mendup olup, birinci rek'atında Fâtiha'dan sonra Kâfirûn sûresi; ikinci rek'atında Fâtiha'dan sonra İhlas sûresi okunur. Namazdan sonra istihâre duası yapılır. Hz. Peygamber, istihârede şöyle dua edilmesini tavsiye etmiştir:

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَخِيرُكَ بِعِلْمِكَ وَأَسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرَتِكَ وَأَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيمِ، فَإِنَّكَ تَقْدِرُ وَلَا أَقْدِرُ وَتَعْلَمُ وَلَا أَعْلَمُ وَأَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ، اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ خَيْرٌ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي - أَوْ قَالَ عَاجِلِ أَمْرِي وَآجِلِهِ - فَاقْدُرْهُ لِي وَيَسِّرْهُ لِي، ثُمَّ بَارِكْ لِي فِيهِ وَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ شَرٌّ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي - أَوْ قَالَ فِي عَاجِلِ أَمْرِي وَآجِلِهِ - فَاصْرِفْهُ عَنِّي وَاصْرِفْنِي عَنْهُ وَاقْدُرْ لِي الْخَيْرَ حَيْثُ كَانَ ثُمَّ أَرْضِنِي.

“Allah’ım! Senden, ilminle hakkımda hayırlı olanı bana bildirmeni, kudretinle bana güç vermeni istiyorum. Senin büyük fazlı kereminden ih-san etmeni istiyorum. Senin her şeye gücün yeter, ben ise acizim; sen her şeyi bilersin, ben ise bilmem; çünkü sen bütün gizli şeyleri en iyi bilersin. Allah’ım! Yapmayı düşündüğüm bu iş, benim dinim, hayatım, dünyam ve ahiretim bakımından hakkımda hayırlı olacaksa, bunu bana takdir eyle, onu bana kolaylaştır, uğurlu ve bereketli eyle! Eğer bu iş, benim dinim, yaşayışım, dünyam ve ahiretim bakımından kötü ise onu benden, beni ondan uzaklaştır. Hayır, nerede ise onu bana takdir et ve onunla beni hoşnut eyle!” (Buhârî, Teheccüd, 28 [Bâb Başlığı]; De‘avât, 48 [6382]; Tevhîd, 10 [7390])

İbadet ve sevap işlemek gibi iyi olduğu, haram ve günah gibi kötü olduğu kesin olarak bilinen şeylerde istihâre yapılmaz. İstihâre, yapılmasının doğru olup-olmadığında tereddüt edilen şeylerde yapılır ve yedi kere tekrarlanabilir. İstihâreden sonra, insanın gönlüne bir açıklık gelir ve ilk defa kalbe doğan şeyin hayırlı olduğu kabul edilerek ona göre hareket edilir. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 2/26-27) İstihâreden sonra rüya görmenin ve bu rüyayı iyiye veya kötüye yormanın dayanağı yoktur. İstihâre namazının kılınmaması hâlinde, sadece duası okunmakla yetinilir.

235. “Kabir-nur” namazı diye bir namaz var mıdır?

Hz. Peygamber (s.a.s.) ve ashâbından ‘kabir-nur namazı’ adıyla namaz kılındığına dair bir rivâyet bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu niyetle namaz kılmak bid’attır. Ancak kişi istediği vakit nâfile olarak dilediği kadar namaz kılar ve arkasından yapacağı duada kabir azabı ve kabirdeki şerlerden Allah’a sığınabilir. Zira Peygamberimiz (s.a.s.), duada kabir azabından Allah’a sığınmayı tavsiye etmiştir. (Buhârî, Cenâiz, 86-87 [1372-1377])

236. Kul hakkı namazı var mıdır?

İslâm dininde ibadetler, Allah ve Resûlü tarafından belirlenmiştir. Ne Kur’ân’da ne de Sünnet’te “kul hakkı namazı” diye bir namazdan söz edilmiştir. Kişinin kul hakkından kurtulmasının yolu, hak sahibine hakkını vermesi ve onunla helalleşmesidir. Yaptığı zulüm için de Allah’a tevbe etmelidir.

Kul hakkı konusunda Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “*Kimin namus veya herhangi bir konuda (din) kardeşine yaptığı bir haksızlık*

varsa, altın ve gümüşün fayda vermeyeceği (kıyamet günü) gelmeden önce onunla bugünden helalleşsin. (Aksi takdirde) kendisinin sâlih amel-leri varsa, yaptığı zulüm miktarınca onlardan (sevabından) alınır (ve hak sahibine verilir). İyilikleri yoksa haksızlık yaptığı kardeşinin günahından alınır ve onun üzerine yüklenir.” (Buhârî, Mezâlim, 10 [2449]; Rikâk, 48 [6534])

237. Muharrem ayına özgü bir namaz ve oruç var mıdır?

Mübarek gün ve gecelerde farz, vâcip hükmünde bağlayıcı özel bir ibadet şekli yoktur. Sahih kaynaklarda Muharrem ayına özel bir nâfile namazın olduğuna dair herhangi bir rivâyet mevcut değildir.

Mübarek gün ve gecelerde kaza namazları olanların öncelikle kaza namazlarını kılmaları uygun olur. Ayrıca Kur’ân okumak ve anlamak, dinî eserlerden istifade etmek, zikir ve salavâtla meşgul olmak da unutulmamalıdır.

Muharrem ayı içerisinde oruç tutmak ise müstehaptır. Bu ayın başında, sonunda veya ortasında yani 13, 14, 15’inci günlerinde ya da 9, 10 veya 10 ve 11’inci günlerinde oruç tutulabilir.

Resûl-i Ekrem (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “*Ramazan orucu dışında en faziletli oruç, Allah’ın ayı Muharrem’de tutulan oruçtur. Farzlar dışında en faziletli namaz da gece namazıdır.*” (Müslim, Sıyâm, 202-203 [1163])

Muharrem ayının 10. gününe, âşûrâ günü denmektedir. Resûlullah (s.a.s.), “*Âşûrâ günü orucunun önceki yılın (küçük) günahlarına keffâret olacağını umarım.*” (Müslim, Sıyâm, 196-197 [1162]) buyurarak, ümmetine bu günde oruç tutmayı tavsiye etmişlerdir. Âşûrâ günü oruç tutmakla ilgili olarak İbn Abbâs (r.a.) şöyle anlatıyor: “*Resûlullah (s.a.s.) Medine’ye gelince, Yahûdilerin âşûre günü oruç tuttuklarını gördü. Onlara, ‘Bu da ne (niçin oruç tutuyorsunuz)?’ diye sordu. ‘Bu, salih (hayırlı) bir gündür. Allah, o günde İsrailoğulları’nı düşmanlarından kurtardı. (Şükür olarak) Musa o gün oruç tuttu.’ dediler. Resûlullah (s.a.s.) da, ‘Ben Musa’ya sizden daha yakınım’ buyurup o gün oruç tuttu ve Müslümanlara da tutmalarını tavsiye etti.*” (Buhârî, Savm, 69 [2004]; Müslim, Sıyâm, 127-128 [1130])

Hız. Peygamber (s.a.s.) döneminde Yahudiler sadece Muharrem ayının 10. (âşûrâ) gününde oruç tuttuklarından, onlarınkine benzememesi için Peygamberimiz (s.a.s.) öncesine veya sonuna bir gün ilave edilerek oruç tutulmasını tavsiye etmiştir. Bazı rivâyetlerde ise bir öncesine ve bir

sonrasına ilave ederek üç gün oruç tutulmasını tavsiye etmiştir. (Bezzâr, *el-Müsne'd*, 11/399 [5238]; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 4/475 [8406]) Bu nedenle âşûrâ günü oruç tutulurken önemli olan âşûrâ gününü yalnız tutmamaktır. Bir önceki veya sonraki günü ilaveyle iki gün oruç tutulabileceği gibi her ikisini de ilave ederek üç gün de tutulabilir.

238. Kandil gecelerine ait özel bir namaz veya ibadet şekli var mıdır? Mübarek geceleri nasıl değerlendirmek gerekir?

Hız. Peygamber (s.a.s.), bazı mübarek gün ve gecelerin değerlendirilmesini tavsiye etmiş (Buhârî, *Savm*, 6 [1901]; Müslim, *Salâtü'l-müsâfirîn*, 175 [760]; Beyhakî, *Ma'rîfetü's-sünen ve'l-âsâr*, 4/420 [6676]), kendisi de bizzat değerlendirmiştir. (Tirmizî, *Savm*, 39 [739]; İbn Mâce, *İkâmetü's-salavât*, 191 [1389]; bk. Nevevî, *el-Mecmû'*, 5/42-43) Ancak bugün ve gecelere ait özel bir namaz veya ibadet şeklinden bahsetmemiştir. Bu bağlamda mübarek gün ve geceleri, bağışlanma ve hayatımıza çekidüzen vermek için fırsat anı olarak görmemiz gerekmektedir. Dolayısıyla müminler kandil gecelerinde, hayatlarının gidişatını gözden geçirmeli; hata ve günahları için tövbe etmeli, dua ederek, Kur'an-ı Kerim okuyup anlamaya çalışarak, kaza veya nâfile namaz kılarak bu fırsatları değerlendirmelidirler.

Kandil gecelerinin gündüzlerinde yani geceyi takip eden ertesi günde oruç tutmak müstehaptır. Zira Hız. Peygamber (s.a.s.), “Şaban'ın on beşinci gecesi (yani berat gecesi) olduğunda o gece ibadet ediniz, gündüzünde de oruç tutunuz. Allah o gece güneşin batmasıyla dünya semasına (rahmeti ile) tecelli eder ve fecir doğana kadar şöyle buyurur: ‘Yok mu benden af isteyen onu affedeyim, yok mu benden rızık isteyen ona rızık vereyim, yok mu bir musibete uğrayan ona afiyet vereyim, yok mu isteyen’...” (İbn Mâce, *İkâmetü's-salavât*, 191 [1388]; bk. Tirmizî, *Savm*, 39 [739]) buyurmuştur.

239. Şükür secdesi nasıl yerine getirilir?

Bir nimete kavuşan veya bir sıkıntıdan kurtulan Müslüman'ın, şükürünü yerine getirmek maksadıyla Allah rızası için yaptığı secdeye ‘şükür secdesi’ denilir. Resûl-i Ekrem'in (s.a.s.) bir şeye sevindiğinde veya sevin-dirici bir haberle müjdelendiğinde Allah'a şükretmek için secde ettiği rivâyet edilmiştir. (Ebû Dâvûd, *Cihâd*, 172 [2774]; Tirmizî, *Siyer*, 25 [1578])

Bu secdelerin abdestli olarak yapılacağı konusunda bir hadis bulunmamaktadır. Bazı fakihler namaza kıyas ederek abdesti gerekli görmüşlerdir.

Şükür secdesi şöyle yapılır: Kibleye dönerek tekbir alıp secdeye varılır, secdede iken tesbîhâtta bulunduktan sonra Allah’a hamd ve şükredilip yine tekbir alarak ayağa kalkılır. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 2/119)

EZÂN, KÂMET VE TESBİHAT

240. Ezân ve kâmet nedir? Ne zaman ve nasıl meşru kılınmıştır?

Ezân ve kâmet, farz namazların sünnetlerindendir. Farz namazlara çağrı için ezân okumanın dayanağı, Kitap ve Sünnet’tir. Bu konuda Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyrulmaktadır: “Siz namaza çağırduğunuz zaman onu alaya alıp eğlence yerine koyuyorlar.” (el-Mâide, 5/58); “Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığı zaman hemen Allah’ın zikrine koşun...” (el-Cum’a, 62/9) Resûlullah (s.a.s.) da “Namaz vakti geldiğinde içinizden biri ezân okusun.” (Buhârî, Ezân, 17-18, 49 [628, 631, 685]; Müslim, Mesâcid, 292 [674]) buyurmuştur.

Namaz, Mekke döneminde farz kılınmakla birlikte, ezân hicretten sonra uygulamaya konulmuştur. Medine’ye hicretten sonra Mescid-i Nebevî’nin inşası tamamlanıp düzenli olarak cemaatle namaz kılınmaya başlanınca, Hz. Peygamber (s.a.s.) vakitlerin girdiğini duyurmak için ne yapılabileceğini arkadaşlarıyla görüşmüş, o esnada Hz. Peygamber’e vahiyle ve içlerinde Hz. Ömer (r.a.) ve Abdullah b. Zeyd’in (r.a.) de bulunduğu bazı sahabilere rüyalarında bugünkü ezânın şekli öğretilmiştir. (Ebû Dâvûd, Salât, 27-28 [498-499]; İbn Mâce, Ezân, 1 [706-707]); İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 1/383)

Ezân, İslâm’ın şiarı (sembölü) olup, müekked bir sünnettir. Ezân aracılığıyla halka hem namaz vaktinin girdiği ilan edilmekte, hem de Allah’ın eşsiz büyüklüğü, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) O’nun kulu ve elçisi olduğu ve namazın kurtuluş yolu olduğu ilan edilmektedir. İmam Muhammed, “Bir belde halkı tümüyle ezânı terk ederlerse onlarla savaşırız.” (Kâsânî, *Bedâi’*, 1/146) demiştir.

Kâmet ise farz namazlardan önce, namazın başladığını bildiren ve ezân lafızlarına benzeyen sözlerdir. Ezândan farklı olarak, “hayye

ale'l-felâh" cümlesinden sonra, "kad kâmeti's-salât" cümlesi eklenir. Rivâyetlere göre kâmet de yukarıda ismi geçen sahabilere aynı rüyada öğretilmiştir. (Ebû Dâvûd, Salât, 28 [499, 507])

241. Ezân Arapça dışında başka dillerde okunabilir mi?

Sözleri bizzat Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sünneti ile sabit olan ezân, dünyanın neresinde olursa olsun, Müslüman varlığının ve kimliğinin bir göstergesidir. Ezânın, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) vahyedilip uygulandığı özgün şekliyle okunması gerektiği konusunda 15 asırlık bir gelenek ve ittifak söz konusudur. Ezânın asıl amacı, vaktin girdiğini bildirip namaza davet olduğundan değişik dilleri konuşan Müslümanların hepsine bu davetin ulaştırılması, ancak yine hepsinin ortak bilincine hitap etmekle olur ki, bu da ezânın bilinen aslî lafızlarıyla yani Arapça olarak okunmasıyla gerçekleşir. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 1/383) Dolayısıyla ezânın aslî şekli dışında bir dille okunması caiz değildir.

242. Namaz vaktini bildirmek için CD, kaset vb. kayıtlardan ezân okunabilir mi?

Bilindiği gibi "ezân" farz namazlar için okunan özel sözlerdir. Ezân aracılığıyla halka hem namaz vaktinin geldiği ve cemaatle namaz kılınacağı duyurulmuş olmakta, hem de Allah'ın eşsiz büyüklüğü, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) peygamberliği ve namazın kurtuluş vesilesi olduğu ilan edilmektedir. Ezân, namaz vakitlerini ilan olduğuna göre, muayyen kalıplarını muhafaza ve ifade etmek suretiyle bu ilan, hoparlörle veya hoparlörsüz yapılması arasında dinî açıdan bir fark yoktur.

Bununla birlikte teyp kasetinden veya CD'den ezân okunması İslâm'ın şiarlarından olan ezânı basite almak, ona gereken saygıyı göstermemek anlamına gelir. Ayrıca kayıttan okutulması, Hz. Peygamber'den günümüze kadar gelen teamüle uygun değildir. Onun için ezânın CD veya teypten verilmesinin sakıncasız olduğu söylenemez. Fakihlerin, Kur'an'ın aks-i sadasının Kur'an hükmünde sayılmayacağı yönündeki yaklaşımları da bu hükmü desteklemektedir. (Meydânî, *el-Lübâb*, 1/60, 103) Diğer taraftan, ezân sünnettir. Sünnetin mükellefiyeti olan biri tarafından yerine getirilmesi, bu sünnetin tamamlayıcı bir unsurudur.

243. İmam kâmet getirebilir mi?

Kâmet, farz namazların sünnetlerindendir. (Buhârî, Ezân, 2 [605]; Müslim, Salât, 5 [378]) Dolayısıyla terk edilmesi mekruhtur. Zira kâmet, namaza başlamak için bir hazırlık mesabesindedir. Namaza başlanacağını bildiren bir uygulamadır. Bunu görevli bir kimsenin, cemaatten birinin veya imamın yapması hususunda sınırlama yoktur. Dolayısıyla namaz kıldıran bir imamın aynı zamanda kâmet getirmesinde bir sakınca yoktur. (*el-Fetâva'l-Hindiyye*, 1/56 vd.)

244. Cemaatle namazda kâmet yapacak kişinin özellikleri nelerdir? Çocuklar kâmet yapabilirler mi?

Kâmet getirecek kişinin hadesten temizlenmiş, âkil ve erkek olması gerekir. Buna göre abdestli olmayan veya cünüp olanın, delinin yahut sarhoşun ve kadının kâmeti mekruh görülmüştür. Kâmet getirenin salih bir kimse olması ise müstehaptır. (İbn Nüceym, *el-Bahr*, 1/268-270; Aliyyü'l-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*, 1/227)

Kâmet getirecek kişinin en az mümeyyiz (iyiyi kötüden ayırabilir durumda) olması gerekir. Temyiz kabiliyeti ise ortalama 7 yaşında başlar ve bülüğa kadar devam eder. Mümeyyiz olmayan küçüğün ezân ve kâmeti geçerli olmaz. Mümeyyiz çocukların okudukları ezân ve getirdikleri kâmet geçerlidir. Bununla birlikte kâmeti, bülüğa ermiş bir kimsenin getirmesi daha faziletli görülmüştür. (bk. Serahsî, *el-Mebsût*, 1/138; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 1/54; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 1/391-393)

245. Cemaatle namazda kâmet yapılırken ne zaman ayağa kalkılır?

Cemaatle kılınan namazda, cemaatin namaz için ayağa ne zaman kalkacağı hususu, namazın özüyle değil, adap ve müstehaplarıyla ilgilidir.

İmam-ı A'zam'a göre cemaatle namaz kılmak üzere “Kad kâmeti's-salât” yani “namaz başladı” denildiği anda imamın namaza başlaması, namazın adabındandır. İmam, bu hareketi ile müezzinin sözünü doğrulamış olur. Bu ictihada göre imamın ve cemaatin bu cümlelerin söylenmesinden önce saf düzenini almaları gerekecektir. (*el-Fetâva'l-Hindiyye*, 1/57) Fakat namaza kâmet bittikten sonra başlanılmasında da bir sakınca yoktur. Hatta İmam Ebû Yûsuf ve diğer pek çok müctehide göre, uygun olan budur. (Aliyyü'l-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*, 1/230; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 1/479)

Hanefî mezhebindeki başka bir görüşe göre ise müezzin “haydi kurtuluş” anlamına gelen “hayye ale’l-felâh” cümlesini söylediğinde imam ve cemaat ayağa kalkar, (İbn Nüceym, *el-Bahr*, 1/321) imam namaza başlar, cemaat da ona uyar.

Şâfiî mezhebine göre ise kâmet bittikten sonra namaz için ayağa kalkmak müstehaptır. (Nevevî, *el-Mecmû*, 3/252-253) İmam ayağa kalkmadan yahut henüz gelmeden cemaat namaz için ayağa kalkmamalıdır.

Kâmet yapılırken ne zaman kalkılacağı konusu, ibadetin özüyle değil âdâbıyla ilgili olduğundan, caminin büyüklüğüne, saf düzenini almaya ve namaza imamla birlikte başlamaya göre düşünülmelidir. Normal büyüklükteki cami veya mescidlerde imamın mihraba doğru yürüdüğü görülünce kalkılması daha uygundur. Zira Resûl-i Ekrem (s.a.s.), “*Namaz için kâmet getirildiğinde beni görmeden ayağa kalkmayın.*” (Buhârî, *Ezân*, 22 [637]; Müslim, *Mesâcid*, 156 [604]) buyurmuştur. Buna göre kişi, imamdaki çok geri kalmayacak ölçüde ve imam ile birlikte namaza başlayacak şekilde hazır olabileceği kadar bir süre önce yerinden kalkmalıdır. (bk. Zühaylî, *el-Fıkhu’l-İslâmî*, 1/560)

246. Kâmet bitmeden imam namaza başlayabilir mi?

Namazların farz, vâcib ve sünnetlerinin yanı sıra âdâbı da vardır. İmam-ı Azam’a göre cemaatle namaz kılmak üzere “Kad kâmeti’s-salât” yani “namaz başladı” denildiği anda imamın namaza başlaması, namazın âdâbındandır. İmam, bu hareketi ile müezzinin sözünü doğrulamış olur. Fakat namaza kâmet bittikten sonra başlanılmasında da bir sakınca yoktur. Hatta İmam Ebû Yûsuf ile diğer üç mezhep imamına göre, uygun olan budur. (İbn Âbidîn, *Reddû’l-muhtâr*, 1/479)

247. Müezzinin kâmet yaparken yürümesinin hükmü nedir?

Kâmet, farz namazlara başlarken söylenen ve Hz. Peygamber’in (s.a.s.) uygulamasına dayanan bir sünnettir. Onun için gereken saygı ve ağırbaşlılık ihmal edilmemelidir. Bu nedenle kâmet yapan kimsenin bu esnada yürümesi, mekruh kabul edilmiştir. (İbn Âbidîn, *Reddû’l-muhtâr*, 1/396)

248. Kâmetten sonra ezân duası okunabilir mi?

Kâmetten sonra ezân duası okuma konusunda Hz. Peygamber’den (s.a.s.) herhangi bir bilgi ulaşılmış değildir. Bu sebeple kâmetten sonra böyle

bir dua ile meşgul olmak uygun görülmemiştir. (Tahtâvî, *Hâşiye*, 190) Ancak kâmet sözleri de namaza başlayana kadar ezân gibi tekrar edilebilir veya kâmet esnasında imam namaza başlamadan başka dualar yapılabilir. (İbn Nüceym, *el-Bahr*, 1/273; *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, 1/57)

249. Cemaate yetişemeyen kimse camide tek başına namaz kılarken kâmet getirmeli midir?

Düzenli olarak cemaatle beş vakit namaz kılınan camilere o vaktin farz namazını kılmak üzere giren kimselerin, cemaatle veya yalnız başına namaz kılacak olmaları hâlinde tekrar ezân okuyup kâmet getirmelerine gerek yoktur. Düzenli olarak beş vakit namazın kılınmadığı cami ve mescitlerde ise ezân okuyarak ve kâmet getirerek namaz kılmak daha faziletli olup (Alâüddin, *el-Hediyyetü'l-Alâiyye*, 37) sadece kâmetle de yetinilebilir. Hanefîlerin bu yaklaşımına karşılık diğer birçok mezhep, her iki ihtimalde de kâmet getirmenin mendup olduğunu söylemiştir.

250. Ezân ve kâmet cümleleri ikişer kere mi, birer kere mi okunmalıdır?

Kâmet cümlelerinin kaçar sefer okunacağı konusundaki uygulama farklılıkları, bu konuda Hz. Peygamber'den (s.a.s.) farklı rivâyetlerin gelmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Hanefî mezhebinin yanında Süfyân-ı Sevrî ve İbnü'l-Mübârek gibi diğer bazı âlimler dört sefer okunan baştaki tekbir cümleleri dışındaki ezân ve kâmet cümlelerinin ikişer sefer okunacağını söylemişlerdir. Delil olarak sahabilerden Abdullah b. Zeyd'in ezân ve kâmete dair gördüğü ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) de tasdik ettiği rüya rivâyetini gösterirler. Bu rüya ile ilgili rivâyetlerde kâmet ve ezânın başındaki tekbir dört defa, diğer cümleler ise çift olarak zikredilmiştir. Yine şu rivâyeti de delil olarak zikrederler: “*Resûlullah'ın (s.a.s.) ezânında ve kâmetinde cümleler çift çift idi.*” (Tirmizî, *Salât*, 30 [194]; bk. Şeybânî, *el-Âsâr*, 1/105 [62]; Serahsî, *el-Mebsût*, 1/128; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 1/388)

Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre ezân okunurken, yukarıdaki görüşte olduğu gibi ilk tekbirler dört, diğer cümleler ikişer kere söylenir. Kâmete gelince; bu mezheplere göre baştaki tekbir ile “kad kâmeti's-salât” cümlesi ikişer sefer, diğer cümleler birer sefer söylenir. Mâlikî

mezhebine göre ise kâmette sadece tekbirler ikişer sefer, diğer cümleler birer sefer söylenir. (Nevevî, *el-Mecmû'*, 3/91-93-94) Bu görüşte olanlar şu rivâyeti delil almışlardır: “*Resûlullah* (s.a.s.), *Hz. Bilâl'e cümleleri ikişer kere söyleyerek ezân, birer kere söyleyerek de kâmet okumasını emretti.*” (Buhârî, *Ezân*, 2-3 [605, 607]; Müslim, *Salât*, 2-3, 5 [378])

251. Kaza namazlarında ezân ve kâmet gerekir mi?

Ezân ve kâmet vaktin değıl, namazın sünneti olduğu için kaza namazı kılarken de ezân ve kâmet sünnettir. Ezân ve kâmet terk edilerek kılınan namaz geçerli olmakla birlikte, uygun değildir.

Aynı ortamda birden fazla kaza namazı kılınacaksa, her bir namaz için ayrı ezân okunup kâmet getirilmesi daha faziletli olmakla birlikte, başta bir kere ezân okunup, her bir kaza namazı için ayrı kâmet getirilmesi de yeterlidir. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 1/390-391)

252. Hangi namazlardan sonra tesbîhât yapılır?

Farz namazların akabinde yerinden hemen ayrılmayıp istiğfarda bulunmak, “Allahümme ente's-selâmü ve minke's-selâm, tebarekte ya ze'l-celali ve'l-ikram” demek, sonrasında otuz üçer kere “Sübhanallah”, “Elhamdülillah”, “Allahü ekber” tesbîhâtını yapmak ve bunların dışında diğer bazı dua ve zikirleri okumak sünnettir.

Namazdan sonraki tesbîhâtın pek çok rivâyette farz namazlara mahsus kılınmasından hareketle uygulamalar da bu yönde olmuş; tesbîhât ya farz namazlardan hemen sonra ya da farz namazların ardından kılınan sünnetlerden sonra yapılmıştır. Bunların haricinde müstakil olarak kılınan namazlardan sonra bilinen hâliyle namaz tesbîhâtı yapılmamıştır. Sünnet olmamakla birlikte arzu edenlerin tesbîhâtta bulunmasında da bir engel yoktur.

Farz namazlardan sonra söz konusu olan tesbîhât, Hanefilere göre, ardından sünnet kılınan öğle, akşam ve yatsı namazlarında sünnetten sonraya bırakılır. Farz ile son sünnet arasında “Allahümme ente's-selâmü ve minke's-selâm, tebarekte ya ze'l-celâli ve'l-ikrâm” denir. Akabinde sünnet bulunmayan sabah ve ikindi namazlarında ise tesbîhât farzdan sonra yapılır. Şâfiîlere göre ise tesbîhât, sünnet kılındıktan sonra değil farz namazların hemen akabinde yapılır.

253. Namazlardan sonra tesbîhât nasıl yapılır?

Namazlardan sonra yapılan tesbîhât ve dualar, namaza dâhil olmasa da makbul ibadetler arasında yer alır. Tesbîhât konusunda Müslümanlara özel tavsiyelerde bulunan Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bizzat kendisi de namazlardan sonra üç kere Allah'a istiğfar eder ve şöyle buyururdu:

اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ تَبَارَكْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ.

“Allah’ım, selâm sensin; selâmet de ancak sendendir. Mübareksin. Ey Celal ve İkrâm sahibi!” (Tirmizî, Salât, 108 [300]; Nesâî, Şehiv, 81 [1337]; bk. Müslim, Mesâcid, 135 [591])

Namazlardan sonra otuz üçer kere “Sübhanallah”, “Elhamdülillah”, “Allahu ekber” diyerek Allah’ı anmak da sahih hadislerle tavsiye edilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) bir hadis-i şerifinde, “Kim, her namazdan sonra otuz üç defa sübhânallah, otuz üç defa elhamdülillâh, otuz üç defa da Allahü ekber der, sonra da yüze tamamlamak için;

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ.

(Allah’tan başka ilâh yoktur; yalnız Allah vardır. O tektir, ortağı yoktur. Mülk O’nundur, hamd O’na mahsustur. O’nun gücü her şeye yeter.) derse, günahları denizköpüğü kadar çok olsa bile affedilir.” (Müslim, Mesâcid, 146 [597]) buyurmuştur. Bir başka hadiste de namazlardan sonra otuz üç kez bu tesbîhâtı yapanın derecesine kimsenin ulaşamayacağı belirtilmiştir. (Buhârî, Ezân, 155 [843])

254. Farz namazlardan sonra “estağfirullâh” demenin dayanağı nedir?

Farz namazların peşinden istiğfarda bulunmak sünnettir. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.) selâm verip namazdan çıkınca üç kere istiğfarda bulunup “Allâhümme ente’s-selâm ve minke’s-selâm...” derdi. (Müslim, Mesâcid, 135 [591])

Getirilen istiğfarla namazdaki eksiklikler için Allah’tan bağışlanma dilenmiş olur. Bu itibarla, kılınan namazın akabinde imam ve cemaatin münferiden “estağfirullâh” demesi sünnete uygun bir davranıştır.

255. Namazdan sonraki tesbîhâtın müezzin eşliğinde yapılmasının hükmü nedir?

Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) döneminde müezzinlikleri ile meşhur olmuş sahabîler vardı. Bilâl-i Habeşî, Abdullah b. Ümmi Mektûm, Sa'd b. 'Îz el-Karaz ve Ebû Mahzûre (Semûre b. Mi'yer) bunlardandır. (Nesâî, Ezân, 9-10 [637-640]; İbn Mâce, Ezân, 1-3, 6 [706, 708-711, 713, 715, 730]; Taberânî, *el-Mu'cemül-kebir*, 6/39-40 [5448, 5449; 5452]) Bu müezzinler namaz vaktinin girdiğini duyurmak için ezân okur, farz namazların öncesinde de kâmet getirirlerdi.

Asr-ı saâdetteki uygulamada müezzinlerin namaz sonrasındaki tesbîhâtı yönettiklerine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat zaman içinde ölkemiz de dâhil olmak üzere bazı bölgelerde bu uygulamanın yerleştiği görölmüştür. Bilmeyenlere rehberlik etmek veya tesbîhâtın ihmal edilmemesini sağlayıp topluca Yüce Allah'ı anarak dua etmekte dinen bir sakınca bulunmadığı için günümüzdeki müezzinlik uygulamasının bid'at olduğu söylenemez.

256. Tesbîhât yapmadan camiden çıkmak caiz midir?

Tesbîhât, münferit olarak yapılabileceği gibi cemaat hâlinde de yapılabilir. Namazdan bağımsız ve yerine getirilmesi müstehap bir taat olduğu için tesbîhâtın terk edilmesi namaz için bir eksiklik sayılmaz. Bu bakımdan namaz kılındıktan sonra tesbîhât yapmadan camiden çıkmanın caiz olmadığı söylenemez. Fakat Yüce Allah'ı anmak ve rızasını kazanmak için bunun büyük bir fırsat olduğu da unutulmamalıdır.

257. İkinci namazından sonra aşır okumak bid'at mıdır?

Namazlardan sonra, ciddi bir mazeret bulunmadığı durumlarda, yerinden hemen ayrılmayıp bir süre daha zikir ve tesbîhâta devam etmek sünnettir. Hiz. Peygamber (s.a.s.), namazların ardından bunun yapılmasını teşvik etmiş, bir kişi namaz kıldığı yerden ayrılmadıkça meleklerin ona dua etmeye devam edeceğini haber vermiştir. (Buhârî, Salât, 87 [477]; Müslim, Mesâcid, 272 [649]) Diğer taraftan Hiz. Peygamber (s.a.s.), sabah namazından sonra Haşr sûresinin son üç âyetinin, geceleri de Bakara sûresinin son iki âyetinin okunmasını tavsiye etmiştir. (Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân, 10 [5009]; Tirmizî, Fezâilü'l-Kur'ân, 22 [2922]) Sabah namazı dışında Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) namazlardan sonra okunmasını tavsiye ettiği özel bir aşır ya da süre yoktur.

Bununla birlikte Kur’ân-ı Kerîm’de, “*Namazı kılıp bitirince de ayakta, otururken ve yanınız üzerinde yatarken de (daima) Allah’ı anın.*” (en-Nisâ, 4/103) buyrulması, hem bu konuda bir genişliğin bulunduğunu hem de zikir ve tesbîhâtın yalnız namazla sınırlı olmadığını ifade etmektedir. Namaz dışındaki kiraat, zikir ve tesbîhâtta asıl olan, bunları herkesin kendi başına yapmasıdır. Hz. Peygamber (s.a.s.) dönemindeki uygulama bu yöndedir. Ancak daha sonraları tesbîhâtın müezzinin rehberliğinde topluca yapılması ve ‘aşır’ okunması bazı ülkelerde yaygınlaşmış, günümüze kadar da uygulama bu şekilde gelmiştir.

Buna göre, ikinci namazından sonra aşır okunması konusunda herhangi bir rivâyet bulunmamakla birlikte yukarıdaki âyet ve hadisler ışığında, din tarafından vâcip kılınmış olduğu inancına kapılmamak kaydıyla Kur’ân okunmasında bir sakınca bulunmadığı söylenebilir.

258. Namazdan sonra Âyetü’l-kürsî okumanın hükmü nedir?

Namazlardan sonra ‘Âyetü’l-kürsî’yi okumak menduptur. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.), ‘Âyetü’l-kürsî’nin özellikle yatmadan önce ve namazlardan sonra okunmasını öğütlemiştir. (Buhârî, Vekâlet, 10 [2311]; Tirmizî, Fezâilü’l-Kur’ân, 2 [2879]; Nesâî, es-Sünen’ül-kübrâ, 9/44 [9848]; Taberânî, el-Mu‘cemü’l-kebir, 8/114 [7532])

259. Sesli olarak okunan Kur’ân-ı Kerîm’i dinlemek zorunlu mudur; böyle bir durumda namaz kılınabilir mi?

Kur’ân okunduğu zaman Müslüman’ın onu dinlemesi gerekir. Çünkü “*Kur’ân okunduğu zaman ona kulak verip dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin.*” (el-A’raf, 7/204) buyrulmaktadır.

Kur’ân-ı Kerîm okunurken Müslümanların konuşmayı bırakıp onu dinlemeleri istenmekle birlikte bunun farz olup olmadığı, farz olması durumunda da bu hükmün mutlak olup olmadığı konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazı âlimlerin görüşüne göre Kur’ân okunduğunda onu dinlemek her zaman farzdır. Bazılarına göre yukarıdaki âyet, farziyet değil tavsiye (nedb) anlamı taşımaktadır. Bazı âlimlere göre ise âyet, sadece namazda okunan Kur’ân’ı dinlemekle ilgilidir; namaz dışında Kur’ân okunurken onu dinlemek ise müstehaptır. (Ebüssuûd, *İrşâd*, 3/310)

Hanefî mezhebinde ise namaz dışında Kur’ân okunurken onu dinlemenin hükmü hakkında iki görüş vardır. Birine göre bu dinleme farz-ı ayn, diğerine göre ise farz-ı kifâyedir. Farz-ı kifâye olduğunu söyleyenlere göre, Kur’ân okunan yerde onu dinleyen birileri varsa diğerlerinden sorumluluk düşer. Ayrıca mezhepteki her iki görüşe göre de Kur’ân okunurken, bir mazeret sebebiyle onu dinleyemeyenler sorumlu olmazlar. Özellikle, çarşı ve iş yeri gibi mekânlarda insanlar kendi işleriyle uğraşırken birileri onların yanında Kur’ân okuyorsa, dinlemeyenlerin değil, okuyanın günahkâr olacağı ifade edilmiştir. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 1/546)

Buna göre, başkalarının dinlemesine mâni olmadan camide veya başka bir mekânda sesli olarak Kur’ân okunurken bir kenarda namaz kılmakta sakınca yoktur.

260. Salânın anlamı ve dindeki yeri nedir?

Bazı özel günlerde ezândan önce veya kılınacak cenaze namazını haber vermek amacıyla camilerde; “*es-salâtu ve’s-selâmu aleyke ya resûlallah, es-salâtu ve’s-selâmu aleyke ya habiballah, es-salâtu ve’s-selâmu aleyke ya seyyide’l-evvelîne ve’l-âhirîn, ve selâmun ale’l-murselin, ve’l-hamdu lillahi Rabbi’l-âlemin*” şeklinde okunan salâ (salavât) şu anlama gelmektedir: “*Salât ve selâm (Allah’ın rahmet ve esenliği) sana olsun ey Allah’ın elçisi, Salât ve selâm (Allah’ın rahmet ve esenliği) sana olsun ey Allah’ın sevgili kulu, Salât ve selâm (Allah’ın rahmet ve esenliği) sana olsun ey geçmiş ve gelecek bütün insanların hayırlısı! Salât ve selâm bütün peygamberlere olsun. Hamd (övgü ve şükür) de âlemlerin rabbi Allah’adır.*”

Salâ, Hz. Peygamber’e (s.a.s.) selâm ve övgüdür. Kur’ân-ı Kerîm’de ve hadislerde Hz. Peygamber’e (s.a.s.) çeşitli durumlarda salât-ü selâm getirilmesi tavsiye edilmiş (el-Ahzâb, 33/56; Tirmizî, De’avât, 65 [3476-3477]; Ebû Dâvûd, Tefrî’u ebvâbi’l-vitr, 23 [1481]) ise de ne asr-ı saâdette ne de ilk dönemlerde camilerde salâ okunmuştur. Bununla birlikte Kitap ve Sünnet’te Hz. Peygamber ve diğer peygamberlere salât getirilmesi örneklerine binaen ör-fümüzde değişik kalıplarda pek çok salâ metni var olagelmıştır.

Sonuç itibarıyla dinî açıdan özel önemi olan gün ve geceleri hatırlatmak, meydana gelen bir vefatı ve kılınacak cenaze namazını haber vermek amacıyla salâ okunması, güzel bir âdet olarak kabul edilebilir ve bu yönüyle de dinî açıdan herhangi bir sakınca taşımadığı söylenebilir.

İMAMET VE CEMAAT

261. Vakit namazlarını cemaatle kılmanın hükmü nedir?

İslâm dini, birlik ve beraberliğe büyük önem vermiştir. Günde beş vakit namazın, haftada bir cuma namazının ve senede iki kez olan bayram namazlarının cemaatle kılınması, müminlerin birbirlerinden haberdar olmalarına, görüşüp kaynaşmalarına, birbirleriyle yardımlaşmalarına vesile olmak gibi bir işlev üstlenmektedir. Bu bakımdan cemaatle namaz kılmak, istenen birlik ruhunun sağlamlaştırılmasında ve devam ettirilmesinde önemli bir rol üstlenmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.s.), farz kılınışından itibaren hayatının son zamanlarına kadar beş vakit namazı sürekli kendisi cemaate imam olarak kıldırılmış, Müslümanları da namazları cemaatle kılmaya teşvik etmiştir. (Ebû Dâvûd, Salât, 48-49) Cemaatin önemini belirten çok sayıda hadis bulunmaktadır. Bunlardan birinde Hz. Peygamber (s.a.s.), “*Üç kişi bir köyde veya kırdaki bulunur ve namazlarını cemaatle kılmazlarsa, şeytan onlara hâkim olur. Öyleyse cemaatten ayrılma. Çünkü kurt ancak sürüden ayrılan koyunu yer.*” (Ebû Dâvûd, Salât, 47 [547]) buyurmaktadır. Ayrıca Peygamber Efendimiz (s.a.s.) cemaatle kılınan namazın sevabının, tek başına kılınandan 27 derece daha fazla olduğunu belirtmiştir. (Buhârî, Ezân, 30 [645]; Müslim, Mesâcid, 249 [650])

Bu ve benzeri hadisler ve ilgili âyetlerden hareketle Hanbelîler beş vakit namazın cemaatle kılınmasının, erkekler için farz-ı ayın, Şâfiîler ise farz-ı kifâye olduğunu söylemişlerdir. Hanefî ve Mâlikîlere göre ise cuma namazı dışındaki farz namazları cemaatle kılmak, gücü yeten erkekler için müekked sünnettir. (Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/56; Cezîrî, *el-Mezâhibü'l-erbe'a*, 1/368-369)

Bu itibarla cemaate gitmeye engel bir durum olmadıkça beş vakit namaz cemaatle kılınmaya çalışılmalıdır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), camiye giderken atılan her adımdan dolayı kişinin bir derece yükseltilip, bir günahının silineceğini haber vermiştir. (Buhârî, Ezân, 30 [647]; Ebû Dâvûd, Salât, 49 [559])

262. İmamın, kendisine uyan kadınlar için ayrıca niyet etmesi gerekir mi? Kendi başına namaz kılan bir erkeğe, bir kadın sonradan gelip uyabilir mi?

İmamın imamet için yaptığı genel niyet, kadınları da kapsar. Yani kadınlar için ayrıca niyet etmesi gerekmez. Fakat imamete niyet etmeyip kendi başına namaz kılmakta olan bir erkeğe, bir kadın sonradan gelip uyamaz.

Şâfiî mezhebine göre ise imamın, gerek erkeklere gerekse de kadınlara imamlık yapmaya niyet etmesi şart olmayıp müstehaptır. (Şirbini, *Muğni'l-muhtâc*, 1/502) Bundan dolayı kendi başına namaz kılmakta olan bir erkeğe, bir kadın sonradan gelip uyabilir.

263. İmama uyan kimse nasıl niyet eder?

Niyet, namazın şartlarından biridir. Kişinin farz, vâcip veya nâfile namazlardan hangisini ve hangi vaktin namazını kılacağını, tek başına mı yoksa imama uyarak mı ifa edeceğini niyetinde belirlemesi gerekir. Önemli olan bunların kalben bilinmesidir; dil ile söylenmesi ise bu konudaki irâdesinin pekiştirilmesi açısından güzel görülmüştür. (Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/46)

Buna göre, namazını imama uyarak kılacak kişinin, kalben niyet etmesi gerekir; aksi takdirde imama uymaya niyet etmeden kılacağı namaz geçersiz olur. Ayrıca, diliyle “uydum hazır olan imama” demesi de uygun olur.

264. Farz, vâcip ve nâfile namazların hangileri cemaatle, hangileri tek başına kılınmalıdır?

Cuma namazını kılmakla yükümlü olan erkeklerin, cuma namazını camide cemaatle kılmaları farz; beş vakit namazın farzlarını cemaatle camide kılmaları ise Hanefilere ve Mâlikîlere göre müekked/kuvvetli sünnettir. Cemaatle namaz kılmanın önemini belirten hadislerden ve ilgili âyetlerden hareketle Hanbelîler beş vakit namazın cemaatle kılınmasının, erkekler için farz-ı ayn, Şâfiîler ise farz-ı kifâye olduğunu söylemişlerdir. (Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/56-57; Kâsânî, *Bedâi'*, 1/155; Cezîrî, *el-Mezâhibü'l-erbe'a*, 1/368-369)

Ramazan ve Kurban Bayramı namazları vâcib namazlardan olup cemaatle kılınır. (Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, 1/85) Sünnet namazlardan teravih namazı cemaatle kılınabilir. Teravih namazı cemaatle kılındığında vitir namazı da cemaatle kılınabilir. Ramazan ayının dışında vitir namazını cemaatle kılmak mekruhtur. (Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, 1/69)

Nâfile namazlardan küsûf (güneş tutulması) namazı ve İmameyn'e göre istiskâ namazı da cemaatle kılınır. (Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, 1/70-72) Bunların dışındaki tüm sünnet ve nâfile namazları herkesin tek başına kılması uygun, cemaatle kılması ise mekruh görülmüştür. (Serahsî, *el-Mebsût*, 2/144)

Nâfile namazlardan olan tesbih namazının (Ebû Dâvûd, Tatavvu, 14 [1297]) cemaatle kılınabileceğine dair kaynaklarımızda bir bilgi bulunmadığından bu namazın da tek başına kılınması daha uygundur.

265. Bir farz namazı kılmış veya kıldırılmış olan kimse aynı namaz için başka bir cemaate namaz kıldırabilir mi?

İmam, kılınan namazın türü itibarıyla, kendisine uyan kişiden aşağı durumda olmamalıdır. Ancak cemaat imamdan daha aşağı durumda olabilir. Buna göre; nâfile namaz kılan kimse farz namaz kılana imam olamaz; fakat farz namaz kılan ise nâfile namaz kılana imam olabilir. (Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/58-59; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, 1/371; İbn Âbidîn, *Reddül-muh-târ*, 1/590; Desûkî, *Hâşîye*, 1/339); Buhûtî, *er-Ravd*, 134)

Hiz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Farz namaz, bir günde iki kere kılınmaz.” (Dârekutnî, *es-Sünen*, 2/285; İbn Ebi Şeybe, *el-Musannef*, 3/206) Bir vaktin namazı iki kere kılınmayacağına göre, ikinci kere kılınan namaz nâfile olacaktır. Bu durumda imam cemaatten daha alt konumda olacağından o kişinin imamlığı geçerli olmaz.

Şâfiî ve Hanbelîlerde tercih edilen görüşe göre farz namaz kılacak olan kişi, nâfile namaz kılana uyabilir. Bu icthadlara göre bir vaktin farz namazını kılmış olan kimse aynı vakit için başkalarına imam olabilir. Kendi kıldığı nâfile, cemaatin namazı da farz olarak geçerli olur. (Mâverdi, *el-Hâvi*, 2/316; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 2/166)

266. Kadın, kadınlara namaz kıldırabilir mi?

Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre bir kadının, kadınlara namaz kıldırmasında bir sakınca yoktur. Bu görüşte olanlar, Hiz. Peygamber'in (s.a.s.)

Ümmü Varaka'ya kendi ev halkına namaz kıldırmasına izin vermesini (Ebû Dâvûd, Salât, 62 [591]; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/405 [27324]; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 1/597 [1909]) delil gösterirler. Hanefî mezhebine göre kadının, kadınlara namaz kıldırması caiz olmakla birlikte, mekruhtur. (Mevsîlî, *el-İbtiyâr*, 1/59)

Kadının kadınlara namaz kıldırması hâlinde, cemaatten öne geçmeyip diğer kadınların hizasında/arasında durması gerekir. (Abdürrezzâk, *el-Musan-nef*, 3/140-141 [5080]; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 2/148; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 1/575-576)

267. Kadınlar erkeklere namaz kıldırabilir mi?

Kadının erkeklere namaz kıldırması, bütün mezheplere göre caiz değildir. (İbn Kudâme, *el-Muğni*, 2/146; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 1/576; Cezîrî, *el-Mezâhibü'l-erbe'a*, 1/372) Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Ümmü Varaka'ya kendi ev halkına namaz kıldırabileceği yönünde verdiği izin (Ebû Dâvûd, Salât, 62 [591]; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 1/597 [1909]), sadece ona özel bir uygulama olarak değerlendirilmiştir. Diğer bazı yorumlara göre ise Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bu izni, o evdeki veya mahalledeki kadınlara namaz kıldırabileceğini ifade etmektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) “*Dikkat edin! Hiçbir kadın erkeğe imam olmasın.*” (İbn Mâce, *İkâmetü's-Salavât*, 78 [1081]; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 3/128 [5129]) şeklindeki buyruğu da bunu göstermektedir. Nitekim Asr-ı Saadet de dâhil olmak üzere tarihî süreç içinde bunun bir başka örneği de görülmemiştir. Bunu caiz görmek, dinde olmayan bir şeyi dine sokmaktır ki buna bid'at denilir. Hz. Peygamber (s.a.s.), bidatin dalalet olduğunu haber vermiştir. (Müslim, Cum'a, 43 [867]; Ebû Dâvûd, Sünnet, 6 [4606])

268. Büyük günah işleyen kişinin namaz kıldırması caiz midir?

Namaz kıldırarak kişinin, imamet ehliyetine sahip olması gerekir. Kur'an okuyamayan, namazın nasıl kılınacağını bilmeyen ve akıl sağlığı yerinde olmayan kişi ile erginlik çağına ulaşmamış çocuğun namaz kıldırması caiz değildir.

Haramı helal, helali haram saymadıkça büyük günah işlemiş de olsa Müslüman bir kişi, namaz kıldırabilir; arkasında kılınan namaz da sahihtir. Hz. Peygamber (s.a.s.), “*İyi ve kötü (muttaki ve günahkâr) her Müslüman'ın arkasında namaz kılınız.*” (Dârekutnî, *es-Sünen*, 2/404 [1768]; bk. Ebû Dâvûd, Salât, 64 [594]; Cihâd, 34 [2533]) buyurmuşlardır. Hadiste bir ilke ortaya

konulmaktadır; o da, mümin olan ve namaz kıldırabilecek asgari bilgiye sahip olan bir kimsenin namaz kıldırabileceğidir. (Serahsî, *Şerhu siyeri'l-kebir*, 1/156-157; İbn Nüceym, *el-Bahr*, 1/370) Ancak imamın günah işlemekten sakınan, cemaat tarafından sevilen, güzel ahlaklı bir kimse olması tercih edilir. Bu vasıflara sahip birisi varken, fasık yani açıkça büyük günah işleyen veya küçük günahta ısrar eden kişinin imam olması Hanefî, Şâfiî ve Mâlikî mezheplerine göre mekruhtur. (İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, 1/350; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 1/560; Haraşî, *Şerhu Muhtasar*, 2/23)

269. Kur'ân okuyamayan, okuyabilene namaz kıldırabilir mi?

Namazı geçerli olacak kadar Kur'ân okuyamayan, okuyabilene imamlık yapamaz. Çünkü imamın durumu, kendisine uyan kimselerin durumundan daha aşağı olmamalıdır. (İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, 1/366; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 2/144)

270. Kekeme olan kimse başkalarına namaz kıldırabilir mi?

İmamın özürden uzak ve salim/düzgün bir kıraate sahip olması gereklidir. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 1/557-558) Dilinde kekemelik olan kişi Kur'ân-ı Kerîm'i doğru olarak okuyabiliyorsa başkalarına imam olabilir.

Ancak doğru ve düzgün bir şekilde okuyamıyorsa, kendisi gibi kekeme olanlara imamlık yapabilirse de kıraati düzgün olanlara imam olamaz. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 1/581-582; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 2/145)

271. Harfleri doğru telaffuz edemeyen kişi namaz kıldırabilir mi?

Herhangi bir harfi ağız yapısı sebebi ile doğru telaffuz edemeyen kişi eğer cemaatte bu harfleri düzgün okuyabilenler yoksa tercih edilen görüşe göre cemaate imamlık yapabilir. Harfleri doğru telaffuz eden başka bir kimse varsa bu kimsenin imamet-i caiz olmaz. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 1/581-582; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 1/86)

272. Kollarından biri veya her ikisi bulunmayan kimse namaz kıldırabilir mi?

İmamlık yapabilmek için namaz sahih olacak kadar Kur'ân'ı ezbere okuyabilmek (kıraat) ve namaz hükümlerini bilmek şart olduğu gibi namazın rükünlerini ifa edebilecek seviyede bedenlen sağlıklı olmak da

şarttır. Kişinin kollarından biri veya her ikisinin bulunmaması, namazın rükünlerinden birini yerine getirmeye engel olmadığından böyle bir kimsenin imamlık yapması caizdir. (İbn Kudâme, *el-Muğni*, 2/144)

273. Başka mezhepten olan bir imamın arkasında namaz kılınabilir mi?

Farklı bir mezhebe mensup olan imama uyarak namazı cemaatle kılmakta bir sakınca yoktur. Zira mezhep farklılığı namazda iktidaya (imama uymaya) engel değildir. Her ne kadar “*başka bir mezhepten olan imam, namazda iken muktedinin mezhebine göre namazı bozan bir davranışta bulunursa, muktedinin namazı fasit olur*” (*el-Fetâva'l-Hindiyye*, 1/84; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 1/562-563) şeklinde bir icthad varsa da bu konudaki daha doğru yaklaşım, imamın kendi mezhebine göre namazı bozulmadığı sürece, hangi mezhepten olursa olsun ona uyan kişinin de namazının tamam olduğu yaklaşımıdır.

Bu son görüş, selefın uygulamalarına muvafık olduğu gibi cemaat ruhunun gereğiyle de uyumludur. Nitekim İmam Ebû Yûsuf, kan aldırdıktan (hacamat) sonra abdest almadan imamlık yapan Halife Harun Reşid'in arkasında namaz kılmıştır. (İbn Ebû'l-İz, *Şerhu'l-'akidetî't-Tahâviyye*, 368-369) Ayrıca imamın kendi mezhebindeki şartlara aykırı bir davranış içinde bulunup bulunmadığını araştırmak da gerekmez. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr* 1/562-563)

274. İmamdan farklı bir mekânda bulunan kişi, ses bağlantısıyla imama uyabilir mi?

Cemaatle namaz kılınırken imamla cemaatin yerlerinin hakikaten veya hükmen bir olması gerekir. Bu birlik, safların bitişik olmasıyla sağlanır. Eğer namaz aynı bina içinde kılınıyorsa, içerdekilerin mekânları bir sayılır. Bu itibarla, çok katlı binalarda mescit olarak kullanılan bir katta cemaatle namaz kılınırken, bu kat cemaati almadığı takdirde, alt veya üstten bu kata bitişik katlarda duran cemaatin, hoparlör veya müezzinin tebliği ile imamın intikallerinden haberdar olmaları hâlinde, imama uymaları sahihtir. İmamı veya imamı görenleri görmeleri şart değildir. Ses bağlantısının kesilmesi durumunda ise imamın hareketlerinin takip edilememesi sebebiyle imamın intikallerini takip edemeyenlerin namazları bozulur. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 1/550-551, 586-587) İmamın

bulunduğu mekândan yol, ırmak ve mekân birliğini bozan benzer engellerle ayrılan yerlerde bulunanların imama uymaları caiz olmaz.

275. Radyo, televizyon, telefon ve bilgisayar gibi iletişim araçları vasıtasıyla farklı bir mekânda bulunan imama uyulmasının hükmü nedir?

Dinimizin, edâsını emrettiği ibadetlerin en önemlisi olan namaz, akıllı ve ergenlik çağına ulaşan her Müslüman’a farzdır. Cemaatle namazın meşruiyeti Kur’ân, Sünnet ve icmâ ile sabittir. Hz. Peygamber (s.a.s.), cemaatle namazı teşvik etmiş, hayatı boyunca cemaate namaz kıldırılmış, hastalandığında bile bunu terk etmemiş ve cemaate katılarak Hz. Ebû Bekir’in (r.a.) arkasında namaz kılmıştır. (bk. Buhârî, Ezân, 29, 30; Müslim, “Mesâcid”, 42)

Cemaatle namaz, İslâm’ın şiarı (sembolü) olan bir ibadet haline gelmiştir. Birlikte kılınan bir namazda imam ile ona uyanların oluşturduğu topluluğa cemaat denir. Cemaatle namaz kılınırken imama uymaya “iktidâ”, uyan kimseye ise “muktedî” denilmektedir. İktidânın geçerli olabilmesi için diğer şartların yanında mekân birliğinin bulunması, imama uymaya niyet edilmesi ve namazın rükünlerinde imamın intikallerinin takip edilmesi gerekir. Hz. Peygamber’in söz ve uygulamalarına bakıldığında cemaatle namaz kılınabilmesi için imam ile cemaat arasında mekân birliğinin bulunması gerektiği açıkça görülmektedir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), ezân işitildiğinde mescide “gidilmesini” istemiş (bk. İbn Mâce, Mesâcid ve Cemaât, 17 [792]) ve cemaatin en az iki kişinin bir araya gelmesiyle oluşabileceğini beyan etmiştir. (bk. Buhârî, Ezân, 35 [658]; Nesâî, İmâmet, 47 [842-843])

Hz. Peygamber (s.a.s.) ve sahabe-i kirâmın (r.a.) uygulamalarına dayanarak fakihlerin ulaştıkları genel kabule göre de cemaatle namazın sahih olabilmesi için imam ile muktedî arasında mekân birliğinin sağlanmış olması şarttır. Örneğin imamla cemaat arasında yol veya nehir bulunması bu şartın gerçekleşmesine engel sayıldığından böyle durumların imama uymayı geçersiz kıldığı fakihler tarafından kabul edilmiştir. Aynı şekilde mescid ve müstemilatının hakikaten veya hükmen sınırları dışında olan birinin, mekân birliği sağlanamadığından mescidin içinde namaz kıldırana uymasına da cevaz verilmemiştir. (bk. Kâsânî, *Bedâi’*, 1/226;

Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, 2/198; İbn Nüceym, *el-Bahr*, 1/384; 2/127; *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, 1/87; İbn Âbidîn, *Reddülmuhtâr*, 1/550)

İbadetlerde taabbüdilik esastır. Yani ibadetler, Allah tarafından nasıl emredilmiş ve Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından nasıl edâ edilmişse ona uygun olarak yerine getirilir. Dolayısıyla ibadetin temel vasıflarını değiştirecek veya ibadeti ortadan kaldıracak yorumlara gidilmemelidir. Namazların fiziki olarak aynı mekânda cemaatle kılınmasının birçok hikmeti vardır. Namazın cemaatle kılınması Müslümanların bir araya gelmelerini, hep birlikte bir şahs-ı manevî oluşturmalarını, ümmet olma şuuru kazanmalarını aralarında sevgi ve yardımlaşmanın yerleşmesini, birbirlerinden haberdar olarak dayanışma içerisinde bir toplum oluşturmalarını, bilgi-görgü alışverişinde bulunmalarını, faydasız işlerin ve günahların işlendiği ortam ve topluluklardan uzak kalmalarını sağlamaktadır. Namaz cemaatle eda edildiğinde daha dikkatli ve bilinçli davranıldığı da bir gerçektir. Ayrıca cemaatle namazın feyiz ve bereketi münferit kılınan namazdan çok daha fazla hissedilmektedir. Cemaatle namaz bir kısmını kavrayabildiğimiz dünyevî ve uhrevî pek çok hikmeti barındırmakta olup bu hikmetlerin gerçekleşmesine aykırı olacak uygulamalara gidilmemelidir.

Meşru bir mazeretle cemaatle namaza katılamayan kişi, bulunduğu yerde cemaat oluşturarak namazını kılabilir. Buna da imkân bulamaması durumunda namazını tek başına eda eder.

Sonuç olarak telefon, televizyon, internet vb. araçlarla mekân birliği sağlanmayacak şekilde imama uyularak eda edilen namazlar geçerli olmaz. Bu şekilde kılınan namazların vakit içerisinde yeniden kılınması veya vakit çıkmışsa kaza edilmesi gerekir.

276. Müdrîk, mesbûk, lâhik ne demektir? Bunlar namazlarını nasıl kılarlar?

Müdrîk sözlükte, “idrak etmiş, yetişmiş, kavuşmuş” gibi anlamlara gelir. Dinî terim olarak, imama en geç birinci rek’atın rûkûunda yetişip namazını imamla birlikte kılan kişiye denilir.

Lâhik, namaza imamla başlayıp, namaz esnasında abdestinin bozulması gibi bir durum sebebiyle namaza ara vermek zorunda kalan ve bu sebeple namazın bir kısmını imam ile birlikte kılamayan kimse

demektir. Bu durumda olan kişi usûlünü bilirse abdest alıp geldikten sonra cemaate katılarak namazına devam eder. Kılmadığı rek'atları imam selâm verdikten sonra tamamlar. Usûlünü bilmezse namazı baştan tekrar kılar.

Mesbûk, cemaatle kılınan namaza baştan yetişemeyip ilk rek'atın rûkûundan sonra imama uyan kimse demektir. İmam ile birlikte “sübhanallah” diyecek kadar rûkûda bulunmayan kimse o rek'atı kaçırmış sayılır. Mesbûk, imam selâm verince, sehiv secdesi yapmazsa, beklemeden ayağa kalkar ve cemaatle kılmadığı rek'atları tek başına tamamlar. Mesbûk, imamla birlikte kılmadığı rek'atları kılarken, tek başına namaz kılan kimse gibidir. Tek başına namaz kılarken Fâtiha'dan sonra sûre veya âyet okuduğu rek'atlarda okur, okumadıklarında okumaz. (*el-Fetâva'l-Hindiyye*, 1/91-92; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 1/594)

277. İmama uyan bir kimse Fâtiha okuyabilir mi?

Hanefî mezhebine göre cemaatle namaz kılarken, imama uyan kimse Fâtiha'yı ve ardından okunan âyet veya sûreyi imam ile birlikte okumaz. İmama uyan kimseden, namazda Kur'ân okuma yükümlülüğü tamamen düşer. (Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1/50)

Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre ise okuma yükümlülüğü tamamen düşmez. İmama uyan kişi, imamın sessiz okuduğu namazlarda, namaz başından itibaren Fâtiha ve sûreyi okur. Sesli okunan namazlarda ise imamın Fâtiha'yı bitirip kısa ara vermesi esnasında sadece Fâtiha'yı okur. (Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, 1/361-362)

Hanefîler, “Kur'ân okunduğu zaman onu dinleyiniz ve susunuz ki merhamet olunasınız.” (el-A'râf, 7/204) âyetini ve “Kim imamın arkasında namaz kıalarsa, imamın kıraati onun da kıraatidir.” (İbn Mâce, *İkâmetü's-salavât*, 13 [850]), “İmam, kendisine uyulmak için öne geçirilmiştir.” (Buhârî, *Ezân*, 51), “İmam okuyunca susun.” (İbn Mâce, *İkâmetü's-salavât*, 13 [846]) gibi hadisleri delil olarak kabul etmektedirler. Şâfiîler ise “Fâtiha'yı okumayanın namazı yoktur.” (Müslim, *Salât*, 34 [394]) hadisi ve benzerlerinin genel anlamlarına itibar etmektedirler.

278. İmam son oturuşu yapmadan ayağa kalkarsa cemaat ne yapmalıdır?

İmam son oturuşu yapmadan unutarak ayağa kalkarsa, cemaat imam ile birlikte ayağa kalkmayıp oturur ve imamın geri dönmesini bekler. Bu arada imamı uyarmak için sesli olarak “sübhanallah” denir. İmam, kalktığı rek’atın secdesini yapmadığı sürece, geri dönme ihtimali olduğu için ona uyan kimse, selâm verip namazdan çıkamaz. Selâm verir ise namazı bozulmuş olur. Eğer imam, geri dönmeyip hatasını fark etmeden namaza devam eder ve kalktığı rek’atın secdesini de yapar ise son oturuşu terk ettiği için imamın namazı ile birlikte cemaatin namazı da bozulmuş olur.

Eğer cemaat imamla birlikte ayağa kalkar da imam farkına varıp secde yapmadan geri oturursa cemaat da oturur. Cemaat imamın oturduğunu fark etmez ve secdeye giderse bu secde onların namazını bozmaz. Çünkü bu durumda esas olan cemaatin tâbi olduğu imamın namazının geçerli olmasıdır. (İbn Nüceym, *el-Bahr*, 2/111-112)

279. Cemaatle namaz kılarken ön safta meydana gelen boşluğu doldurmak için öndeki safa yürümek caiz midir?

Cemaatle namaz kılarken ön saftaki boşluğu doldurmak için ileri yürümek amel-i kesir sayılmadığı gibi namazı da bozmaz. Aksine böyle yapmak müstehaptır. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 1/570-571, 627-628; Tahtâvî, *Hâşiye*, 323)

280. Mescid-i Haram’da kadınların ve erkeklerin aynı safta namaz kılmaları caiz midir?

Cemaatle namaz kılınırken, imamın arkasında önce erkekler, sonra erkek çocuklar, sonra da kadınlar saf tutarlar. Bu düzen Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından öğretilmiştir. (Müslim, *Salât*, 132 [440]; Ebû Dâvûd, *Salât*, 98 [678]; Nesâî, *İmâmet*, 33[820]; İbn Mâce, *İkâmetu’s-salavât*, 52 [1000]) Söz konusu sıranın erkeklerle kadınlar arasında gözetilmesi farz, erkeklerle erkek çocuklar arasında gözetilmesi ise sünnettir. (Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/58; Kâsânî, *Bedâi’*, 1/159)

Cemaatle kılınan namazlarda erkeklerin, kadınlarla aynı hizada olmalarına “muhâzât-ı nisa” denir ki, kadının erkeklerle aynı safta yana yana veya erkeklerin önünde namaza durmasıdır. Cemaatle namazın erkek-kadın karışık olarak bu şekilde kılınması bütün mezheplere göre

doğru görülmemiştir. Bununla birlikte söz konusu durumun erkeklerin namazına tesiri konusunda ihtilaf edilmiştir.

Hanefî mezhebine göre cemaatle kılınan namazda, bir kadın veya ergenlik çağına gelen ya da yaklaşan bir kız, bir erkeğin önünde veya yanında kılacak olursa, aralarında bir örtü ve benzeri bir engel veya bir adam boyu kadar yükseklik farkı bulunmazsa arkasındaki ve yanlarındaki erkeğin namazı sahih olmaz. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 1/573-574)

Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre kadınla erkeğin yan yana durup namaz kılması, iki tarafın da namazını bozmaz. Ancak bunda kerâhet vardır. (Râfî, *el-Azîz*, 2/174; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 2/179; Hattâb, *Mevâhib*, 2/435; Buhûti, *Keşşâf*, 1/329-330; Cezîrî, *el-Mezâhibül-erbe'a*, 1/268) Kâbe'de ise zaruretten dolayı bu kerâhet de kalkar. Çünkü kadın ve erkeklerin orada ayrı ayrı yerlerde durup namaz kılmaları oldukça zordur.

Bu durumda hac mevsiminde Hanefî mezhebine bağlı bulunan kadın ve erkekler ayrı ayrı yerlerde namaz kılma imkânı bulamadıkları takdirde, bu konuda sözü edilen içtihatlarla uyarak namazlarını kılabilirler.

281. Mescid-i Haram'da cemaatle namaz kılarken imamın hizasından önde olanların namazları geçerli olur mu?

Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre Kâbe'nin etrafında da olsa cemaatle namaz kılınırken, imamın bulunduğu taraftaki cemaatin imamdan önde olmamaları şarttır. Dolayısıyla imamın bulunduğu taraftaki cemaat, imamdan önde olursa imama uymuş kabul edilmez ve namazları geçerli olmaz. Diğer yönlerdeki cemaatin, Kâbe'ye imamdan daha yakın bulunmaları ise imama uymalarına engel olmaz. Mâlikî mezhebine göre ise imamın cemaatten önde olması şart değildir. Ancak zaruret olmaksızın cemaatin, imamdan önde olması mekruhtur. (İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 2/157; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 2/254; İbn Rüşd, *el-Beyân ve't-Tahsîl*, 1/484)

282. Namazda abdesti bozulan imam nasıl hareket etmelidir?

Bir imamın, namaz kılarken burnunun kanaması gibi elinde olmayan bir sebeple abdesti bozulursa, arkasında bulunan cemaat içinden imam olmaya elverişli bir kimseyi mihraba geçirir. Buna "istihlâf" denir. (Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/59) Nitekim Hz. Ömer (r.a.) namaz kıldırırken saldırıya maruz kalıp yaralanınca imamlığa devam etmesi için yerine

Abdurrahman b. Avf'ı (r.a.) geçirmiştir. Yine Hz. Ali de (r.a.) cemaate namaz kıldırıldığı sırada burnu kanayınca cemaatten birini yerine geçirmiştir. (Aliyyü'l-Kârî, *Fethu bâbî'l-'inâye*, 1/346) Abdesti bozulan imam, yerine bir kimseyi geçirmeksizin imametten ayrılrsa cemaatin namazı bozulur. (Kâsânî, *Bedâi'*, 1/226)

283. Cemaatle namaz kılan bir kimsenin abdesti bozulursa ne yapılmalıdır?

Cemaatle namaz kılan kimsenin abdesti bozulursa, ya abdest alıp yeniden namazını kılar -ki faziletli olan budur- ya da namazı bozacak başka bir şey yapmaksızın çıkıp abdest alır ve geri dönüp imam ile bıraktığı yerden namazına devam eder. Şayet imam namazı bitirmiş ise kalan rek'atlarda imama uymuş kimse gibi bir şey okumadan, yaklaşık olarak imamın bekleyeceği kadar bekler, sadece rükû ve secdedeki tesbihleri, oturuştaki dua ve salavâtları okuyarak namazını tamamlar.

(Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/59-61; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 1/612 vd.)

Kalabalık bir camide cemaatle namaz kılariken abdesti bozulan ön saftaki bir kişi, eğer abdesti bazı mezheplere göre bozulmamış sayılabilirse o mezhebi taklit ederek namazına devam eder. Mesela bir yeri kanayan Hanefî bir kişi, kanın abdesti bozmadığını söyleyen Şâfiî ve diğer mezhepleri taklit ederek namazını tamamlar. Fakat mesela idrar veya gaz çıkması gibi bütün müctehidlere göre abdesti bozan bir durum gerçekleşmişse ve kalabalıktan dolayı abdest alma yerine gitmeye de imkân bulamazsa, oturur ve namazın bitmesini bekler veya diğer namaz kılanların dikkatini dağıtmamak için hiçbir şey olmamış gibi hareket eder. Sonra abdest alıp namazını kılar.

284. Cemaatten olmayan bir kimsenin imamın yanlışını düzeltmesi namazı bozar mı?

İmam kıraat esnasında yanlış okur veya okuyacağı yerin ilerisini hatırlamazsa cemaatten birisinin düzeltmesi veya hatırlatmasıyla, cemaatin de imamın da namazı bozulmaz. (Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/62-63, Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1/60-61) Cemaatten olmayan birinin imamın yanlışını düzeltmesi ve imamın da buna göre hareket etmesi durumunda ise namaz bozulur. Çünkü bu hareket bir öğrenme ve öğretme sayılır. (Zeylaî, *Tebayin*, 1/156;

el-Fetâva'l-Hindiyye, 1/99) Diğer bazı mezheplerde ise bu düzeltme namazı bozan bir davranış olarak görülmemiştir. Rivâyete göre Hz. Osman (r.a.), Makâm-ı İbrahim'de oturduğu bir sırada yanında namaz kılmakta olan bir kimsenin hatasını bu şekilde düzeltmiştir. (İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 2/45)

285. Namazdan sonra camide musafaha yapılması bidat mıdır?

Musafaha; bir tür dostluk ve barış ifadesi olarak tokalaşma şeklinde yapılan bir muâşeret şeklidir. Hz. Peygamber (s.a.s.), bu uygulamaya büyük önem vermiş (Buhârî, *İsti'zân*, 27; Ebû Dâvûd, Edeb, 153 [5211]) ve “*Birbiriyle karşılaşan iki Müslüman el sıkıştığında, daha oradan ayrılmadan günahları affedilir.*” (Ebû Dâvûd, Edeb, 153 [5212]) buyurmak suretiyle musafaha etmeye teşvik etmiştir.

Müslümanlar arasında dostluk, hoşgörü ve kaynaşmaya vesile olması hasebiyle namaz sonrasında musafaha yapmakta dinen bir sakınca yoktur. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 6/381) Ancak namazdan sonra cami içinde veya dışında musâfaha yapmayı, cemaatle namazın ayrılmaz bir parçası gibi algılayarak topluca yapılan bir merasim hâline getirmek uygun değildir.

286. Din hizmetleri karşılığında maaş alınabilir mi? Maaşlı görevlilerin arkasında namaz kılınabilir mi?

İslâm dininde ilke olarak ibadet karşılığında ücret almak caiz değildir. Çünkü ibadetler Allah için yapılır. İslâm'ın ilk dönemlerinde durumu uygun olan herkes namaz kıldırabiliyordu. Dolayısıyla namaz kıldırarak için belli kişilerin görevlendirilmesine ihtiyaç duyulmuyordu. Zamanla çeşitli nedenlerle mescitlerde sürekli bulunacak görevlilere ihtiyaç duyuldu. Dolayısıyla her vakit namaz kıldırarak görevlilerin belirlenmesi cihetine gidildi ve namaz kıldırarak üzere görevlendirilen kimselere de geçimlerini sağlamaları için maaş ödenmeye başlandı. Nitekim İslâm âlimleri imamet, müezzinlik, dini öğretme gibi işler karşılığında ücret veya maaş almayı, bu görevlerin sahipsiz kalmaması gerekçesiyle caiz görmüşlerdir. (İbn Nüceym, *el-Bahr*, 1/258; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 1/391, 562)

Günümüzde imam-hatip ve müezzinler, namaz kıldırma işinin karşılığı olarak değil, başka bir işle uğraşmayıp böyle bir görev için maaş almaktadırlar. Çünkü namaz sadece Allah rızası için kılınır ve kıldırılır. Diğer taraftan,

imam-hatip ve müezzin-kayyımların görevleri sadece namaz kaldırmaktan ibaret değildir. Cami görevlileri, vaaz, irşat ve Kur’ân öğreticiliği gibi din hizmetlerinin yanında, caminin ibadete açılması, ibadet için hazır tutulması, temizliği, bakımı, korunması gibi pek çok hizmet sunmaktadır. Buna göre, günümüzde din hizmetlerini yerine getiren imam-hatip ve müezzin-kayyımların aldıkları maaş helal olduğu gibi kaldırdıkları namazlar da geçerlidir.

CUMA VE BAYRAM NAMAZI

287. Cuma namazının hükmü nedir?

Cuma namazı âkil, bâliğ, mukîm ve mazereti olmayan erkeklere farz-ı ayındır. Farz oluşu Kitap, Sünnet ve icma ile sabittir. Yüce Allah, “Ey inananlar! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığında, alışverişi bırakıp hemen Allah’ı anmaya koşun. Eğer bilerseniz bu, sizin için daha hayırlıdır. Namaz kılınınca artık yeryüzüne dağılın ve Allah’ın lütfundan nasibinizi arayın. Allah’ı çok zikredin ki kurtuluşa eresiniz.” (el-Cum’a, 62/9-10) buyurmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s.) de “Cuma namazına gitmek, ergenlik çağına ulaşmış her Müslüman erkeğe farzdır.” (Ebû Dâvûd, Tahâret, 124 [342]; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 3/245-246 [5577-5579]) buyurmuştur. Cuma namazı, Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminden günümüze kadar kılınagelmüş ve bunun farz olduğu konusunda herhangi bir farklı görüş ortaya çıkmamıştır.

288. Cuma namazı kaç rek’attır?

Cuma namazının farzı iki rek’attır. Bunun yanında farzdan önce dört rek’at, farzdan sonra dört rek’at olmak üzere sekiz rek’at da sünneti vardır. (Kâsânî, *Bedâi’*, 1/269-285)

İmam Ebû Yûsuf’a göre ise farzdan sonra kılınacak sünnet bir selâmla dört ve bir selâmla iki rek’at olmak üzere toplam altı rek’attır. Bu görüşün Hz. Ali’den (r.a.) rivâyet edildiği nakledilmektedir. (Kâsânî, *Bedâi’*, 1/285)

289. Zuhr-i âhir namazı nedir? Bu namazı kılmak gerekir mi?

Zuhr-i âhir, son öğle namazı demektir. Bazı İslâm bilginleri, bir yerleşim yerinde birden fazla mescitte cuma namazı kılındığında ilk kılınan cumanın dışındakilerin sahih olmama ihtimaline binaen, ihtiyaten o günkü öğle namazının kılınmasını önermişlerdir. Zuhr-i âhir adıyla kılınan bu namaz, cuma namazına dâhil değildir. Hz. Peygamber'den ve ilk dönemlerden gelen rivâyetler arasında bu isimle kılınmış bir namaz yoktur.

Zuhr-i âhir, İslâm coğrafyasının genişlemesi ve şehirlerde nüfusun kalabalıklaşması sonucu, cuma namazının, Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde olduğu gibi bir şehirde bir tek camide kılınmasının mümkün olmaması, birden fazla camide cuma namazının kılınması zorunluluğunun ortaya çıkması ile gündeme gelmiş bir namazdır. Gerekçesi de birden fazla camide kılınan cuma namazlarından ilk önce kılınanın geçerli olacağı, diğer camilerde kılınan namazın ise geçersiz olabileceği varsayımdır. İşte bu şüpheli durumdan kurtulmak için içinde bulunulan cuma vakti kastedilerek ihtiyaten, zuhr-i âhir yani “vaktine ulaşıp da eda edilemeyen son öğle namazı” niyeti ile dört rek'atlık bir namaz kılınması bazı âlimlerce uygun görülmüştür. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 2/145-147; Karâfî, *ez-Zahîre*, 2/354-355; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 2/248; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/544-545)

Cuma namazının tek camide kılınması, cumanın anlamına uygun olmakla birlikte, kalabalık şehirlerde bunun yerine getirilmesi mümkün olmamaktadır. Zaten Hanefî mezhebinde fetvaya esas olan görüşe göre, herhangi bir kayıt olmaksızın bir şehirde birden çok camide cuma namazı kılınabilir. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 2/145-146) İmam Şâfiî de Bağdat'a gittiğinde cuma namazının birden fazla yerde kılındığını görmüş ve buna karşı çıkmamıştır. (Nevevî, *el-Mecmû'*, 4/585; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/544) Böyle olunca, her bir camide kılınan cuma namazının ayrı ayrı geçerli olması, bu yönden aralarında bir fark gözetilmemesi esas olup cuma namazı kılanların ayrıca zuhr-i âhir (son öğle namazı) kılmaları gerekmez.

290. Cuma namazının sahih olması için şehirde kılınması şart mıdır?

İslâm bilginleri cuma kılınacak yerin şehir veya şehir hükmünde bir yerleşim birimi olmasını şart koşmuşlardır. Bu hüküm Hz. Peygamber'in (s.a.s.), şehir veya şehir hükmündeki bir yerin dışında cuma namazının

kılınmayacağına dair hadisine dayanmaktadır. (Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 3/179) Kaynaklarda geçen bu şehir şartının günümüzde, büyük veya küçük yerleşim birimi olarak anlaşılması gerekir. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.), ilk cuma namazını, Mekke'den Medine'ye hicreti esnasında Salim b. Avfoğulları'nın ikâmet ettiği Rânûnâ adı verilen bir vadide kıldırmıştır. (İbn Hişâm, *es-Sire*, 1/494) Ayrıca Hz. Peygamber “*Bir yerleşim biriminde, sadece dört kişi bulunsa bile, cuma namazı kılmak farzdır.*” (Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 3/255) buyurmuştur.

Buna göre, farzı eda edecek sayıda cemaatin bulunduğu köy, belde, şehir gibi büyük veya küçük tüm yerleşim birimlerinde kılınan cuma namazı sahihtir. Şu kadar var ki, nerede kılınırsa kılınsın dinen yetkili mercilerden izin alınması gerekir.

291. Cuma namazı en az kaç kişiyle kılınabilir?

Cuma namazının sahih olması için cemaatin şart olduğu konusunda bütün bilginler ittifak etmekle birlikte, gerekli görülen asgari sayının kaç olduğu hususunda farklı görüşler belirtmişlerdir.

Cuma namazının kılınabilmesi için İmam Ebû Hanîfe'ye göre imamın dışında en az üç; İmam Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'e göre ise imamın dışında en az iki kişi bulunması gerekir. (İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, 2/60)

Her ne kadar İmam Şâfiî kavli cedîdinde cuma namazının sahih olması için kırk kişinin bulunması şart koşulmuşsa da kavli kadiminde imam dâhil üç kişinin bulunması yeterli görülmüştür. Hanbelî mezhebine göre ise en az kırk kişi bulunmalıdır. (Nevevi, *el-Mecmu'*, 4/502; Zekeriya el-Ensârî, *el-Gurer*, 2/8; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 2/242) Mâlikî mezhebine göre ise on iki kişinin bulunması şarttır. (Haraşi, *Şerhu Muhtasar*, 2/76-77)

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Medine'ye hicretinden önce Nakîu'l-Hadamat'ta kılınan cuma namazında kırk kişi hazır bulunmuştu. (İbn Mâce, *İkâmetu's-Salavât*, 78 [1082]) Ancak daha az kişi ile cuma namazı kılındığı da bilinmektedir. Nitekim Hz. Peygamber'in (s.a.s.) emri ile Mus'ab b. Umeyr Medine'de 12 kişiye cuma namazını kıldırıştır. (Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 3/255 [5617])

Resûlullah (s.a.s.), cuma namazını kıldırırken, ticaret kervanının geldiğini haber alan cemaatten on iki kişi dışında hepsinin dışarı çıktığı rivâyeti de sahih hadis kaynaklarında yer almaktadır. (Buhârî, *Cum'a*, 38 [936]) Öte

yandan Hz. Peygamber bir yerleşim biriminde sadece dört kişi bulunsa bile, cuma namazının farz olduğunu bildirmiştir. (Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 3/255 [5617])

Görüldüğü üzere Hz. Peygamber'den (s.a.s.) gelen rivâyetler, biri imam olmak üzere en az dört kişinin bulunduğu yerde cuma namazının kılınabileceğini göstermektedir. Bu da cuma namazının kılınabilmesi için gerekli kişi sayısının alt sınırını belirler.

292. Cuma namazında iç ezânı okumanın hükmü nedir?

Cuma günü öğle vaktini bildiren ezân, Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde cami içinde hatip minbere çıktıktan sonra okunan iç ezândı. Bu sebeple cuma günü hutbeden önce okunan iç ezânın, hatibin huzurunda olması hutbenin sünnetlerindendir.

Hz. Osman (r.a.) döneminde şehrin genişlemesi ve iç ezânın her tarafta duyulmaması üzerine, namaz vaktinin girdiğinin bildirilmesi maksadı ile dışarıda ezân okutulmaya başlandı. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) uygulaması olan iç ezânın da okunmasına devam edildi. (Kâsânî, *Bedâi'*, 1/152)

293. Büluğa ermeyen çocukların hutbe okuması caiz midir?

Baliğ (ergen) olmayan ancak âkil olan çocuk, yetkili merciin izniyle hutbe okuyabilir, fakat namazı yetişkin bir kimsenin kıldırması gerekir. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 2/162; Şeyhîzâde, *Mecme'u'l-enhur*, 1/172)

294. Hutbede Hz. Peygamber'in adı geçtiğinde salavât getirilebilir mi; yapılan duaya âmin denilebilir mi?

Cuma namazında hutbe okunurken cemaatin konuşmayıp dinlemesi, selâm alıp vermemesi ve başka bir işle meşgul olmaması gerekir. Konu ile ilgili olarak Resûl-i Ekrem (s.a.s.); “Cuma günü imam hutbe okurken arkadaşına (yalnızca) ‘dinle’ desen (bile yine) boş, lüzumsuz konuşmuş olursun.” (Buhârî, Cum’a, 36 [934]; Müslim, Cum’a, 11-12 [851]) buyurarak hutbenin dinlenmesi hususundaki hassasiyeti dile getirmiştir.

Hutbe okunurken camiye gelen kimse, ilk sünneti kılmayıp oturmalı ve hutbeyi dinlemelidir. (Kâsânî, *Bedâi'*, 1/263-264; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 2/158; Alâüddîn, *el-Hedîyyetü'l-Âlâiyye*, 96)

Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) uygulamasını göz önüne alan İslâm bilgileri hatibin, ikinci hutbede müminler için af ve mağfiret dilemesi, onların afiyet ve esenlik içinde olmaları için Allah'a (c.c.) dua etmesinin mendup olduğunu söylemişlerdir. Hatibin minbere çıkışından namaz bitinceye kadar geçen süreyi bir bütün olarak değerlendiren Hanefî âlimleri, namazda yasak olan her şeyin hutbede de yasak olduğu kuralını esas almışlardır. Bu itibarla hatibin dikkatle dinlenmesi, cemaatin konuşmayıp susması, selâm alıp vermemesi, nâfile namaz kılmaması gerektiğini, ancak hutbede dua edilirse sessizce 'âmin' demenin veya Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) ismi zikredilirse sessizce salât-ü selâm okumanın caiz olduğunu söylemişlerdir. (Kâsânî, *Bedâi'*, 1/264; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 2/159) Fakat sesli bir şekilde 'âmin' demek doğru değildir. (Alâüddîn, *el-He-diyyetül-Âlâiyye*, 97)

Sonuç olarak hutbe esnasında cemaat, hatibi dinler, konuşmaz ve başka işlerle uğraşmaz. Ancak Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) ismi anıldığında sessizce salavât okuyabilir ve hatibin duasına yine sessizce 'âmin' diyebilir. (bk. Kâsânî, *Bedâi'us-sanâi'*, 1/264; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 2/158-159)

295. Hutbede Türkçe dua edilebilir mi?

Duanın belli bir dilde yapılması şart değildir. Çünkü dua kulun Yüce Allah'a yönelmesi, O'na yalvarması ve O'ndan istemesidir. Dolayısıyla kişinin ne istediğini bilecek şekilde kendi diliyle dua etmesinde hiçbir sakınca yoktur. Ancak Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan veya Hiz. Peygamber'den (s.a.s.) gelen duaların mümkün olduğunca kendi aslî şekilleriyle yapılması daha uygundur. Bu itibarla hutbe dualarının da aslî biçimleriyle yapılmasına gayret edilmelidir. Bununla birlikte ikinci hutbenin sonunda, cemaatin anlayabileceği bir dilde dua yapılmasının önünde de bir engel bulunmamaktadır.

296. Cuma hutbesinde yapılan duaya 'âmin' demek caiz midir?

İslâm âlimleri, gerek cuma hakkındaki hadisleri, gerekse Resûlullah'ın (s.a.s.) uygulamasını göz önüne alarak hutbenin esasını teşkil eden rûkûnler ile sahih bir hutbede uyulması gereken şartları ve hutbenin adabını tespit etmişlerdir. (Kâsânî, *Bedâi'us-sanâi'*, 1/263) Hatip hutbe irâd ederken cemaatin konuşmasının doğru olmadığını ifade eden hadisler vardır.

(Buhârî, Cum'a, 36 [934]; Müslim, Cum'a, 11 [851]; Muvatta', Cum'a, 6; Ebû Dâvûd. Salât, 234 [1112]; Tirmizî, Cum'a, 368 [512]; Nesâî, Cum'a, 22 [1401]) Hanefî ve Şâfiîler bu hadislere dayanarak hutbe esnasında konuşmayı mekruh; Hanbelî ve Mâlikîler haram kabul etmişlerdir. (Kâsânî, *Bedâi'us-sanâi*, 1/263; Şirbînî, *Muğ-ni'l-muhtâc*, 1/553) Diğer taraftan yine Resûlullah'ın (s.a.s.) uygulamasını göz önüne alan İslâm âlimleri hutbede müminlere dua etmenin mendup veya rükün olduğunu söylemişlerdir. (Kâsânî, *Bedâi'us-sanâi*, 1/263)

Buna göre, hutbenin dinlenmesi, bu esnada başka işlerle uğraşmaması ve konuşulmaması gerekir. Ancak Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ismi anıldığında sessizce salavât okunması, hatibin duasına 'âmin' denmesi, konuşma olarak değerlendirilmediğinden, bunların yapılmasında bir sakınca yoktur. (bk. Kâsânî, *Bedâi'us-sanâi*, 1/264; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 2/158-159)

297. Cuma namazında hutbeye yetişemeyen kimsenin namazı geçerli midir?

Cuma namazında hutbe, namazın sahih olmasının şartlarından biridir. Hutbe okunmadan kılınan bir cuma namazı sahih değildir. Bu nedenle hutbe okunurken en az bir erkeğin hazır bulunması gerekir. Ancak cuma kılabilmek için hutbeye yetişmek ve dinlemek şart değildir. Buna göre, mazeretine binaen okunan hutbeye yetişemeyen veya hutbeyi duymayan kişinin kıldığı cuma namazı sahih olur. Hutbeyi dinlemeye yetişemeyen kimse, cuma namazının ikinci rek'atına bile yetişse, imam selâm verdikten sonra ayağa kalkıp bir rek'at daha kılarak cuma namazını tamamlar. (İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, 2/65-66)

298. Cuma namazına selâmdan önce yetişen kimse, selâmdan sonra kılmadığı rek'atları nasıl kılmalıdır?

Cuma namazına imam selâm vermeden önce yetişen kimse bu namaza yetişmiş olur. Bu kişi imamın selâm vermesinden sonra namazını kendisi tamamlar. İmamın selâmından sonra camiye gelen kimse ise namaza yetişmemiş olur. (Kâsânî, *Bedâi'*, 1/267)

Cuma namazının bir rek'atına yetişen kişi imamın selâmından sonra, ayağa kalkarak bir rek'at daha kılar ve selâm verir. Kendi başına kıldığı bu rek'atta Sübhâneke, besmele, Fâtiha ve zammı sûre ya da birkaç âyet okur. İmama teşehhüdde yetişen kimse, imamın selâmından sonra ayağa

kalkar ve iki rek'at kılarak selâm verir. Böylece cuma namazını tamamlamış olur. Cuma namazına yetişemeyen kimse o günkü öğle namazını kılar. Bayram namazına yetişemeyen ise namazı kaçırmış olur; bunun yerine başka bir namaz kılması gerekmez.

Mâlikî ve Şâfiîlere göre cumaya yetişmiş sayılabilmek için en az bir rek'atı imamla birlikte kılmak gerekir. Buna göre, imam ikinci rek'atın rükûundan doğrulduktan sonra yetişerek ona uyan kimse, namazını öğle namazı olarak dörde tamamlar. (Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/567; Haraşî, *Şerhu Muhtasar*, 2/84)

299. Kadınların cuma namazı kılmaları zorunlu mudur?

Cuma namazı, akıllı, ergenlik çağına erişmiş, sağlıklı, hür ve mukim (misafir olmayan) erkeklere farzdır. Kadınlar, hürriyeti kısıtlı olanlar, yolcular ve cemaate gelemeyecek kadar mazereti olanlar cuma namazı kılmakla yükümlü değildirler. Ancak kılmaları hâlinde bu namazları geçerli olup ayrıca öğle namazı kılmaları gerekmez.

Hız. Peygamber (s.a.s.), “*Cemaatle cuma namazı kılmak, her Müslüman’a farzdır. Ancak köle, kadın, çocuk ve hastaya farz değildir.*” (Ebû Dâvûd, *Salât*, 214 [1067]) buyurmuştur. Asr-ı Saadet’ten günümüze kadar bütün âlimler, cuma namazının kadınlara farz olmadığı konusunda ittifak etmişlerdir. (İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, 2/62; Nevevî, *el-Mecmû'*, 4/483-484; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 2/250)

Cuma namazının kadınlara farz kılınmamış olması, onlar hakkında bir mahrumiyet değil, muafiyettir. Diledikleri takdirde, camiye gidip cemaatle cuma namazı kılmalarında dinen bir engel yoktur. Hatta hutbe ve vaazlardan istifade etmeleri için cuma namazlarına devam etmeleri tavsiye edilebilir.

300. Cumaya gitmeyen kadın veya erkekler cuma namazı kılınmadan önce öğle namazı kılabilirler mi?

Kadınlar ve kendilerine cuma namazı farz olmayan hasta ve benzeri kimseler vakit girdikten sonra, imam cuma namazını bitirmeden önce kendi evlerinde öğle namazını kılarılarsa bu namaz geçerli olur.

Kendilerine cuma namazı farz olmayan bu gruptakilerin şehirde veya şehir hükümünde olan bir yerde öğle namazında cemaat yapmaları mekruhtur; bu kimseler öğle namazını kendi başlarına kılarlar.

Kendisine cuma namazı farz olan bir kimse ise özürsüz olarak cumaya gitmez ve imam cuma namazını bitirmeden önce kendi evinde o günkü öğle namazını kılsa Hanefilere göre bu namaz geçerlidir, fakat cumaya gitmediği için günahkâr olur. Diğer üç mezhebe ve Hanefilerden İmam Züfer'e göre ise kıldığı öğle namazı geçersizdir. Bu kimse öğle namazını, cuma namazı kılındıktan sonra tekrar kılmalıdır. (Mergînânî, *el-Hidâye*, 1/83; Halebî, *es-Sağîr*, 343)

301. Açık alanlarda cuma namazı kılınabilir mi?

İslâm âlimlerinin çoğunluğuna göre cuma namazı, yerleşim yerindeki camilerde veya yakınlarındaki açık alanlarda kılınabilir. Cuma namazının yerleşim bölgesinde kılınmasını gerekli gören Mâlikîler, aynı zamanda bunun camide eda edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. (İbn Rüşd, *Bidâyetül-müctehid*, 1/170; Mevâk, *et-Tâc*, 2/520; Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, 1/543; Kâsânî, *Bedâi'*, 1/259- 261; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 2/242-243) Şu kadar var ki cuma namazı nerede kılınırsa kılınsın dinen yetkili mercilerden izin alınması gerekir.

302. İş yeri ve apartman altındaki mescitlerde cuma namazı kılınabilir mi?

Girmek isteyen her Müslüman'a açık olmak ve dinen yetkili mercilerden izin alınmak kaydı ile iş yeri ve apartmanların namaz için ayrılan bölümlerinde cuma namazı kılınabilir.

303. Cemaatin çoğalması için cuma namazı geciktirilebilir mi?

Cuma namazının vakti, öğle namazının vaktidir. (Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, 1/82) Cuma namazı bu vakit içinde kılındığı takdirde geçerli olur. Namazların vaktin başlangıcında kılınması daha faziletli olmakla birlikte, daha çok cemaatin katılımını sağlamak amacıyla biraz geciktirilmesinde sakınca yoktur.

Buna göre, cemaatin durumu veya mesai saatleri dikkate alınarak cuma namazının, cemaatin daha çok iştirak edebileceği saatte kılınması caizdir.

304. Cuma günü ve cuma namazı vaktinde çalışmanın ve bu vakitte elde edilen kazancın hükmü nedir?

Cuma namazı; Kitap, Sünnet ve icma ile sabit olup hutbeyi de içeren, cemaatle kılınan iki rek'atlı, diğer namazlardan farklı özellikler taşıyan ve her mükellefin yerine getirmesi gereken farz-ı ayn bir namazdır. (Mevsili, *el-İbtiyâr*, 1/81) Allah Teâlâ, cuma namazı vaktinde çalışma ve alışveriş yapma ile ilgili olarak, *“Ey inananlar! Cuma günü namaz için çağın yapıldığında, alışverişi bırakıp hemen Allah'ı anmaya koşun. Eğer bilerseniz bu, sizin için daha hayırlıdır. Namaz kılınıncı artık yeryüzüne dağılın, Allah'ın lütfundan nasibinizi arayın. Allah'ı çok zikredin ki kurtuluşa eresiniz.”* (el-Cum'a, 62/9-10) buyurmaktadır. Âyetten anlaşıldığına göre, cuma namazından önce ve sonra çalışmak ve alışveriş yapmakta bir sakınca yoktur. Ancak cuma namazı kılmakla yükümlü olanların cuma saatinde alışverişi terk etmeleri ve camiye gitmeleri gerekir. Bu itibarla cuma namazı kılmakla yükümlü olmayanlar alışveriş yapabilirler. Cuma namazı kılmakla yükümlü olanların cuma saatinde alışveriş ile meşgul olmaları tahrimen mekruhtur; ancak yapılan alışverişle elde edilen kazanç helaldir. Ayrıca cuma namazı ile mükellef bir tüccarın, iş yerinde cuma namazıyla mükellef olmayan bir kimseyi çalıştırmasında ve bu şekilde kazanç elde etmesinde bir sakınca yoktur. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 2/161)

305. İş vaktinin cumaya denk gelmesi, cuma namazını kılmamak için geçerli bir mazeret midir?

Cuma namazı hür, mazereti olmayan ve mukim olan her Müslüman erkeğe farz-ı ayndır. (el-Cum'a, 62/9) Cuma namazının kuvvetli bir farz olduğu ve bu namazı özürsüz olarak terk etmenin büyük günah sayıldığı hususunda sahih hadisler vardır. Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *“Önemsemeyerek üç cumayı terk eden kimsenin kalbini Allah mühürler.”* (Ebû Dâvûd, *Salât*, 209 [1052]; Tirmizi, *Cum'a*, 7 [500]); *“Birtakım kimseler, ya cuma namazını terk etmekten vazgeçerler ya da Allah onların kalplerini mühürler ve artık onlar gafillerden olurlar.”* (Müslim, *Cum'a*, 40 [865])

Bu hadis-i şerifler, cuma namazını terk etmenin bir Müslüman için ne kadar sakıncalı olduğunu ifade etmeye yeterlidir. Hasta ve yolcu olanlarla, cuma vaktinde hayati önemi haiz görevleri icra edenler hariç,

akıllı ve ergenlik çağına gelmiş her Müslüman erkeğe cuma namazı kılmak farzdır.

İbadet hakkı, din ve vicdan özgürlüğü kapsamındadır. Bir dine inanan kimse, inanç özgürlüğünün devamı olarak, o dinin gereklerini yerine getirme hakkına da sahiptir. İşverenin, namaz kılmak isteyen çalışanlarına, cuma ve beş vakit namazlarını kılma imkânını sağlaması gerekir. Çalışanlara farz namazlar için izin verilmemesi doğru değildir. Bu durumdaki çalışanlar hukukî haklarını aramalı ve diğer taraftan kendilerine alternatif bir iş bulmaya çalışmalıdırlar. Bu imkânı bulamayan ve başka türlü de geçimini sağlayamayan kişi için bu durum yeni bir iş buluncaya kadar geçici bir mazeret sayılır.

306. Aralıksız çalışan iş yerlerindeki kişiler cuma namazlarına nöbetleşe gidebilirler mi?

Günlük işler, sanat ve meslekler, aile fertlerinin geçimini sağlamak için yapılan çalışma ve yolculuklar namazın geriye bırakılması için özür sayılmaz. Kur'ân-ı Kerim'de, *“Öyle kimseler vardır ki, onları ne bir ticaret, ne bir alışveriş, Allah'ı anmaktan, namazı dosdoğru kılmaktan ve zekât vermekten alıkoyar. Onlar, dehşetinden kalplerin ve gözlerin ters döneceği günden korkarlar.”* (en-Nûr, 24/37) buyrulmuştur.

İşverenin ya da iş yerinde sorumluluk alan kimsenin, namaz kılmak isteyen memurlarına ve işçilerine, cuma ve günlük dinî görevleri olan namazlarının hiç değilse farzlarını kılabilme imkânını sağlaması gerekir. Bununla birlikte işçinin ve memurun da namazı bahane ederek mesaisini suistimal etmemesi ve çalıştığı yerde namaz kılması için iş disiplini ve düzeni açısından işverenin veya amirlerin iznini alması lazımdır. İçinde bulundukları konum gereği cuma namazı kılma imkânı bulamayanlar o günkü öğle namazını kılarlar.

Bu itibarla iş yerinde çalışanların sadece bir kısmına izin veriliyorsa izin verilenler cuma namazına giderler; diğerleri o günkü öğle namazını kılarlar.

307. Cezaevinde mahkûm olan şahsın cuma namazını kıldırması caiz midir?

Cezaevindeki mahkûmlar cuma namazı kılmakla mükellef değildir. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 2/157) Cezaevi şartlarında cuma namazı kılma imkânı bulamayan kimseler, cuma namazı kılmadıkları için günahkâr olmazlar. Ancak öğle namazını kılmakla yükümlüdürler. Bununla birlikte yetkili makamlardan izin alınması hâlinde ceza ve tutukevlerinde de cuma namazı kılınabilir. Bu imkânın bulunması hâlinde, mahkûm olan bir şahsın cuma namazı kıldırması caizdir.

308. Salgın ve elverişsiz hava şartlarında bir camide birden fazla cuma namazı kılınmasının hükmü nedir?

Cuma namazı, gerekli şartları taşıyan her mümin erkeğe farzdır. Bu namazla yükümlü olmanın şartlarından birisi, cemaate katılmaya mâni bir mazeretin bulunmamasıdır. Zira meşru bir mazeretin varlığı, cuma namazının farziyetini düşürmektedir. Hastalık, şiddetli yağış, aşırı soğuk ve sıcak gibi elverişsiz hava koşulları yanında salgın hastalık da kişiye cumanın farz olmasını düşüren bu mazeretler kapsamındadır.

Salgın döneminde maske ve mesafe gibi tedbirlere riâyet edilerek cemaatle namaza devam edilebilmektedir. Ancak bu tedbirler, kış mevsiminin getirdiği elverişsiz hava koşullarıyla birleştiğinde, ülkemizde, cemaatin bir kısmı camide yer bulamadığından dolayı cuma namazını kılamamaktadır. Bu durumda, cuma namazını kılamayan kişilere öğle namazını kılmak farz olur. Bu, Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde sabit olduğu bilinen ve günümüze kadar ittifakla uygulanan bir hükümdür.

Gerek yukarıda işaret ettiğimiz mazeretler nedeniyle cuma namazının farziyetinin düşmesi gerekse cuma kılamayanların öğle namazını kılmakla yükümlü olmaları nedeniyle, aynı camide ikinci kez cuma namazı kılınmasını gerektiren bir zaruret oluşmamaktadır. Bu itibarla, bir camide birden fazla cuma namazının kılınması meşru değildir. Diğer yandan bulaşıcı salgın hastalığa yakalananların ve temaslı olanların cemaate katılmamaları ve karantina şartlarına riâyet etmeleri dinen zorunludur.

309. Teşrik tekbirlerinin dinî hükmü nedir, bu tekbirleri kimler ne zaman getirir?

Hız. Peygamber'in (s.a.s.), Kurban Bayramı'nın arefe günü sabah namazından başlayarak bayramın dördüncü günü ikindi namazına kadar, ikindi namazı da dâhil olmak üzere farzlardan sonra teşrik tekbirleri getirdiğine dair rivâyetler vardır. (Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 3/438-440 [6273-6278] Dârekutnî, *es-Sünen*, 2/390-391 [1735-1737])

Bu itibarla Hanefîlerde tercih edilen görüşe göre arefe günü sabah namazından bayramın dördüncü günü ikindi namazına kadar 23 vakit, her farz namazın ardından teşrik tekbiri getirmek, kadın erkek her Müslüman'a vâciptir. Teşrik günlerinde kazaya kalan namaz aynı günlerde kaza edilirken teşrik tekbirleri de getirilir. Teşrik günleri çıktıktan sonra kaza edilmeleri hâlinde ise tekbir getirilmez. Namaz kaza edilmedikçe tekbirler kaza edilmez. (Serahsî, *el-Mebsût*, 2/43-44; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 2/80-82) Şâfiî mezhebine göre ise teşrik tekbirleri sünnettir. (Mâverîdî, *el-Hâvî*, 1/484)

310. Kadınlar bayram namazı ile sorumlu mudur?

İslâm âlimlerinin ittifakına göre kadınlar, cuma ve bayram namazlarıyla yükümlü değildirler. (Semerkandî, *Tuhfe*, 1/161,165; Halîl, *Muhtasar*, 45, 47; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 1/167, 229; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/546) Bununla birlikte Hız. Peygamber (s.a.s.) kadınları bayram namazına katılmaya teşvik etmiştir. (Buhârî, *İdeyn*, 15, 19, 21 [974, 979, 981]; el-Hac, 81 [1652]; Müslim, *Salâtü'l-ideyn*, 1-3, 10-12 [884-885, 890]) Bu itibarla kadınlar, şartların elverişli olması hâlinde cuma ve bayram namazlarına katılabilirler.

SEFERÎLİK VE NAMAZ

311. Seferî sayılma bakımından bulunulan yerleri ifade eden vatan-ı aslî, vatan-ı ikâmet ve vatan-ı süknâ ne demektir?

İslâm, namaz ve oruç gibi ibadetlerin eda edilmesinde yolcularla ilgili bazı özel hükümler getirmiştir. Buna göre dinen yolcu (seferî) sayılan kimselerin dört rek'atlı farz namazları iki rek'at kılmaları, Ramazan oruçlarını sonradan tutmak üzere erteleyebilmeleri bu özel hükümlerdendir.

Dinen yolcu sayılabilmenin iki temel ölçütü vardır. Bunlardan biri mekân, diğeri ise mesafedir.

Yolculuk açısından bir kimsenin bulunduğu yer, ya “vatan-ı aslî” ya “vatan-ı ikamet” ya da “vatan-ı süknâ”dır.

Vatan-ı aslî: Aslî yerleşim yeri demektir. Bir insanın doğup yaşadığı yer veya çalışmak üzere yerleşip geçimini sağladığı, ev alıp çoluk çocuğu ile yerleştiği yerdir. Kişi burada yolcu olmaz.

Vatan-ı ikamet: Yerleşmek maksadı ile olmaksızın on beş günden fazla kalmak üzere bulunduğu ve aslî vatanından en az doksan km uzaklıktaki yerdir. Kişi burada da yolculuk hükümleri uygulamaz.

Vatan-ı süknâ: Bir kimsenin on beş günden az bir süre kalmak niyetiyle bulunduğu, aslî ya da ikamet vatanından en az doksan km uzaklıktaki yerdir. (Haddâd, *el-Cevhera*, 1/87) Kişi kaldığı yerde bu durumda ise yolcu sayılır.

Bu hükümler Hanefî mezhebine göredir. Şâfiî mezhebine göre ise seferî sayılabilmek için yaklaşık 90 km bir mesafeye gitme niyeti ile yola çıkılmış olmalı ve gidilen yerde, giriş ve çıkış günleri hariç dört günden az kalınmalıdır. Dört gün ya da daha fazla kalınmaya niyet edilmesi hâlinde seferîlik hükmü biter. (Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, 2/257)

312. Seferîliğin başlangıcı nasıl belirlenir?

Dinen sefer sayılacak mesafedeki bir yere gitmek üzere yola çıkan kişi, yaşadığı yerleşim yerinin meskûn mahallinden çıkınca misafir hükmünde kabul edilir. Bu kimse yolculuk hüküm ve ruhsatlarından yararlanmaya başlar. (Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/80) Buna göre, yolculuğa başlayıp şehrin meskûn mahallinden çıkan kimse dört rek'atlı farz namazları iki rek'at olarak kılar. Günümüzde şehirler genişlemiş, İstanbul örneğinde olduğu gibi iki ucu arasındaki mesafe neredeyse sefer mesafesi olacak kadar uzamıştır. Bu nedenle İstanbul gibi büyükşehirlerde yaşayan kimseler, yolculuğa kendi araçlarıyla çıktıklarında, ikâmet ettikleri ilçenin belediye sınırlarını geçtikleri andan itibaren seferî sayılırlar ve haklarında seferîlik hükümleri sabit olur. Yolculuğa otobüs, tren, uçak ve gemi gibi umumi vasıtalarla çıkılması hâlinde ise seferîliğin başlangıç noktası olarak otogar, gar, havalimanı ve limanlar esas alınabilir.

313. Seferî olan kişi namaz kıldırabilir mi?

Seferî kimse, hem seferî olan cemaate, hem de mukim olan cemaate imamlık yapabilir. Seferî olan kişi dört rek'atlı farz namazları iki rek'at kılacağı için mukim olan cemaate namaz kıldıracağı zaman, namaza başlamadan önce, "Ben seferîyim, ikinci rek'atın sonunda selâm vereceğim. Ben selâm verince siz selâm vermeksizin kalkıp namazınızı tamamlayınız." şeklinde cemaati uyarması, karışıklığı önlemek bakımından uygun olur. (Kâsânî, *Bedâi'*, 1/101-102; Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/81) Nitekim Hz. Beygamber (s.a.s.), Mekke'nin fethinden sonra Mekke'de kaldığı sürece namazları kısaltarak kıldırması ve "**Biz misafiriz, siz namazlarınızı tamamlayınız.**" (Ebû Dâvûd, *Salâtü's-sefer*, 10 [1229]) buyurmuştur. Hz. Ömer de (r.a.) aynı şekilde, Mekke'ye geldiği zaman dört rek'atlı farzları iki rek'at olarak kıldırması ve mukim cemaate, "**Mekkeliler! Namazınızı tamamlayınız; biz misafiriz.**" (Muvatta', Kasru's-salât, 19) demiştir.

314. Seferî olan bir kimse mukim imamın arkasında namazını nasıl kılar?

Seferî olan bir kimse, mukim bir imama uyarsa namazını tam olarak kılar. (Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, 1/80) Zira Resûlullah (s.a.s.), "**İmam kendisine uyulsun diye imam olmuştur.**" (Buhârî, *Salât*, 18 [378]; Müslim, *Salât*, 77 [411]) buyurarak, cemaatin namazının, imamın namazıyla aynı olması gerektiğini ifade etmiştir. Seferî olan kişi, vakit içinde mukim bir imama uyup namazını imamlarla beraber tamamlamadan selâm verirse, kıldığı bu namaz geçerli olmaz. Bu durumda namazı geçersiz olan kimse, aynı namazı yeniden tek başına kılarken dört rek'at olarak değil iki rek'at olarak kılar.

315. Seferî iken kılınamayan dört rek'atlı namazların kazası nasıl yapılır?

Dört rek'atlı namazlar yolculuk hâlinde iken kazaya kalırsa, ister yolculuk (sefer) içerisinde, ister yolculuktan sonra kaza edilsin, ikişer rek'at olarak kaza edilirler. Yolculuk hâli dışında kazaya kalan bir namaz ise yolculuk sırasında kaza edilmek istendiğinde dört rek'at olarak kılınır. (Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/81) Şâfiîlere göre ise seferde kılınmamış bir namaz, ikâmet hâlinde dört rek'at olarak kaza edilir. (Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/516)

316. Gemiyle seyahat edenler namazlarını nasıl kılarlar?

Gemi gibi üzerinde ayakta durulabilen vasıtalarda asıl olan, namazı ayakta ve kibleye dönerek rükû ve secdelerini de yaparak kılmaktır. Baş dönmesi gibi sebeplerle ayakta kılmak mümkün olmadığında gemide oturarak namaz kılınabilir ve imkân varsa imâ etmeyip öncelikle rükû ve secdeli olarak kılınır. Namaza başlarken mümkünse kibleye doğru dönülür, gemi yön değiştirdikçe kişinin kendisinin de kible tarafına dönmesi gerekir. Binek hayvandan farklı olarak, gemide cemaat yaparak da namaz kılınabilir. (Kâsânî, *Bedâi'*, 1/109-110)

317. Ulaşım araçlarında farz veya nâfile namazlar kılınabilir mi?

Otomobil, otobüs, uçak ve tren gibi ulaşım araçlarında nâfile namaz kılmak caiz ise de normal durumlarda farz namazların kılınması uygun görülmemiştir. Çünkü söz konusu ulaşım araçlarında namaz kılındığı takdirde namazın kıyam, rükû, secde ve istikbâl-i kible gibi farzlarını yerine getirme imkânı yoktur. Nitekim Resûlullah (s.a.s.), nâfile namaz kılarlarken, hangi istikamete dönerse dönsün bineği üzerinde namaz kıları. Farz namaz kılmak istediğinde ise bineğinden iner ve kibleye dönerek namazını kıları. (Buhârî, *Salât*, 31 [400])

Cana ve mala zarar gelme korkusunun bulunduğu hâllerde veya yerin çamurlu olması, namaz kılacak uygun bir yerin bulunmaması gibi zaruret hâllerinde, binek üzerinde farz namaz kılmak da caiz görülmüştür. (Kâsânî, *Bedâi'*, 1/108)

Hız. Peygamber zamanında ve müctehid imamlar döneminde günümüzdekine benzer nakil araçları yoktu. O zaman mevcut olan nakil araçları binek hayvan ve gemi idi. Genelde insanlar kendi hayvanları ile seyahat ederler ve diledikleri zaman durup istedikleri zaman yollarına devam edebilirlerdi. Onun için namazı hayvan sırtında kılma zorunlulukları yoktu. Gemide seyahat edenler ise gemi duruyor ise normal yerde kılıyorlarmış gibi kibleye dönerek rükû ve secdeyi yaparak namazlarını kılarlardı. Gemi hareket hâlinde ise yapabiliyorlarsa ayakta rükû ve secdeyi yaparak, geminin hareketine göre kibleye doğru dönerek kılarlar, buna güçleri yetmezse oturdukları yerden rükû ve secdeyi yaparak kılarlardı. (Semerkandî, *Tuhfe*, 1/156; Kâsânî, *Bedâi'*, 1/109)

Günümüzde, otobüs, tren ve uçak ile seyahat edenler, namazlarını ayakta ve kıbleye dönerek kılmaları genellikle mümkün olmadığından oturdukları yerde imâ ile kılabilirler. Bununla birlikte namazlarını yolculuk öncesinde veya sonrasında ya da mola yerlerinde cem ederek kılabilirler. Ancak otobüs firmalarının yolcuların dinî hassasiyetini gözeterek mola zamanını namaz vakitlerine denk gelecek şekilde düzenlemeleri tavsiye edilir.

Cem, yalnızca öğle ile ikindi ve akşam ile yatsı namazları arasında olabilir. Öğle ile ikindinin cemi, ikindiye öğle vaktinde öğle namazından sonra (cem-i takdim) ya da öğleyi ikindi vaktinde ikindi namazının öncesinde kılmak (cem-i tehir) şeklinde yapılabilir. Akşam ile yatsının cemi de yatsıyı akşam vaktinde akşam namazından sonra (cem-i takdim) ya da akşamı yatsı vaktinde yatsı namazından önce kılmak (cem-i tehir) şeklinde yapılabilir.

Cem edilecek namazlar ara verilmeksizin peş peşe kılınır. Ayrıca cem-i takdim hâlinde birinci namaza başlarken, cem-i tehir hâlinde ise birinci namazın vakti içinde cem yapmaya kalben niyet edilir.

318. Çalışmak üzere bir şehre giden fakat ailesini oraya götürmeyen kimse namazlarını seferî mi yoksa mukim olarak mı kılar?

Kişinin doğup büyüdüğü yere veya çalışıp geçimini sağladığı, çoluk çocuğu ile yerleştiği ve sürekli kalmaya niyet ettiği yere “vatan-ı aslî” denir. Vatan-ı aslî, ancak başka bir yeri vatan-ı aslî edinmekle değişir.

Kişi başka bir yere göç edip eşini ve çocuklarını buraya naklederek yerleşirse burası vatan-ı aslîsi olur. Önceki vatani, vatan-ı aslî olmaktan çıkar. Daha sonra buraya (eski vatanına) misafir olarak (15 günden kısa süreliğine) gelirse dört rek’atlı farz namazlarını iki rek’at olarak kılar. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) ve arkadaşları Mekke’yi terk edip Medine’ye yerleştikten sonra Mekke’ye gittiklerinde dört rek’atlı farz namazları iki rek’at olarak kılmışlardır. (Buhârî, Taksîru’s-salât, 1 [1081]; Müslim, Salâtü’l-müsâfirîn, 15 [693])

Bir kimsenin doğduğu, evlendiği, içinde yerleşmeye karar verdiği yeri terk etmeyi düşünmeyerek; öğrencilik, işçilik ve askerlik gibi geçici sebeplerle uzunca bir zaman oturduğu veya yolculuğa çıkıp en az on beş gün veya daha fazla kalmaya niyet ettiği yerler ise ikâmet vatanıdır.

İkamet vatanında namazlar mukim olarak kılınır. Hanefilere göre burada 15 günden az kalacaksa ve kaldığı yer kendi mülkü veya kiraladığı bir mesken değilse namazlarını kısaltarak kılar. (bk. Haddâd, *el-Cevhera*, 1/87; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 2/131-132; Bilmen, *İlmihal*, 163)

319. İş gereği hafta içi başka bir şehirde çalışıp hafta sonları evine dönen kişi çalıştığı yerde seferî olur mu?

Sürekli gidip geldiği iş yeri en az 90 km uzakta olan ve iş yerinin bulunduğu yerde her defasında Hanefilere göre 15, Şâfiilere göre 4 günden az kalan kişinin, iş yerinin bulunduğu şehirde otel, misafirhane vb. bir yerde kalıyorsa orada seferî sayılır. Kendi mülkiyetinde veya kiraladığı bir meskende kalıyorsa, iş yerinin bulunduğu yerde seferî olmaz. (bk. İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 2/131-132; Bilmen, *İlmihal*, 163)

320. Birden çok yerde evi olan bir kimse, buralara gittiğinde seferî olur mu?

Bir kimsenin esas memleketinden ayrı olarak, on beş gün veya daha fazla kalmaya niyet ettiği yer vatan-ı ikamettedir. Dinî görevleri yapma konusunda vatan-ı ikametle vatan-ı aslî arasında fark yoktur. Yani vatan-ı ikamette olan kişi de misafire ait olan dinî kolaylıklardan yararlanamaz. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 2/131-132)

Fıkıh kaynaklarındaki bir görüşe göre; iki yerde kullandığı evi bulunan bir kimse bunlardan hangisine gitse mukim olur. (bk. İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 2/131-132; Bilmen, *İlmihal*, 163) Buna göre bir belde kullandığı evi olan kimse oraya gittiğinde seferî sayılmaz.

Günümüzdeki bazı yaklaşımlara göre kişinin yazlığının olduğu yer de aslî vatanı gibidir. Dolayısıyla kişi, kendisine ait yazlık veya kışlık evinin ya da devre mülkünün bulunduğu yerlerde namazlarını tam kılar.

321. Anne babasının yaşadığı beldeye giden kişi seferî olur mu?

Yetişkin bir kimse doğup büyüdüğü ya da sürekli yaşamak üzere temelli yerleştiği aslî vatanını terk edip herhangi bir sebeple sürekli yaşamak üzere bir başka yere yerleşirse burası onun aslî vatanı olur ve bu durumda önceki yer vatan-ı aslî olmaktan çıkar. Eski aslî vatanında

anne-babasının veya yetişkin çocuklarının bulunması durumu değiştirmez. Tercih edilen görüş budur. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 2/131-132)

Buna göre bir kimse sürekli yaşamakta olduğu vatanından ayrılıp, ziyaret vb. amaçlarla 90 km ve daha uzak yerde yerleşik olan anne-babasının yanına giderse, seferîlik hükümlerine tâbi olur. Dolayısıyla gittiği yerde Hanefilere göre 15, Şâfiilere göre 4 günden daha az kalmaya niyet ettiği takdirde seferî olur. (Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, 1/79-80)

VİTİR NAMAZI

322. Vitir namazı nedir, nasıl kılınır?

Vitir namazı, yatsı namazından sonra kılınan, Hanefilere göre üç rek'atlı vâcip bir namazdır. Vitir namazının her rek'atında Fâtiha ve ardından bir sûre ya da birkaç âyet okunur. İkinci rek'atın sonunda oturulur ve sadece tahiyyât duası okunur. Üçüncü rek'atta kıraat tamamlandıktan (Fâtiha ve ardından bir sûre ya da birkaç âyet okunduktan) sonra eller kulaklara kadar kaldırılarak tekbir alınır ve eller bağlandıktan sonra kunut duaları okunur. Vâcip olan bu namaz yatsı namazı kılındıktan sonra sabah namazının vakti girinceye kadar herhangi bir zamanda kılınabilir. (bk. Ebû Dâvûd, *Tefrî'u ebvâbi'l-vitr*, 1 [1418]; İbnü'l-Hümam, *Fethu'l-kadîr*, 1/423-426) Uyanabilecek olan kimsenin vitir namazını gecenin sonunda, yani imsak vaktinden bir müddet önce kılması daha faziletlidir. (Müslim, *Salâtü'l-müsâfirîn*, 162-163 [755]) Ancak uyanıp uyanamayacağı endişesi taşıyan kimsenin, vitir namazını uyumadan önce kılması uygun olur. Vaktinde kılınamayan vitir namazının daha sonra kaza edilmesi vâcip-tir. (İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 1/426) Diğer mezheplere göre ise vitir namazı kılmak sünnettir. (İbn Kudâme, *el-Muğni*, 2/117)

323. Vitir namazının delili nedir?

Vitir namazının dayanağı Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sözleri ve uygulamalarıdır. Hz. Peygamber (s.a.s.), "Vitir, her Müslüman üzerine bir vazifedir." (Ebû Dâvûd, *Tefrî'u ebvâbi'l-vitr*, 3 [1422]; Nesâî, *Kıyâmü'l-leyl*, 40 [1710]) buyurmuş, gecenin son namazının, tek sayılı rek'atlarla (vitr) olmasını tavsiye ve teşvik etmiştir. (Buhârî, *Salât*, 84 [472-473]; Müslim, *Salâtü'l-müsâfirîn*, 148 [749])

324. Vitir namazının üçüncü rek’atında tekbir alırken eller niçin kaldırılır?

İbadetler “tevkîfî”, yani Allah’ın emrettiği ve Hz. Peygamber’in (s.a.s.) tarif ettiği şekilde eda edilir. Vitir namazında kunuttan önce tekbir esnasında ellerin kaldırılması, bazı rivâyetlere dayanmaktadır. (Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 21 [100]; Zeylaî, *Nasbu’r-râye*, 1/389-391; Mübârekfûrî, *Tuhfetü’l-abvezi*, 2/567)

325. Vitir namazının üçüncü rek’atında tekbir almayı unutan kimse ne yapmalıdır?

Bir kimse kunut yapmayı unutur ve rükûdan sonra hatırlarsa, ondan kunut düşmüş olur. (Kâsânî, *Bedâi’*, 1/274) Bunun yerine namazın sonunda sehiv secdesi yaparak namazını tamamlar. (Alâüddîn, *el-Hedîyyetü’l-Âlâiyye*, 66)

326. Vitir namazında kunut duasını okumayı unutan kimse namazını nasıl tamamlar?

Sözlükte Allah’a ihlasla kulluk etmek, namaz ve duayı uzatmak, sükût etmek, dua etmek, ibadet kastıyla ayakta durmak gibi anlamlara gelen kunut, dinî bir terim olarak, namazda rükûdan önce veya sonra ayakta dua etmeyi ifade eder.

Vitir namazında kunut duasını okumak vâciptir. Bundan dolayı kunut duasının terki veya tehirinden dolayı sehiv secdesi yapmak gerekir. (Haddâd, *el-Cevhera*, 1/77)

Vitir namazını kılmakta olan bir kimse, unutarak ya da yanılarak kunut duasını okumadan rükûya giderse bu kimse namazına devam eder ve sonunda sehiv secdesi yapar. Ancak bu kişi, rükûdan kalktıktan sonra kunut duasını okursa, sonrasında tekrar rükû yapmadan secdeye gider ve yine namazın sonunda sehiv secdesi yapar. (Kâsânî, *Bedâi’*, 1/274; *el-Fetâva’l-Hindiyye*, 1/111)

327. Kunut duasını bilmeyen bir kimse ne yapar?

Hanefîlere göre, vitir namazının üçüncü rek’atında kunut tekbirini almak ve bir dua okumak vâciptir. Kunut duaları olarak bilinen “Allahümme innâ neste’inuke” ve “Allahümme iyyâke na'büdü” dualarını (İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/95, 6/89 [6893, 29708]; Tahâvî, *Şerhu me’âni’l-âsâr*, 1/249 [1475]) okumak ise sünnettir. Bu duaları bilmeyen kimse ezberlemeye gayret

eder; ancak ezberleyinceye kadar “Rabbenâ âtinâ” duasını okur veya üç defa “Allahümmeğfir lî” demekle yetinir. (bk. İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 2/6-7; Bilmen, *İlmihal*, 132, 158)

Şâfiî ve Mâlikilere göre ise sabah namazının ikinci rek’atında, rükûdan sonra kunut yapılır. Sabah namazında kunut yapmak Şâfiilere göre sünnet, Mâlikilere göre ise müstehaptır. Şâfiî veya Mâlikî mezhebine mensup imamin arkasında sabah namazı kılan Hanefî bir kimse, dilerse kunut duasına katılır, dilerse sessizce bekler. (Mergînânî, *el-Hidâye*, 1/66)

TERAVİH NAMAZI

328. Teravih namazının hükmü ve mahiyeti nedir?

Terâvîh namazı Ramazan ayında, yatsı namazından sonra sabah namazı vaktine (fecrin doğuşuna) kadar kılınabilen nâfile namazın ismidir.

Hadisi şeriflerde ramazan gecelerinin ihyası olarak nitelendirilen bu namaza dört rek’atta bir dinlenme amacıyla biraz araverildiğinden “terâvîh” denmiştir.

Resûl-i Ekrem (s.a.s.) ashâbiyla beraber cemaat hâlinde bu namazı kılmış, onların iştiağını görünce farz olur endişesiyle cemaatle kılmayı terk ederek yalnız kılmaya devam etmiştir. (Buhârî, *Salâtü’t-terâvîh*, 1 [2012]; Müslim, *Salâtü’l-müsâfirîn*, 177-178 [761]) Yine Hz. Peygamber, “*Kim inanarak ve sevabını Allah’tan bekleyerek Ramazan namazını (teravih) kılar, onun geçmiş günahları bağışlanır.*” (Buhârî, *Salâtü’t-terâvîh*, 1 [2009]; Müslim, *Salâtü’l-müsâfirîn*, 173-175 [759-760]) buyurarak teravih namazına teşvik etmiştir. Bu bakımdan teravih namazı, erkek ve kadınlar için sünnet-i müekkededir.

Teravih namazını dört rek’atta bir selâm vererek kılmak caiz ise de iki rek’atta bir selâm vererek kılmak daha faziletlidir. Bu namazın her dört rek’atının sonunda bir miktar oturup dinlenmek müstehaptır. Bu dinlenmelerde tehlîl (lâ ilâhe illallah) ve salavât ile meşgul olunması uygundur.

329. Teravih namazının vakti ne zamandır? Yatsı namazını kılmadan önce teravih kılınsa geçerli olur mu?

Teravih ve vitir namazının vakti, yatsı namazının vaktidir. Ancak hem teravih hem de vitir namazı, yatsı namazının farzından sonra kılınır. Bu itibarla yatsı namazının farzından önce kılınan teravih ve vitir namazlarının iade edilmesi gerekir. Eğer vakit çıkmış ise; teravihin kazası gerekmez, vitrin kazası gerekir. (İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, 1/426, 469; Kâsânî, *Bedâi'*, 1/290)

330. Teravih namazı kaç rek'attır?

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kıldığı teravih namazlarının kaç rek'at olduğu konusunda, üzerinde ittifak edilen bir rivâyet bulunmamaktadır. Her ne kadar onun vitir dâhil yirmi üç rek'at teravih kıldığı yönünde bazı rivâyetler varsa da (İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/164 [7692]; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 2/698 [4286]) bunlar fukaha tarafından farklı değerlendirilmiştir. Dolayısıyla bu konuda Hz. Âişe'nin, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Ramazan ayındaki gece namazlarıyla ilgili hadisinden ve Hz. Ömer'in teravihin cemaatle kılınmasını başlatmasıyla ilgili haberlerden hareketle bir sonuca ulaşmaya çalışılmıştır.

Resûlullah'ın (s.a.s.) Ramazan'daki gece namazları sorulduğunda, Hz. Âişe, “*Resûlullah, Ramazan ve Ramazan dışındaki gecelerde on bir rek'attan fazla (nâfile namaz) kılmamıştır.*” (Buhârî, *Teheccüd*, 16 [1147]; Müslim, *Salâtü'l-Müsâfirin*, 125 [738]) karşılığını vermiştir. Başka bir rivâyette bu sayı on üç olarak zikredilmektedir. (Müslim, *Salâtü'l-Müsâfirin*, 123-124) Öncelikle bu hadisin teravih namazı hakkında olduğu konusunda bir açıklık bulunmamaktadır. Diğer taraftan Hz. Âişe'nin, Allah'ın elçisinin Ramazan ayında ve Ramazan dışındaki gecelerde on bir veya on üç rek'at namaz kıldığını belirtmesi, onun teravih dışında devamlı olarak kıldığı bir gece namazının bulunduğunu göstermektedir. Zaten Kur'ân-ı Kerîm'de de; “*Gecenin bir kısmında uyanarak, sana mahsus bir nâfile olmak üzere namaz kıl. Umulur ki Rabbin, seni övgüye değer bir makama gönderir.*” (el-İsrâ, 17/79) buyrulmaktadır.

Yukarıda zikredilenlerden, söz konusu sorunun, Ramazan ayında Hz. Peygamber'in diğer ibadetlerinde olduğu gibi gece namazlarında da bir artış olup olmadığını öğrenmek amacıyla sorulduğu ve teravih

namazıyla bir ilişkisinin olmadığı anlaşılmaktadır. Hz. Âişe'den rivâyet edilen, “*Resûlullah (s.a.s.) Ramazan'ın son on günü girdiğinde gecelerini (ibadet ve zikirle) ihya eder, ailesini uyandırır, ibadete daha da yoğunlaştırdı.*” (Müslim, İ'tikâf, 7-8 [1174-1175]; bk. Buhârî, Fazlu İyleti'l-kadr, 5 [2024]) hadisi bu görüşü desteklemektedir. Diğer yandan, bu hadisin teravihin meşru kılınmasından önce mi yoksa sonra mı olduğu da belli değildir.

Hız. Ömer zamanındaki cemaatle kılınan teravih namazlarının rek'atları konusunda yirmi ve on bir rek'at şeklinde iki rivâyet vardır. (İbn Ebi Şeybe, *el-Musannef*, 2/162-163 [7671-7683-7684]) Kaynaklarımızda Hız. Ömer'in dönemiyle ilgili farklı rivâyetler olmakla birlikte daha sonra teravihin yirmi rek'at olarak yerleştiği ve günümüze kadar da cemaatle kılınarak böyle devam ettiği ifade edilmiştir. (bk. İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, 1/450; 'Aynî, *Umde*, 11/126-127; Mâverdi, *el-Hâvi*, 2/290-291; Şevkânî, *Neylül-evtâr*, 3/53)

Teravih namazı, Hız. Ömer, Hız. Osman ve Hız. Ali dönemlerinden başlayarak günümüze kadar cemaatle yirmi rek'at olarak kılınmıştır. Sahabeden kimse buna itiraz etmemiş ve âlimler tarafından da bu şekilde kabul edilmiştir. Günümüzde, başta ülkemiz olmak üzere pek çok İslâm ülkesinde teravih namazı cemaatle 20 rek'at olarak kılınmaktadır.

Şunu ifade etmek gerekir ki teravih namazı nâfile bir ibadet olduğundan, farz gibi telakki edilmesi doğru değildir. Bu nedenle, yorgunluk, meşguliyet ve benzeri sebeplerle, teravih namazının evde 8, 10, 12, 14, 16 veya 18 rek'at kılınması hâlinde sünnet yerine getirilmiş olur. Ancak cemaate iştirak etmeye çalışmak daha iyidir.

331. Teravih namazı tek niyetle kılınabilir mi?

Teravih namazına başlarken niyet ettikten sonra her selâm verişte yeniden niyet etmenin şart olup olmadığı konusunda Hanefî âlimleri farklı görüşlere sahiptir. Tercih edilen görüşe göre teravih namazı bir bütün olduğundan her iki veya dört rek'atta selâm verdikten sonra yeniden niyet etme zorunluluğu bulunmamaktadır. (İbn Nüceym, *el-Bahr*, 2/74-75; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 1/117)

332. Teravih namazını cemaatle kılmanın hükmü nedir?

Nâfile namazların tek başına kılınması daha faziletli olduğu hâlde, teravih namazının cemaatle kılınması Hız. Peygamber'in (s.a.s.) uygulamasıyla

sabittir. Nitekim Hz. Peygamber teravih namazını birkaç defa cemaate kaldırmış, ancak daha sonra farz olur düşüncesiyle cemaate kaldırmaktan vazgeçmiştir. (Buhârî, Salâtü't-terâvîh, 1 [2012]; Müslim, Salâtü'l-müsâfirin, 177-178 [761])

Hz. Ömer (r.a.) halife olunca, halkın dağınık bir şekilde teravih namazı kıldıklarını görüp, tekrar cemaatle kılınmasının daha uygun olacağını düşünmüş ve sahabeyle istişare ederek bu namazın yeniden cemaatle kılınması uygulamasını başlatmıştır. Halkın vecd içinde bu namazı kıldıklarını görünce, “*Ne güzel bir âdet oldu*” diyerek memnuniyetini belirtmiştir. (Buhârî, Salâtü't-terâvîh, 1 [2010]) Hz. Ali (r.a.), bu uygulama sebebiyle “*Ömer mescitlerimizi teravihin feyziyle nurlandırdığı gibi Allah da Ömer’in kabrini öyle nurlandırсын.*” (İbn Asâkir, *Târîhu medineti Dımaşk*, 44/280 [9808]) diye dua etmiştir.

333. Kadınlar teravih namazını camide kılabilirler mi?

Hz. Peygamber (s.a.s.), kadınların mescide gelebileceklerini, ancak evdeki ibadetlerinin daha üstün olduğunu çeşitli vesilelerle dile getirmiş ve şöyle buyurmuştur: “*Hanımlarınızın mescidlere gitmesine engel olmayın. Fakat evleri onlar için daha hayırlıdır.*” (Ebû Dâvûd, Salât, 53 [567]; bk. Buhârî, Cum’a, 13 [900]; Müslim, Salât, 136 [442])

Hz. Peygamber’in, kadınların mescide gitmelerine izin verdiği, hatta Ramazan ve Kurban bayramları gibi toplumun beraberce kutladığı sevinçli günlerde onların da bayram sevincini yaşamaları için bayram namazına gelmelerini teşvik ettiği bilinmektedir. (Buhârî, İdeyn, 15, 19, 21 [974, 979, 981]; el-Hac, 81 [1652]; Müslim, Salâtü'l-ideyn, 1-3, 10-12 [884-885, 890]) Allah Resûlü (s.a.s.) camiye gelecek kadınlara birtakım tavsiyelerde bulunmuş; dikkat çekecek şekilde giyinmelerini ve koku sürünmelerini yasaklamıştır. (bk. Müslim, Libâs, 125 [2128]; Salât, 141-142 [443])

Kadınların namazlarını evlerinde kılmaları daha faziletli ise de farz namazları ve teravih namazını gerekli hassasiyeti göstermeleri kaydıyla camide cemaatle kılmalarında da bir sakınca yoktur. (Zeylâî, *Tebyin*, 1/140; İbn Nüceym, *el-Bahr*, 2/71)

HASTA NAMAZI

334. Abdest ve teyemmüme güç yetiremeyen kişi nasıl namaz kılar?

İnsanlar ancak yapabileceklerinden sorumludurlar. Zira dinimiz, kişiye güç yetiremeyeceği yükü yüklemeyiz. Dolayısıyla kişi gücü neye yetiyorsa onu yapmakla mükelleftir. (el-Hac, 22/78; el-Feth, 48/17) Allah Teâlâ, Kur'ân-ı Kerim'de, *"Allah bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar"* (el-Bakara, 2/286) buyurmuştur. Bu ilke, ibadetlerin kişiye gerekliliği konusunda olduğu gibi ibadetlerin yerine getirilmesi hususunda da geçerlidir. Mesela, akli olmayana namaz farz değildir.

Buna göre, abdest almaya gücü yetmeyen ve kendisine yardım edecek kimsesi de olmayan kişi, teyemmüm ederek namazlarını kılar.

Kolları ve ayakları sağlam olduğu hâlde, temiz su ve temiz toprak kullanmaktan aciz olan veya ağır hasta olan kişi, kendi başına abdest alıp teyemmüm edemediği gibi bu konuda kendisine yardım edecek birini bulamıyorsa abdestli olmasa bile, yapabiliyorsa vakte hürmeten namaz kılanların hareketlerini yapar, iyileştiğinde yine namazlarını kaza eder. (Haskefi, *ed-Dürrü'l-muhtâr*, 2/102) Şâfiî mezhebinde sahih kabul edilen görüş bu şekildedir. (Nevevî, *el-Mecmû'*, 11/323) Hanbelîlere göre ise bu hâldeyken namaz kılınabileceğinden daha sonra kaza edilmesi de gerekmez. (İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 1/184)

Kolları ve ayakları olmadığı için abdest almaya gücü yetmeyen ve kendisine yardım edecek kimsesi bulunmayan kişi, teyemmüm de yapamayacak durumda ise bu kişiye abdest ve teyemmüm yükümlülüğü yoktur. Kendisini abdestli gibi kabul ederek, kılabilirdiği şekilde namazlarını kılar. Bu namazları daha sonra kaza etmesi söz konusu değildir. (İbn Nüceym, *el-Bahr*, 2/125; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 1/102)

335. Dizlerinde rahatsızlığı olanların sandalyede namaz kılması caiz midir?

Dinimizde sorumluluklar kulun gücüne göre belirlenmiş (el-Bakara, 2/286), gücü aşan durumlar için kolaylaştırma ilkesi getirilmiştir. (el-Bakara, 2/185) Namazın rükünlerinden herhangi birini yerine getirmeye engel olan rahatsızlıklar da kolaylaştırma sebebi sayılmıştır. (Buhârî, *Taksîru's-salât*, 19 [1117]; bk. Ebû Dâvûd, *Salât*, 176 [948]) Buna göre; namazı normal şekli ile ayakta kılmaya

gücü yetmeyen kimse için asıl olan, namazını oturarak kılmaktır. Böyle bir kişi namazını kendi durumuna göre diz çökerek veya bağdaş kurarak yahut ayaklarını yana ya da kibleye doğru uzatarak kılar. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), nasıl namaz kılacağını soran hasta bir sahabîye, “*Namazı ayakta kıl, güç yetiremezsen oturarak kıl, buna da güç yetiremezsen yan üzere yaslanarak kıl.*” (Buhârî, Taksîru’s-salât, 19 [1117]) buyurmuştur.

Buna göre ayakta durabilen ve yere oturabildiği hâlde secde edemeyen kimse namaza ayakta başlar, rükûdan sonra yere oturarak secdeleri îmâ ile yapar. Ayakta durabildiği hâlde oturduktan sonra ayağa kalkamayan kişi namaza ayakta başlar, secdeden sonra namazını oturarak tamamlar. Başı ile îmâ etmeye gücü yetmeyen kimse Hanefîlere göre namazını kazaya bırakır; gözleri, kaşları veya kalbiyle îmâ ederek namaz kılamaz. (Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/77; Mevslî, *el-İhtiyâr*, 1/77) Ayakta durmaya ve rükû yapmaya gücü yettiği hâlde yere oturamayan kimse namaza ayakta başlar, rükûdan sonra secdeyi tabure ve benzeri bir şey üzerine oturarak îmâ ile eda eder. Ayakta durmaya gücü yetmeyen, ayaklarını yana veya kibleye uzatarak da olsa yere oturamayan kimse namazı tabure, sandalye ve benzeri bir şey üzerine oturarak kılar, rükû ve secdeleri îmâ ile yerine getirir.

Unutulmamalıdır ki, kişi Rabbine ibadet ederken hem özde samimi olmalı hem de dinin belirlediği şekil şartlarını tam olarak yerine getirmeye özen göstermelidir. Bu sebeple namazını tabure, sandalye ve benzeri şeyler üzerinde kılan müminin ileri sürdüğü mazeretler, kendisini vicdanen rahatlatacak boyutta olmalıdır. Namazı aslî şekline uygun olarak kılmaya engel olmayacak derecedeki rahatsızlıklar meşru mazeret olarak görülmemelidir.

Öte yandan üzerinde namaz kılmak amacı ile camilerde sıralar hâlinde sabit oturakların yapılmasının, cami doku ve kültürüyle bağdaşmayacağı da bilinmelidir.

336. Hamile bir kadın namaz kılarken zorlanmakta ise namazlarını oturarak veya îmâ ile kılabilir mi?

Hamile kadın, namazda rükû ve secde yapması kendisine veya karındaki bebeğe zarar verecekse aşağıda anlatılanlardan kendisine uygun gelen şekilde namazını kılar.

Hastalığından dolayı namazda rükû ve secde yapamayan kişi oturduğu yerden kolayına geldiği şekilde; mesela bağdaş kurarak veya ayaklarını yana veya öne doğru uzatarak oturup namazını kılar. Ayaklarını yana veya kibleye uzatarak da olsa yere oturamayan kişi, ayakta veya tabure, sandalye, sedir vb. yerlere oturarak namazını îmâ ile kılabilir.

Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), basur hastalığı olan birinin namazı nasıl kılacağına sorulması üzerine; “*Namazı ayakta kıl, güç yetiremezsen oturarak kıl, buna da güç yetiremezsen yan üzere yaslanarak kıl.*” (Buhârî, Taksîru’s-salât, 19 [1117]) buyurdu. Bu durumda olan bir kimse usûlüne göre, namazını îmâ ile kılar. Îmâ ile namaz kılan kişi başını rükûda biraz, secdede ise rükûdan biraz daha fazla eğer. Bununla birlikte, vücudun baş ile birlikte eğilmesiyle de îmâ yapılmış olur. Bir kişi ayakta durmaya gücü yettiği hâlde, rükû ve secdeye gücü yetmiyorsa, ayakta veya oturarak îmâ edebilir; ancak oturarak îmâ etmesi daha uygundur. Baş ile îmâ etmeye gücü yetmeyen kimse Hanefilere göre namazını kazaya bırakır; gözleri, kaşları veya kalbiyle îmâ ederek namaz kılamaz. (Mevsîlî, el-İhtiyâr, 1/77)

337. Bitkisel hayatta olan insandan namaz ve oruç ibadetleri düşer mi?

Bilinci bir günden fazla yerinde olmayan kişinin bu süre zarfındaki namazların yükümlülüğü düşer. Bu itibarla bitkisel hayata giren ve bir daha iyileşemeyen kimse, bu dönemde kılmadığı namazlardan sorumlu olmaz. Bilincini bir günden daha az süreyle kaybedenlerin, ayıldıkları zaman namazlarını kaza etmeleri gerekir. (Semerkandî, *Tuhfe*, 1/192)

Oruç sorumluluğunun düşmesi için ise bilinç kaybının bir ay devam etmesi gerekir. Bir aydan daha az olan bilinç kaybında, tutulamayan oruçların kaza edilmesi gerekir. (Semerkandî, *Tuhfe*, 1/350) Ancak bitkisel hayattayken henüz bir ay dolmadan vefat eden kişinin tutamadığı oruçlar için kaza sorumluluğu yoktur. Dolayısıyla onlar için fidye vermek gerekmez.

338. Îmâ ile namaz nasıl kılınır? Gözle îmâ ederek namaz kılınabilir mi?

Dinimizde sorumluluklar kulun gücüne göre belirlenmiş, gücü aşan durumlar için kolaylaştırma esası getirilmiştir. Hastalık da bu kolaylaştırma sebepleri arasında yer almaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s.), “*Namazı*

ayakta kıl, güç yetiremezsen oturarak kıl, buna da güç yetiremezsen yan üzere yaslanarak kıl.” (Buhârî, Taksîru’s-salât, 19 [1117]) buyurmuşlardır.

Rükû veya secde etmeye gücü yetmeyen kimse îmâ ile namaz kılar. Îmâ, rükû ve secde yerine baş ile işaret etmek demektir. Îmâ ile namaz kılan kişi rükû için başını biraz eğerek, secde için ise rükûdan biraz daha fazla eğerek. Secdede başını yere koyamayan kimsenin, bir şeyi başına kaldırarak ona secde etmesi caiz değildir. Bir kişi ayakta durmaya gücü yettiği hâlde rükû ve secdeye gücü yetmiyorsa ayakta veya oturarak îmâ edebilir; ancak oturarak îmâ etmesi daha uygundur. (Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/76-77) Rükû veya secde etmeye gücü yetmeyen kişi, rahatsızlığı sebebiyle ayaklarını yana veya kibleye uzatarak da olsa yere oturamıyorsa, ayakta veya tabure, sandalye, sedir vb. yerlere oturarak namazını îmâ ile kılabilir. Oturmaya da gücü yetmeyen kişi, sırt üstü yatarak veya yana yaslanarak îmâ eder.

Hanefîlere göre îmâ, mutlaka baş ile yapılmalıdır. Baş ile îmâ etmeye gücü yetmeyen kimse namazını kazaya bırakır; gözleri, kaşları veya kalbiyle îmâ ederek namaz kılamaz. (Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/77; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1/77)

Hanefîlerden Züfer’e ve Şâfiî mezhebine göre ise başıyla îmâ etmeye gücü yetmeyen kimse gözüyle îmâ ederek namazlarını kılar. Gözle de îmâya gücü yetmezse kalbiyle namazlarını kılar. Yani kalben kendisini namazda hayal eder ve okuması gereken duaları okur. Daha sonra bu şekilde kıldığı namazları kaza etmesi gerekmez. Ancak daha sonra ayakta kılablecek şekilde sağlığına kavuşursa kalp ve göz ile kıldığı namazları iade etmesi müstehap olur. (Serahsî, *el-Mebsût*, 1/217; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1/77; Remlî, *Nibâyetü’l-muhtâc*, 1/468-470)

Şu kadar var ki göz veya kalp ile îmâya gücü yeten kimse, Allah ile irtibatını koparmamak için namaz kılmak isterse bu son görüşle amel edebilir.

SEHİV SECDESİ VE TİLAVET SECDESİ

339. Hangi sebeplerle sehiv secdesi yapmak gerekir? Sehiv secdesi nasıl yapılır?

Namazda unutarak bir rüknün geciktirilmesi, tekrarlanması veya öne alınması ya da bir vâcibin terk edilmesi, geciktirilmesi veya değiştirilmesi hâlinde noksanlığın telafi edilmesi için sehiv secdesi yapılması vâciptir.

(*el-Fetâva'l-Hindiyye*, 1/125 vd.)

Sehiv secdesinin yapılış şekli şöyledir: Namazın son oturuşunda ta-hiyyât okunarak sağ tarafa selâm verilir ve hiç ara vermeksizin, tekbir getirilerek secdeye varılır. Burada üç kere “Sübhâne rabbiye'l-a'lâ” denilir. Sonra tekbir getirilerek oturulur, tekrar “Allahü ekber” denilerek ikinci defa secdeye varılır ve üç kere “Sübhâne rabbiye'l-a'lâ” denilir ve “Allahü ekber” denilerek oturulur. Bu oturuşta, “Ettehiyyâtü, Allahüm-me salli, Allahümme bârik ve Rabbenâ...” duaları okunarak önce sağa, sonra sola selâm verilir. Sehiv secdesine gitmeden önceki oturuşta da salli-bârik ve diğer duaları okumak caizdir. Sehiv secdesinin, her iki tara-fa selâm verdikten sonra yapılabileceği görüşünde olanlar bulunmakla beraber; cumhur, sadece sağ tarafa selâm verdikten sonra yapılmasını tercih etmektedir. (Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1/72-73; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 1/125; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 2/77-78) Cemaatle kılınan namazlarda cemaatin yanlışlıkla dağılmaması için yalnız sağ tarafa selâm verdikten sonra sehiv secdesi yapılması daha faziletlidir ve ihtiyata uygundur.

340. Namazda kaç rek'at kıldığı konusunda tereddüt eden kimse ne yapmalıdır?

Yapılan ibadet ve amellerin her türlü şüpheden uzak olması gerekir. Kıldığı namazın kaç rek'at olduğunda, erginlik çağından itibaren ilk defa şüphe eden kimsenin bu namazı yeniden kılması gerekir. Bu şüphe durumu zaman zaman vuku buluyorsa kişi, zann-ı galibine (kuvvetli kanaatine) göre hareket eder. Eğer kaç rek'at kıldığı hususunda zann-ı galibi (kuvvetli kanaati) de yoksa bu durumda kişi, az olan rek'at sayısını esas alarak namazına devam eder. (Şürünbülâli, *Merâkı'l-felâh*, 182) Örneğin dört rek'atlı bir namaza başlayan kimse, kıldığı rek'atın birinci rek'at mı ikinci rek'at mı olduğunda kuşkuyla düşüp bir tarafı tercih edemezse,

kendisini bir rek'at kılmış sayar ve birinci sayılan rek'atın ikinci; üçüncü sayılan rek'atın da dördüncü rek'at olma ihtimali bulunduğu için her bir rek'atın sonunda oturur ve tahiyyâtı okur, sonunda da sehiv secdesi yaparak namazını tamamlar. (Kâsânî, *Bedâi'*, 1/165, 166)

341. Birinci oturuşu son oturuş sanarak selâm veren kimse ne yapar?

Dört rek'atlı namaz kılmakta iken son oturuşta olduğunu zannederek dalgınlık sonucu ilk oturuşta selâm veren kişi, eğer bu selâmdan sonra konuşmak, yönünü kıbleden çevirmek gibi namaza aykırı bir davranışta bulunmamışsa kaldığı yerden namaza devam eder ve dördüncü rek'atın sonunda sehiv secdesi yapar. Aksi takdirde bu namazı yeniden kılar.

İlk oturuşta selâm verme hatası yanılmaya değil de bilgi eksikliğine dayanıyorsa namaz iade edilir. Mesela seferî olmadığı hâlde seferî olduğu düşüncesi ile normalde dört rek'at olarak kılmaması gereken bir namazı iki rek'at olarak kılsa bu namazın dört rek'at olarak yeniden kılınması gerekir. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 2/129)

342. Namazda son oturuşu yapmadan ayağa kalkan kişi ne yapmalıdır?

Namaz kılmakta olan birisi, son oturuşu yapmadan unutkanlıkla ayağa kalkarsa, secdeye varmadıkça geri oturup tahiyyât duasını okuduktan sonra sehiv secdesi yaparak namazını tamamlar.

Eğer kalktığı rek'atın secdesini yapmışsa İmam Ebû Hanîfe ve İmam Ebû Yûsuf'a göre artık bu namazın farz namaz olarak tamamlanması mümkün olmaz. Kılmakta olduğu namaz, iki veya dört rek'atlı bir namaz ise bu durumda, bir rek'at daha kılarak namazını tamamlar. Bu namaz, nâfileye dönüşmüş olur. Ardından bu farzı yeniden kılması gerekir.

Yanlışlıkla kalkılan rek'atın secdesi yapılmışsa buna bir rek'atın eklenmesi, nâfile namazların çift sayılı rek'atlar şeklinde kılınmasının meşru olmasından dolayıdır. (İbn Nüceym, *el-Babr*, 2/112) Kılmakta olduğu namaz akşam namazı ise kalktığı rek'atın secdesini yapmamışsa, yukarıda olduğu gibi geri oturup sehiv secdesi yaparak namazını tamamlar. Eğer kalktığı rek'atın secdesini yapmışsa bu durumda namazı dört rek'at olarak kılmış olur. Kıldığı namaz bu hâliyle nâfileye dönüşmüş olacağından akşam namazının farzını yeniden kılar.

343. Farz namazların ilk oturuşunda tahiyât okunduktan sonra “Allahümme salli alâ Muhammed” demek sehiv secdesi gerektirir mi?

Namazda, unutarak bir rûknün geciktirilmesi, tekrarlanması, bir vâci-bin terk edilmesi veya geciktirilmesi hâlinde; noksanlığın telafi edilmesi için sehiv secdesi yapılması vâciptir. Farz namazların ilk oturuşunda tahiyât okunduktan sonra kalkılması gereken bir namazda “Allahümme salli alâ Muhammed” diyen kişi İmam-ı Âzam’a göre farz olan kıyâmı geciktirdiği için sehiv secdesi yapar; böylece namazı tamam olur. İmam Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed’e göre bu durumda sehiv secdesi gerekmez. (Kâsânî, *Bedâi’*, 1/164)

344. İmam farz namazların ilk iki rek’atında Fâtiha’dan sonra bir sûre veya âyet okumamışsa ne yapması gerekir?

Namazların ilk iki rek’atında Fâtiha’dan sonra Kur’ân’dan bir miktar daha okumak (zamm-ı sûre) vâciptir. Vâciplerin kasten terk edilmesi günahdır, unutarak terk edilmesi veya geciktirilmesi ise günah olmaz, fakat namazın sonunda sehiv secdesi yapılması gerekir. Buna göre, bir imam dört veya üç rek’atlı farz namazların ilk iki rek’atında, Fâtiha’dan sonra bir sûre veya bir miktar âyet okumamışsa, bu sûre veya âyetleri üçüncü ve dördüncü rek’atlarda Fâtiha’dan sonra okusa da okumasa da sehiv secdesi yapması gerekir. Çünkü namazdaki bir vâcibi geciktirmiş veya terk etmiştir. (Kâsânî, *Bedâi’*, 1/166; Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/74)

345. Farz namazların üçüncü ve dördüncü rek’atında sûre veya âyet okuyana sehiv secdesi gerekir mi?

Farz namazların, üçüncü veya dördüncü rek’atında Fâtiha sûresinden sonra, bir sûre veya âyet okunması sünnete aykındır. Ancak yanılarak sûre okunduğunda farz olan rûkû ve secdenin geciktirilmesine sebep olsa da kıyam, kıraat mahalli olduğu için bu durumda sehiv secdesi yapmak gerekmez. (İbn Nüceym, *el-Babr*, 2/102)

346. Sehiv secdesini yapmayı unutan kişinin ne yapması gerekir?

Yapılması gereken sehiv secdesini yanılarak veya unutarak terk eden bir kimse, eğer selâm verdikten sonra gülmek, konuşmak, yönünü kıbleden çevirmek gibi namaza aykırı bir işte bulunursa veya sehiv secdesi

yapmaya vakit kalmaz ise bu kimseden sehiv secdesi düşer. Namazı iade etmesi de gerekmez. Ancak namaza aykırı bir davranışta bulunmadan secdeyi hatırlarsa hemen secde eder. (Kâsânî, *Bedâi'*, 1/174)

347. Namazın dışında veya namazda tilavet secdesi nasıl yapılır?

Kur'ân-ı Kerîm okunurken secde âyetlerini okuyan veya dinleyen kimsenin tilavet secdesi yapması vâciptir. Secde âyeti okuyan kişi namazda değilse, ister âyeti okur okumaz, ister daha sonra kalkıp secdeyi yapar. (Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1/75)

Namaz kılan kişinin namazda secde âyeti okuması hâlinde secde âyetinden sonra üç âyetten daha fazla okumayıp, rükûya eğilecekse, tilavet secdesine niyet ederek rükûya gider. Yapmış olduğu bu rükû, aynı zamanda tilavet secdesi yerine de geçer. Şayet üç âyetten daha fazla okuyacaksa, tilavet secdesine niyet ederek doğrudan secdeye gider ve bir defa secde yaptıktan sonra ayağa kalkıp kaldığı yerden kıraate devam eder. (*el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, 1/133)

Tilavet secdesi, namaz değilse de; taharet, kibleye dönmek, niyet etmek, avret yerlerinin örtülü olması gibi namazda aranan şartlar tilavet secdesinde de aranır. Ancak tilavet secdesinde iftitâh tekberi sünnettir.

Tilavet secdesi yapacak kişi, ellerini kaldırmadan doğrudan doğruya “Allahu ekber” diyerek bir kere secdeye gidip üç defa “Sübhâne Rabbi-ye'l- a'lâ” dedikten sonra yine “Allahu ekber” diyerek secdeden kalkar. Böylece tilavet secdesi tamamlanmış olur. Yani tilavet secdesinden sonra teşehhüt miktarı oturmak ve selâm yoktur.

Tilavet secdesini gerektiren âyetleri işiten kişinin, hemen secde yapmaya fırsatı yok ise “Semî'nâ ve eta'nâ gufrâneke Rabbenâ ve iley-ke'l-masîr” demesi müstehaptır. O anda yapamadığı secdeyi daha sonra yapar. (Şürûnbülâli, *Merâkı'l-felâh*, 184)

348. Radyo, televizyon ve internet gibi araçlardan Kur'ân-ı Kerîm dinlerken secde âyeti geçerse tilâvet secdesi yapmak gerekir mi?

Radyo, televizyon, internet ve diğer teknolojik araç ve platformlardan Kur'ân-ı Kerîm'i dinleme esnasında secde âyeti geçtiğinde tilâvet secdesi yapılması gerekir.

NAMAZLA İLGİLİ DİĞER KONULAR

349. Vakit namazlarının sünneti ile farzı arasında başka bir şeyle meşgul olmanın sakıncası var mıdır?

Vakit namazlarının farzı ile sünneti arasında herhangi bir ihtiyaç olmaksızın konuşmak, bir şey yemek veya içmek gibi namaza aykırı bir davranışta bulunmak Hanefî mezhebindeki tercih edilen görüşe göre, namazın sevabını azalttığından tenzihen mekruh olur. (İbn Nüceym, *el-Bahr*, 2/53; Tahtâvî, *Hâşiye*, 313) Ancak namazların sünneti ile farzı arasında tesbih, zikir ve Kur'ân-ı Kerîm tilavetinde bulunmak yahut sünnetin evde kılınması hâlinde mescide gidinceye kadar geçen zaman, fasıla (ara verme) sayılmadığı için bunları yapmakta bir sakınca yoktur.

350. Farz ve sünnet namaz arasında abdest bozulursa önceki kılınan namazın iadesi gerekir mi?

Namaz, iftitâh tekbiri ile başlayıp selâm ile sona erer. Bu ikisi arasında namazın sıhhat şartlarından olan bir hususun eksik bırakılmaması gerekir. Mesela abdestli olmak, namazın şartlarından olduğu gibi bu hâlin namazın sonuna kadar devamı gerekir. Ancak selâm vererek bir namaz tamamlandığında, daha sonra meydana gelecek durumlar kılınmış olan namazı etkilemez.

351. Kâbe'nin içinde namaz kılınır mı?

Hız. Peygamber (s.a.s.), Kâbe'nin içine girip namaz kılmuştır. (Buhârî, Hac, 51,52 [1598, 1599], Salât 30 [397]; Müslim, Hac, 388-394 [1329]; Muvatta', Hac, 193) Dolayısıyla Kâbe'nin içinde kılınan namaz geçerlidir. Zira Kâbe'den maksat, bina değil binanın üzerinde bulunduğu yer ve alandır. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 2/254) Kâbe'nin içinde namaz kılan kimse istediği yöne dönebilir.

352. Kılınış bakımından kadınların namazı ile erkeklerin namazı arasında ne gibi farklar bulunmaktadır?

Erkeklerle kadınların namaz kılış biçimlerinde birtakım farklılıklar vardır. Bu farklılıklar bazı rivâyetlere ve sahabe uygulamasına dayanmaktadır.

Namazlarda kadınların erkeklerden ayrıldığı hususlar şunlardır:

- a) Kendi başlarına namaz kılacak erkekler, ezân okurlar, kâmet getirirler. Kadınlar ise ezân okumaz ve kâmet getirmezler.
- b) İftitâh (başlangıç) tekbirini alırken elleri kaldırmak sünnettir. Erkekler ellerini, başparmaklar kulak yumuşaklarına değecek şekilde kaldırırlar. Kadınlar ise el parmaklarının uçları omuzları hizasına gelecek kadar kaldırırlar.
- c) Namazda erkekler, ellerini göbeklerinin altında bağlarlar, sağ ellerini sol elleri üzerine koyup sağ elleri ile sol bileklerini kavrarlar. Kadınlar ise ellerini göğüsleri üzerinde bağlarlar, sağ ellerini sol elleri üzerine halka yapmaksızın koyarlar.
- d) Erkekler, rükû durumunda dizlerini dik ve sırtlarını düz tutarlar. Kadınlar ise sırtlarını erkekler gibi düz tutmazlar, biraz meyilli bulundururlar.
- e) Erkekler, secdede kollarını ve uyluklarını karınlarından uzak tutarlar ve kollarını yere değdirmesin. Kadınlar ise secdede karınlarını uyluklarına yapıştırıp kollarını yanlarına temas ettirirler.
- f) Tahiyâyâ oturuşta ve secde aralarında erkekler sol ayaklarını sağa doğru yatırarak üzerlerine otururlar ve sağ ayaklarının parmak uçlarını kibleye doğru dikerler. Kadınlar ise ayaklarını sağ taraflarına yatık bulundurarak yere otururlar. (Serahsî, *el-Mebsût*, 1/25; Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/337; İbn Nüceym, *el-Bahr*, 1/320; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 2/225-226)

353. İş yerinde namaz kılmasına müsaade edilmeyen kimse namazını îmâ ile kılabilir mi?

Kur'ân-ı Kerîm'de, “Allah herkesi ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef tutar.” (el-Bakara, 2/286) buyrulmaktadır. Bu âyete dayanılarak “*Tâat, tâkata göredir.*” (Merğînânî, *el-Hidâye*, 2/83) şeklinde temel bir ilke ortaya konmuştur. Asıl olan, namazın şartlarının ve rükûnlarının eksiksiz bir şekilde yerine getirilmesidir. Baş ile işaret edilerek (îmâ ile) namaz kılınması, ancak normal şekilde namaz kılmanın mümkün olmadığı hâllerde caizdir. Hz. Peygamber (s.a.s.), “Eğer yere secde edebiliyorsan et. Yere secde edemiyorsan başın ile îmâ et. Secde için îmâ yaparken, başını rükû için eğdiğinden daha aşağı eğ.” (Ebû Ya'lâ, *el-Müsne'd*, 3/345-346) buyurmuştur. Namazların îmâ ile kılınması, ancak hastalık durumunda başvurulması

gereken bir yol olarak ele alınmış ve fıkıh kitaplarında “hastanın namazı” konusu içerisinde incelenmiştir. (Serahsî, *el-Mebsût*, 1/212)

İş yerinde namaz kılınmasına müsaade edilmemesi ise kişinin namaz kılma kudretini değil, kudreti olduğu hâlde fiilen namaz kılma imkânını ortadan kaldırmaktadır. Sağlığı yerinde olduğu hâlde fiilen namaz kılma imkânı bulamamak, îmâ ile namaz kılmayı caiz kılan durumlar arasında yer almamaktadır. Bu sebeple namaz kılmasına izin verilmeyen bir ortamda bulunan kimse namazını îmâ ile kılamaz.

Böyle bir ortamda çalışan kimsenin, öncelikle ibadetlerini rahatça yerine getirebileceği başka bir iş araması uygun olur. Böyle bir iş bulamaz da mevcut işinden ayrıldığı takdirde kendisi ya da bakmakla yükümlü olduğu kimselerin maişetini karşılayamama durumu ile karşı karşıya kalırsa, mümkünse namazlarını usûlüne göre cem ederek kılar. Yani, öğle ile ikindiye, ya ikindiye öne alarak öğle vaktinde, ya da öğleyi geciktirerek ikindi vaktinde; akşam ile yatsıya da akşamı yatsı vaktine geciktirerek veya yatsıyı akşam vaktine alarak (cem ederek/birleştirerek) kılabilir. Fakat bunun istisnai bir hüküm olduğu hatırdan çıkarılmamalıdır. Eğer bu da mümkün değilse ilk fırsatta kılmak üzere kazaya bırakabilir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) de savaş nedeniyle kılamadığı namazı daha sonra kaza etmiştir. (Buhârî, Cihad, 98 [2931])

354. Mesai içerisinde kılınan vakit namazından dolayı kul hakkı çığnenmiş olur mu?

Din ve vicdan özgürlüğünün bir boyutu da ibadet hakkıdır. İnanç özgürlüğünün devamı olarak, bir dine inanan kimse, o dinin gereklerini yerine getirebilme hakkına da sahiptir. Bu hakkı suistimal etmeden kılınan namazda kul hakkı ihlal edilmiş olmaz.

355. Bir kimse namaz kılmayan eşinden dolayı sorumlu mudur?

İslâm’a göre her fert, kendi yaptıklarından sorumludur. Başkalarının yaptıklarından sorumlu değildir. Kur’ân-ı Kerim’de, “*Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez. Günah yükü ağır gelen kimse onun taşınması için yardım çağrısında bulunsa -çağrılan yakını bile olsa- o yükten hiçbir şeyi başkası üzerine alamaz.*” (Fâtır, 35/18) buyrulur. İslâm, her insanın bir irâdesi ve seçme hürriyeti bulunduğunu ve bunun sonucu

olarak yaptıklarından sorumlu olacağını bildirmiştir. “*Herkes kazandığı karşılığında rehindir.*” (et-Tür, 52/21); “*Her kim zerre kadar iyilik yapmışsa onu görür, kim de zerre kadar kötülük yapmışsa onu görür.*” (ez-Zilzâl, 99/7-8); “*O (Allah) yaptığından sorumlu değildir. Onlar ise sorumlu tutulacaklardır.*” (el-Enbiyâ, 21/23) mealindeki âyetler buna delildir.

Bir Müslüman, ibadetlerini yerine getirmezse bunun hesabını Allah’a verecektir. Diğer Müslümanlara düşen ise ona nasihat etmek ve telkinlerde bulunmaktır. İnsanın emr-i bi’l-ma’rûfa en yakınlarından, ailesinden başlaması esastır. Nitekim Hz. Peygamber’e (s.a.s.) de böyle emredilmiştir. Rabbimiz ona tebliği emrederken, “(Önce) *en yakın akrabayı uyar.*” (Şu’arâ, 26/214) buyurmuştur. Hadis-i şerifte de her Müslüman’ın yönetimindekilerden sorumlu olduğu belirtilmiştir. (Buhârî, Cum’a, 11 [893]; Müslim, İmâre, 20 [1829]) Eşlerin birbirlerine ve çocuklarına karşı, maddî konularda olduğu gibi manevî alanlarda da sorumlulukları vardır. Bu sorumluluk, dinin gereklerini öğretmek ve telkin etmektir. Zira Allah Teâlâ, Hz. Muhammed’e (s.a.s.) hitaben şöyle buyurur: “*Ailene namazı emret; kendin de ona sabırla devam et. Senden nızık istemiyoruz; (aksine) biz seni nızıklandınıyoruz. Güzel sonuç, takva ile dir.*” (Tâhâ, 20/132)

Bir kimse, namaz kılmayan eşine, beş vakit namazını vakti içinde eda etmesi için namazın maddî ve manevî faydalarını güzellikle anlatmalı, onu geçmişteki ihmalkârlığından ötürü tövbeye davet ederek namaz kılmaya iknaya çalışmalıdır. Güzellikle yapılacak tavsiyelere rağmen, eşin namaz kılmamasının sorumluluğu tamamen kendisine yani kılmayana aittir.

CENAZE İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

356. Cenaze namazının hükmü nedir?

Cenaze namazı, farz-ı kifâyedir. Müslümanların ölen din kardeşlerine karşı yerine getirmeleri gereken dinî vecibelerin başında cenaze namazının kılınması ve bunun için gerekli hazırlıkların yapılması gelmektedir.

Kadın olsun erkek olsun yalnız bir kişinin bu namazı kılmasıyla farz yerine getirilmiş olur. Cenaze namazı, Allah’a senâ, Resûlullah’a (s.a.s.) salât ve ölü için duadan ibarettir. Tebük seferine geçerli bir mazereti olmadığı

hâlde çıkmayan münafıklarla ilgili olarak şöyle buyrulmaktadır: “*Onlardan ölen hiçbirinin (cenaze) namazını kılma ve kabrinin başında durma. Çünkü onlar Allah’ı ve Resûlü’nü inkâr ettiler ve fasık olarak öldüler.*” (et-Tevbe, 9/84) Bu âyet, cenaze namazının farz oluşuna işaret etmektedir. Ayrıca Resûlullah (s.a.s.), bir Müslüman’ın ölümü üzerine, “*Bir din kardeşiniz vefat etmiştir. Kalkın, onun cenaze namazını kılın.*” (Müslim, Cenâiz, 66 [952]; bk. Buhârî, Cenâiz, 54 [1320]) buyurmuştur.

357. Cenaze namazını kılmanın belli bir vakti var mıdır? Cenazenin defni geciktirilebilir mi?

Cenaze namazının kılınması için belirli bir vakit yoktur. Günün her saatinde cenaze namazı kılınabilir. Ancak zorunlu olmadıkça kerâhet vakitlerinde kılınması uygun değildir. (Müslim, Salâtü’l-müsâfirin, 293 [831]) Hazırlanmış olan bir cenazeyi bekletmeksizin namazını kılıp çabukça defnetmek daha uygundur. (Tirmizî, Salât, 13 [171]; Cenâiz, 73 [1075]) Bununla beraber, daha çok cemaatin katılması, ölen kişinin akraba, eş, dost ve komşuları gibi hukuku bulunan insanlara ölüm haberini duyurup son görevlerini yapmak üzere cenaze merasiminde bulunabilmelerinin sağlanması amacıyla cenaze bir süre bekletilebilir.

358. Cenaze namazı nasıl kılınır?

Cenaze namazı rükû ve secdesi olmayan bir namazdır; rükünleri kıyam ve tekbirlerdir. Cenaze namazında iftitâh (başlangıç) tekbiriyle birlikte dört tekbir bulunmaktadır. Selâm vermek vâciptir. Sünnetleri ise Allah’a hamd ve sena etmek, Resûlullah’a (s.a.s.) salât ve selâm getirmek, hem vefat eden kişi hem de Müslümanlar için dua etmekten ibarettir.

Cenaze namazı kılmak için cenazeye karşı ve kibleye yönelik olarak saf bağlanır ve niyet edilir. İmam ve cemaat tekbir alarak ellerini bağlarlar “ve celle senâük” cümlesiyle birlikte “Sübhâneke” duasını okurlar. Ardından, eller kaldırılmadan tekbir alınır ve “Salli-Bârik” duaları okunur. Tekrar eller kaldırılmaksızın tekbir alınır. Bilenler cenaze duasını (Tirmizî, Cenâiz, 38 [1024-1025]) bilmeyenler ise dua niyetiyle “Fâtiha” sûresini (Tirmizî, Cenâiz, 39 [1026]) veya başka bir duayı okurlar. Dördüncü tekbirden sonra sağa ve sola selâm verilir. Böylece namaz tamamlanmış olur.

Cenaze namazında taharet, kibleye yönelmek, setr-i avret (vücudun örtülmesi gereken yerlerini örtmek) ve niyet gibi şartlara riâyet edilir. Namazı kılınacak cenazenin Müslüman olması, yıkanıp kefenlenmiş olması, cemaatin önünde olması gerekir. Ayrıca Hanefî ve Mâlikîlere göre bedeninin tamamı veya yarıdan fazlası yahut başı ile birlikte en az yarısı bulunmalıdır. Şâfiîlere göre ise kişi ölüp de bir tek uzvu bulunsa bile cenaze namazı kılınır. Nitekim ashâb, ölen ve sadece eli bulunan bir sahabînin namazını kılmıştır. (Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc*, 2/32) Canlı olarak doğup ölen çocuk yıkanır ve cenaze namazı kılınır. (*el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, 1/159)

359. Cenaze namazında tekbirlerin fazla veya eksik alınması hâlinde ne yapılmalıdır?

Cenaze namazı rükû ve secdesi olmayan bir namazdır; rükünleri kıyam ve tekbirdir. Cenaze namazında iftitâh tekbiriyle birlikte dört tekbir bulunmaktadır. Selâm vermek ise vâciptir. Sünnetleri ise Allah'a hamd ve sena etmek, Resûlullah'a (s.a.s.) salât ve selâm getirmek, hem ölüye hem de Müslümanlara dua etmekten ibarettir.

İmam dörtten fazla tekbir alırsa cemaat ona uymaz, imamla selâm vermiş olmak için onun selâm vermesini bekler. Fakat imam unutarak tekbirleri eksik alır ve selâm verirse, imamın namazı bozulmuş olacağından cemaat kendi başına dördüncü tekbiri alsa bile namaz sahih olmaz. Bu durumda namaz yeniden kılınmalıdır.

Cenaze defnedildikten sonra namazın eksik tekbirle kılındığının anlaşılması hâlinde, defin üzerinden uzun bir zaman geçmemişse namaz kabir üzerine kılınır. (Kâsânî, *Bedâi'*, 1/313-315)

360. Birden fazla cenaze için tek bir namaz kılınabilir mi?

Birden fazla cenaze hazır olduğunda, bunların namazlarını ayrı ayrı kılmak daha uygun ise de hepsi için tek bir namaz kılmak da yeterlidir. (Serahsî, *el-Mebsût*, 2/65; Mehmed Zihni, *Ni'met-i İslâm*, 591)

361. Vefat eden kişiye birden fazla cenaze namazı kılınabilir mi?

Cenaze namazı bir defa kılınmakla farz yerine getirilmiş olur. Bu nedenle, tekrar kılınması gerekmez. Ancak cenaze namazında bulunamayan kişiler, daha sonra münferit olarak veya ayrı bir cemaatle tekrar

kılabilirler. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), cenaze namazında hazır bulunamadığı Ümmü Sa'd için daha sonra cenaze namazı kılmıştır. (Tirmizî, Cenâiz, 47 [1037])

362. Gıyâbî cenaze namazı kılınabilir mi?

Aslolan, namazının kılınabilmesi için cenazenin hazır bulunmasıdır. Bununla birlikte hazır olmayan cenaze için de namaz kılınabilir. Nitekim Resûlullah (s.a.s.), Habeş Kralı Necâşî'nin vefatını haber vermiş, sonra da onun cenaze namazını kıldırmak üzere cemaatin önüne geçmiş, ashâb da arkasında saf tutmuştur. (Buhârî, Cenâiz, 54 [1318]; Müslim, Cenâiz, 63 [951]) Olayda hazır bulunan Câbir b. Abdullah (r.a.) şöyle demiştir: “*Resûlullah (s.a.s.), Necâşî'nin (gıyâbında) cenaze namazını kıldırdı. Ben de ikinci saf-taydım.*” (Buhârî, Cenâiz, 54 [1320]) Yine, Resûlullah'ın (s.a.s.) Uhud şehitleri (Buhârî, Cenâiz, 72 [1344]) ve kendisine haber verilmeden defnedilen cenazeler için de gıyâbî cenaze namazı kıldığı bilinmektedir. (Buhârî, Cenâiz, 55 [1321])

363. Cenaze namazı ayakkabı ile kılınabilir mi?

Bütün namazlarda olduğu gibi cenaze namazında da namaza mâni olan pisliklerin giderilmesi (necasetten taharet) şarttır. Buna göre, cenaze namazı kılacak kimsenin ayakkabısında namaza engel bir pislik yoksa namazını ayakkabısıyla kılmasında dînen bir sakınca yoktur. Nitekim Resûlullah (s.a.s.), ayakkabıları ile cenaze namazına durmuş, Cebrail'in ayakkabılarına pislik bulaşmış olduğunu haber vermesi üzerine onları çıkarmıştır. (Ebû Dâvûd, Salât, 89 [650])

364. Cenaze namazına katılan kadınların saf düzeni nasıl olmalıdır?

Cenaze namazına katılan kadınların bir zorunluluk olmadıkça erkeklerle aynı safta bulunmaları uygun görülmemiştir. Bu itibarla kadınların, hangi namaz olursa olsun, erkeklerle birlikte namaz kıldıkları takdirde, erkeklerin arkasında durmaları gerekir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), namaz saflarını önce erkekler, sonra erkek çocuklar, en arkada da kadınlar olmak üzere düzenlemiştir. (Müslim, Mesâcid, 266 [658]) Sünnete uygun olan bu usûl olmakla birlikte kadınların erkeklerin arasında cenaze namazı kılmış olmaları bu namazın geçerliliğini etkilemez. Çünkü

cenaze namazı rükûsu ve secdesi olan tam bir namaz olarak değerlendirilmemiştir. Bununla birlikte kadınların böyle bir davranışta bulunması mekruhtur.

365. Cenaze namazı cami içerisinde kılınabilir mi?

Cenaze namazı bir mazeret bulunmadıkça cami dışında kılınır. Ancak yağmur, çamur, soğuk gibi bir mazeret bulunması durumunda camide kılınmasında bir sakınca yoktur. (*el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, 1/165)

Şâfiîlere göre, camiyi kirletme endişesi yoksa bu namazın camide kılınması, müstehaptır. (Nevevî, *el-Mecmû'*, 5/213) Sa'd b. Ebî Vakkâs vefat ettiği zaman Hz. Âişe kendisinin de cenaze namazı kılabilmesi için cenazenin mescide getirilmesini istemiş ancak sahabîler onun bu isteğini hoş karşılamamıştı. Bunun üzerine Hz. Âişe, “İnsanlar ne çabuk unutuyorlar! Resûlullah (s.a.s.), Süheyl b. Beydâ'nın cenaze namazını mescidde kılmıştı.” (Müslim, Cenâiz, 99 [973]) demiştir.

366. Cenaze namazı teyemmüm ile kılınabilir mi?

Cenaze namazı, şartları bakımından diğer namazlar gibidir. Bu namazda, taharet, kıbleye yönelmek, setr-i avret ve niyet gibi şartlara riâyet edilir. Cenaze namazının abdestsiz olarak kılınması caiz değildir. Ancak kişi abdest ile meşgul olduğu takdirde cenaze namazını kaçırarak ise teyemmüm ederek cenaze namazını kılabilir. (Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, 1/86)

367. İntihar edenin cenaze namazı kılınır mı?

Can, Allah'ın kula verdiği bir emanettir. Başkasının canına kıymak nasıl günah ise kişinin kendi canına kıyması da aynı şekilde büyük bir günahdır. Hz. Peygamber (s.a.s.) pek çok hadisinde intihar etmenin ne denli büyük bir günah olduğunu ve intihar edenin karşılaşacağı cezayı haber vermiştir. O, bir hadislerinde şöyle buyurmaktadır: “Her kim kendini bir dağdan aşağı atıp intihar ederse, bu kimse cehennem ateşi içinde ebedî olarak kendisini yüksekten aşağıya bırakır olacaktır. Her kim zehir yudumlar da kendisini öldürürse, o kimse de zehri elinde, cehennem ateşi içinde ebedî o zehri içer olacaktır. Her kim de kendisini kesici ve delici bir aletle öldürürse, o da kullandığı aleti kendi karnına vurur ve yarar hâlde ebedî cehennem ateşinde kalacaktır.” (Buhârî, Tıb, 56 [5778]) Hadiste,

intihar eden kimsenin ahirette göreceği şiddetli ve kalıcı azabın kendi fiilinin sonucu olduğu etkileyici bir dille anlatılmaktadır.

İslâm âlimleri, hadisteki ebedî azap kaydının, intiharı helal sayarak kendi canına kıyanlar için söz konusu olduğunu veya uzun süreli azap anlamında mecazî bir ifade olduğunu belirtmişlerdir. (Aynî, *Umde*, 21/292)

Yüce Allah'ın emanet olarak lütfettiği hayatı O'nun razı olmadığı bir tarzda sonlandırma anlamına gelen intihar eyleminin salim akılla gerçekleştirilemeyeceği açıktır. Ancak kişinin cinnet hâlinde iken canına kıymış olacağı varsayılarak bağışlanması için Allah'a dua edilir. Nitekim âlimler, **“Her ‘lâ ilahe illallah’ diyenin cenaze namazını kılınız.”** (Taberânî, *el-Mu'ce-mü'l-kebir*, 12/447[13622]) hadisinin genel anlamından hareketle, kelime-i şehâdet getiren herkesin cenaze namazının kılınacağını söylemişlerdir. (İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 3/508; Nevevî, *el-Mecmû*, 5/211; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 1/239)

CENAZE VE KABİRLE İLGİLİ DİĞER KONULAR

368. Cenaze için salâ vermenin hükmü nedir?

Hız. Peygamber (s.a.s.) döneminde salâ okunduğuna dair kaynaklarda herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Bununla birlikte ölüm haberinin çeşitli yollarla duyurulması sünnettir. Nitekim Resûlullah'ın (s.a.s.), Necâsî'nin vefatını ashâbına haber verdiği (Buhârî, *Cenâiz*, 4 [1245]), kendisine bildirilmeden defnedilen bir cenaze için de **“Bana neden haber vermediniz?”** (Buhârî, *Cenâiz*, 5 [1247]) diye serzenişte bulunduğu rivâyet edilmiştir. Zorunlu olduğu inancı taşımaksızın cenazeyi duyurmak amacıyla salâ vermekte sakınca yoktur.

369. Cenazeyi yıkamanın hükmü nedir? Yıkanmadan defnedilmiş cenazenin kabirden çıkarılıp yıkanması gerekir mi?

Müslüman cenazesinin yıkanması ve kafenlenmesi farz-ı kifâyedir. (Kâsânî, *Bedâi'*, 1/300, 306, 318; Mevslî, *el-İhtiyâr*, 1/303,310) Bu görev bazı Müslümanlar tarafından yerine getirildiği takdirde diğerlerinden sorumluluk kalkar. Herhangi bir sebeple yıkanmadan defnedilen cenaze, defin işlemi bittikten sonra yıkanmak amacıyla mezardan çıkarılmaz. (İbn Âbidîn, *Red-dü'l-muhtâr*, 2/207-208)

370. Cenaze nasıl kefenlenir? Cenaze kefenlenmeden elbisesiyle gömülebilir mi?

Cenazenin yıkanmasından sonra, usûlüne uygun olarak hazırlanmış bezlerle sarılıp örtülmesine kefenleme (tefîn) denir. Cenazenin kefenlenmesi, Müslümanların üzerine farz-ı kifâyedir. Kefenleme, geride kalanların vefat eden mümine karşı cenaze namazı ile birlikte yerine getirecekleri son görevlerden biridir. Nitekim Resûl-i Ekrem (s.a.s.), “Sizden birisi (ölen) din kardeşinin cenazesinin teçhiz ve tefînini üstlendiği zaman bu işi güzelce yapsın.” (Müslim, Cenâiz, 49 [943]; İbn Mâce, Cenâiz, 12 [1472]) buyurmuştur.

Kefenleme, erkekler için gömlek, izâr ve lifâfe olmak üzere üç parça; kadınlar için bunlara ilaveten, başörtüsü ve göğüs örtüsü olmak üzere beş parça bez ile yapılır.

Yeterli kefen örtüsü bulunamaması hâlinde, erkekler için izâr ve lifâfe olmak üzere iki parça; kadınlar için de bunlarla birlikte başörtüsü olmak üzere üç parça bez ile yetinilir. Bunların da bulunamaması hâlinde ise vücudun bütününe örtecek bir bez yeterli olur. (Müslim, Cenâiz, 44 [940]) Bu durumda kadın ve erkeğin kefenlenmesi arasında fark yoktur.

Kefenin parçalarından biri olan gömlek, cenazeyi boyundan ayaklara kadar; ‘izâr’ baştan ayaklara kadar örten iki bezdir. ‘Lifâfe’ ise baştan ayağa kadar örten bez olup kefenin en üstüne gelen parçasıdır. Bu, ayak ve baş tarafından bağlanması için biraz daha uzundur.

Kefenin beyaz renkli pamuk bezinden olması daha faziletlidir. Hz. Peygamber (s.a.s.), “Ölülerinizi beyaz kefenle kefenleyiniz” (İbn Mâce, Cenâiz, 12 [1472]) buyurmuştur.

İslâm’a göre, ölü kefenlenmeden üzerindeki elbiseyle gömülemez. Ancak Allah yolunda savaşırken şehit düşen kimse bundan müstesnadır. Hem dünya hem de ahiret bakımından şehit sayılanlar kefenlenmez, namazları kılındıktan sonra kanlı elbiseleriyle defnedilir, zira onların kefenleri, üzerlerindeki elbiseleridir.

371. Cenazenin bulunduğu yerde Kur’ân okunabilir mi?

Hanefîlere göre yıkanıncaya kadar cenazenin bulunduğu odada Kur’ân okunması mekruhtur. Başka bir yerde okunmasında sakınca yoktur. Cenaze yıkandıktan sonra yanında da okunabilir. (el-Fetâvâ’l-Hindiyye,

1/173; İbn Âbidin, *Reddül-muhtâr*, 2/193-194) Şâfiilere göre, definden önce Kur'ân okunması mekruhtur. (Remli, *Nihâyetül-muhtâc*, 2/438)

372. Yıkanıp kefenlendikten sonra cenazenin yüzünü açıp bakmak caiz midir?

Cenaze yıkanıp kefenlendikten sonra yüzünün açılarak yakınlarının ve dostlarının ona son kez bakmaları veya öpmeleri caizdir. Nitekim Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Osman b. Maz'ûn (r.a.) (Ebû Dâvûd, Cenâiz, 40 [3163]) ve oğlu İbrahim vefat ettiğinde (Buhârî, Cenâiz, 43 [1303]) böyle yaptığı bilinmektedir. Aynı şekilde Hz. Peygamber (s.a.s.) vefat ettiğinde Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) de onun yüzünden örtüyü kaldırdığı, sonra da üzerine kapayıp, iki kaşının arasını hürmetle öptüğü ve ağlamaya başladığı hadis kaynaklarında nakledilmektedir. (Buhârî, Cenâiz, 3 [1241])

Kadın cenazenin yüzüne mahremi olan erkekler ve kadınların bakmaları caiz ise de mahremi olmayan erkeklerin herhangi bir zaruret bulunmadıkça bakmaları mekruh görülmüştür. Erkek cenazenin yüzüne kadınların bakmasında ise bir sakınca yoktur. (Kâsânî, *Bedâi'*, 1/304-305; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/531-532)

373. Kişi öldüğü yerden başka bir yere götürülüp defnedilebilir mi?

Kişinin, öldüğü yerin kabristanına defnedilmesi müstehaptır. İstisnalar olmakla birlikte sahabe-i kiram genellikle vefat ettikleri yerlerde defnolunmuşlardır. Ancak cesedin bozulmasından endişe edilmiyorsa cenazenin başka bir şehre veya memlekete taşınmasında ve oraya defnedilmesinde dinî açıdan bir sakınca yoktur. Nitekim ashaptan Sa'd b. Ebî Vakkâs ve Saîd b. Zeyd'in (r.a.) Medine'nin dışında bulunan Akik denilen yerde vefat ettiği ve Medine'de defnedildiği rivâyet edilmiştir. (Muvatta', Cenâiz, 31; Aliyyü-kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*, 1/457)

374. Bir mezara birden fazla cenaze defnedilir mi?

Normal şartlarda bir kabre, yalnız bir cenaze defnedilir. Zaruret hâlinde bir kabre birden çok cenaze konulabilir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) Uhud şehitleri için böyle bir uygulama yapmıştır. Fakat bu durumda cenazelerin arası toprak vb. bir şeyle ayrılmalıdır. (İbn Mâze, *el-Muhit*, 2/193)

Önce defnedilmiş olan cenaze, tamamen çürüyüp toprak hâline gel-medikçe, bir zaruret olmaksızın kabrin açılması ve bu kabre ikinci bir cenazenin defni caiz değildir. Cenaze çürüyüp toprak hâline geldikten sonra, aynı kabre başka bir cenaze defnedilebilir. (İbn Kudâme, *el-Muğni*, 3/443-444; Mevsili, *el-İhtiyâr*, 1/320; Nevevi, *Ravza*, 1/658; Mehmed Zihni, *Ni'met-i İslâm*, 602)

Cesedin ne kadar sürede çürüyeceği konusu, toprağın cinsine ve bölgenin iklimine göre değişir. Önceki cesedin çürüdüğüne dair zann-ı gâlip hâsıl olunca aynı kabre ikinci bir cenaze defnedilebilir. Daha önce defnedilen cenazenin çürüdüğü kanaatiyle mezar açıldığında çürümeyen bazı kemikler bulunursa, bu kemikler bir tarafa çekilip araya topraktan bir set yapmak suretiyle ikinci cenaze defnedilebilir.

375. Çok katlı mezar yapılması dinen uygun mudur?

Yer darlığı ve ekonomik zaruretler nedeniyle, bölümleri birbirinden beton kapak veya toprak tabakayla ayrılmış katlı mezarlar yapılmasında ve bunlara cenaze defnedilmesinde dinen bir sakınca yoktur.

376. Defnedilmiş cenaze kabirden çıkarılıp başka bir yere nakledilebilir mi?

Kabrin olduğu yerden yol geçmesi, su altında kalması veya bulunduğu yerin başkasına ait olup sahibinin orada cenaze defnine izin vermemesi gibi zorunlu bir durum olmadıkça defnedilen cesedin başka bir mezarlığa nakledilmek üzere çıkarılması dinen caiz değildir. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 2/237-238; Şürûnbülâli, *Merâkı'l-felâh*, 227; Mehmed Zihni, *Ni'met-i İslâm*, 436)

Ölenin vasiyetinin bulunması, mezarın yakınları tarafından ziyaret edilmesinin zor olması, yolunun olmaması gibi hususlar ise kabrin nakli için geçerli mazeret sayılmaz.

377. Kibleye yönelik olarak defnedilmediği sonradan anlaşılan bir cenaze için herhangi bir işlem yapılır mı?

Cenazenin yüzü kibleye gelecek şekilde sağ tarafına yatırılarak defnedilmesi sünnettir. Ancak bilmeyerek kible dışında bir istikamete doğru defnedilen cenaze olduğu gibi bırakılır. Zira meşru bir mazeret bulunmaksızın kabrin açılması caiz değildir. (İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 2/238)

378. Ameliyatla kesilen bacak veya kol gibi vücut azalarının defin işlemi olur mu?

Herhangi bir sebeple bir kimsenin kesilen veya kopan kolu ya da ayağı, temiz bir bez parçasına sarılır, namazı kılınmaksızın mezarlığa veya uygun bir yere gömülür. (Tahtâvî, *Hâşiye*, 575)

379. Gayrimüslim bir kimse Müslüman mezarlığına veya Müslüman bir kimse gayrimüslim mezarlığına defnedilebilir mi?

Ölen bir kimsenin, kendi dininden olan kimselerin mezarlığına gömülmesi genel bir uygulamadır. Bu, ölü ile ilgili işlemler konusunda her dinin kendine has uygulamaları bulunmasından kaynaklanır. Ölünün yıkanıp kefenlenerek defnedilmesi, kabir ziyareti ve ölüye dua gibi İslâmî gelenekte var olan uygulamaların sürdürülebilmesi ve dinî kültürün bu alanda ayakta tutulabilmesi açısından Müslüman mezarlarının diğer inanç sahiplerinin mezarlarından ayrı alanlarda bulunması önem arz etmektedir. Nitekim tarih boyunca Müslümanlar bu konuda hassas davranmışlar, Müslüman mezarlarının başka inançtan olanların mezarları ile karışmamasına özen göstermişlerdir.

Bununla birlikte Müslümanlar arasında yaşayan bir gayrimüslimin ölümü hâlinde kendi din mensuplarının gömüldüğü bir mezarlık yoksa ve başka yere nakli de mümkün değilse, cenazesi Müslüman mezarlığının uygun bir yerine defnedilebilir. Tıpkı bunun gibi bir Müslüman da gayrimüslim bir toplum içinde ölür ve defnedilecek bir Müslüman mezarlığı bulunamazsa, cenazesi gayrimüslim mezarlığının diğer mezarlardan ayrı uygun bir yerine defnedilebilir. Bununla birlikte azınlık olarak yaşayan Müslümanlar, bulundukları ülkelerde cenazelerini defnedebilecekleri bir kabristan tahsisi gayretinde olmalıdırlar.

380. Ölüyü tezkiye etmenin anlamı ve hükmü nedir?

Ölen kimsenin, iyi bir mümin olduğuna Müslümanların şahitlik etmelerine tezkiye denir. Her Müslüman, öldüğünde hakkında güzel şehadette bulunulacak bir hayat yaşamaya çalışmalıdır. Bununla birlikte ölünün, tanıyanlarının güzel şahitliklerinden yararlanacağı umulur. Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “*Bir Müslüman öldüğünde yakın komşularından dört hane halkı kendisi için ‘Bu adam hakkında hayırdan*

başka bir şey bilmiyoruz’ diye şehadet ettiklerinde, Allah Teâlâ şöyle buyurur: ‘Ey müminler! Sizin bildiğinizi, bu ölü hakkındaki şehadetinizi kabul ettim, sizin bilmediğiniz kusurlarını da ben affettim.’ (Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/242 [13565])

Tezkiye için cenaze namazından önce veya sonra, “Bu kişiyi nasıl bilirsiniz?” şeklindeki soruya, iyi olarak bilinen kişiler için “iyi biliriz” diye şahitlik etmek, kötü olarak bilinen kişiler için susmak, tanınmayan kimseler için ise “Allah rahmet eylesin” demek uygun olur. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.), “*Ölülerinizi iyilikleriyle anınız, kötülüklerinden bahsetmeyiniz.*” (Ebû Dâvûd, Edeb, 49 [4900]; Tirmizî, Cenâiz, 34 [1019]) buyurmuştur.

381. Telkin nedir, nasıl yapılır ve dinî hükmü nedir?

Telkin, ölmek üzere olan kişiye kelime-i tevhidi; definden sonra ise kabri başında ölüye iman esaslarını hatırlatmaya denir.

Hz. Peygamber (s.a.s.), “*Ölmek üzere olanlara ‘lâ ilahe illallah’ demeyi telkin ediniz.*” (Müslim, Cenâiz, 1, 2 [916, 917]) buyurmuştur. Ölüm döşegindeki kişilerin sağ tarafı üzerine çevrilerek yüzü kibleye gelecek şekilde yatırılması müstehaptır. Aklî melekeleri yerinde olup konuşma yeteneğini kaybetmemiş kişiye kelime-i tevhid telkin edilir. Telkinin amacı hastanın hayata veda ederken tevhid inancını hatırlamasına yardımcı olmaktır. Telkin sırasında “kelime-i tevhid” ve “kelime-i şehâdet” söylemekle yetinilmeli; kişi, söylemeye zorlanmamalıdır. Hz. Peygamber (s.a.s.), ölmek üzere olan kişinin yanında Yasin sûresini okumayı da teşvik etmiştir. (Ebû Dâvûd, Cenâiz, 24 [3121])

Ayrıca definden sonra kalabalık dağılınca, orada kalan bir kişinin kabrin başında ölüye hitaben iman esaslarını hatırlatması şeklindeki telkin bazı âlimlerce meşru görülmemekle birlikte, mükellef olduktan sonra vefat eden kimsenin kabrinin başında bunun yapılabileceğini söyleyen âlimler de vardır. (bk. İbnü’l-Hümâm, *Fethu’l-kadir*, 2/104-105; *el-Fetâva’l-Hindiyye*, 1/157)

382. Ölen bir kişi, hayatta olanların hâllerinden haberdar olabilir mi?

Hz. Peygamber’in (s.a.s.), Bedir savaşında müşrik ölülerine seslendiği, onlarla konuştuğu ve onların, kendisini duyduklarını haber verdiği (Buhârî, Cenâiz, 86 [1370]; Müslim, Cenâiz, 9 [921]); yine kabir ziyaretinde

bulunanların orada medfun bulunan ölümlere selâm vermelerini tavsiye ettiği, ayrıca kendisinin de Baki' kabristanına giderek orada medfun bulunanlara selâm verdiği (Müslim, Cenâiz, 102 [974]) sabittir. Yine rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.s.), dünyada yaşayanların yapmış oldukları amellerin ölmüş akraba ve yakınlarına gösterileceğini ve iyi amellerine sevinip kötü amellerine de üzüleceklerini haber vermiştir. (Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 4/129 [3887]) Bazı İslâm âlimleri, bu hadislerle dayanarak, ölümlerin hayatta olanların hâllerinden Allah'ın izin verdiği ölçüde haberdar olabileceklerini ifade etmişlerdir.

383. Gayrimüslimlerin cenaze törenlerine katılmak dinen uygun mudur?

Müslümanlar sadece taziye de bulunmak ve teselli vermek gibi insani amaçlarla gayrimüslimlerin cenaze törenlerine katılabilirler. Ancak böyle bir merasime katılan kişinin, diğer dinlere ait dua, ibadet ve benzeri dinî ayin ve merasimlerin icrasına katılması ve gayrimüslim ölümler için rahmet dilemesi caiz değildir. Resûlullah (s.a.s.) amcası Ebû Tâlib ölüm döşeginde iken ona “Lâ ilahe illallah” kelimesini telkin etmiş, iman etmemesi üzerine, “Allah’a yemin ederim ki, senin için af ve mağfiret dilemek bana yasaklanmadığı müddetçe, senin için muhakkak Allah’tan mağfiret dileyeceğim.” buyurmuştur. Bu olay üzerine gayrimüslimler için bağışlanma dilemeyi yasaklayan Tevbe sûresinin 113. âyet-i kerîmesi inmiştir. (Buhârî, Cenâiz, 80 [1360])

384. Müslüman’ın cenaze merasimine gayrimüslimler katılabilir mi?

Müslümanların cenaze merasimine gayrimüslimlerin katılmalarında dinî açıdan bir sakınca yoktur.

385. Taziyenin hükmü nedir?

Taziye, ölünün yakınlarının üzüntüsünü paylaşarak onları teselli edici, rahatlatıcı sözler söylemektir. Hz. Peygamber (s.a.s.), başına bir felaket gelen kimseyi ziyaret etmekle ilgili olarak şöyle buyurmuştur: “*Felakete uğrayan bir kimseye ‘geçmiş olsun’ ziyaretinde bulunan kimseye, felakete uğrayan kişiye verilecek sevabın misli verilir.*” (Tirmizî, Cenâiz, 71 [1073]) Aynı şekilde cenaze yakınlarına taziye de bulunmayı tavsiye ederek, “*Her kim*

çocuğunu kaybeden bir kadına başsağlığı ziyaretinde bulunursa, o kimseye Cennet'te bir elbise giydirilir.” (Tirmizî, Cenâiz, 75 [1076]) buyurmuştur.

Ölü yakınlarının acılarını tazelememek için taziye üç günden sonra bırakılmamalıdır. (İbn Hacer, *Feth*, 3/146) Taziyede bulunan şahıs, ölünün yakınlarına sabır ve metanet diler, cenaze için hayır duada bulunur. (Nesâî, Cenâiz, 120 [2088])

386. Ölen kişinin arkasından ağlamanın ve yas tutmanın hükmü nedir?

Ölen kişinin arkasından ağlamak, Allah'ın lütfettiği merhamet duygusunun bir tezahürüdür. Hz. Peygamber (s.a.s.) de oğlu İbrahim ölünce ağlamış, yine ölmek üzere olan torunu kendisine haber verilince, gözle-rinden yaşlar gelmiştir. Sebebi sorulunca da “*Bu, Allah'ın rahmetidir, onu kullarının kalplerine koymuştur. Allah, ancak merhametli olan kullarına merhamet eder.*” (Buhârî, Cenâiz, 43 [1303]; Müslim, Cenâiz, 11,12 [923, 924]; Ebû Dâvûd, Cenâiz, 28 [3125]) buyurmuşlardır. Ancak ölüm olayından sonra arka-da kalanların bağırıp çağırarak, üstlerini başlarını yırtarak ağlamaları caiz değildir. Hz. Peygamber (s.a.s.), “*Musibete uğradığında yakasını-paçasını yırtan, yüz ve yanaklarına vuran, câhiliye işlerine çağıran kimseler biz-den değildir.*” (Ebû Dâvûd, Cenâiz, 29 [3128]); “*Elleri ile yüzüne vuran, yüzünü tırmalayan, yakasını-paçasını yırtan, kendisinin helak olması ve belaya uğraması için dua eden kadını/kişiyi Allah rahmetinden uzak etsin.*” (İbn Mâce, Cenâiz, 52 [1584]) buyurmuştur.

387. Cenaze sahiplerinin, merasime katılanlara yemek vb. ikramlarda bulunması uygun mudur?

Bir yakını kaybetmenin üzüntü ve sıkıntısı içinde olan cenaze sahiplerinin, taziye için gelen misafirlere yemek hazırlayıp sunması ilave bir telaş ve sıkıntıya sebep olacağından mekruh görülmüştür. (İbn Âbidîn, *Reddül-Muhtâr*, 2/240) Bunun yerine komşular veya yakınlarının, cenaze sahiplerine ve uzaktan gelenlere ikramda bulunmaları sünnettir. (Tirmizî, Cenâiz, 21 [998])

Cenaze sahiplerinin mezarlıkta veya evde helva, ekmek gibi şeyler dağıtmalarının ise dinî bir dayanağı yoktur. Dinî bir gereklilik olarak görmeden yapılmasında bir sakınca olmayacağı söylenebilir de bu tür

uygulamaların kısa süre sonra cenazeyle ilgili bir dinî hüküm olarak algılanması tehlikesi bulunmaktadır. Dolayısıyla bu ikramlar dinî bir zorunluluk olarak yapılırsa, bid'at ve hurafe sayılır.

388. Cenaze geçerken orada bulunanların ayağa kalkmasının hükmü nedir?

Dinimize göre Müslüman olsun olmasın, bütün insanlar saygıdeğerdir. Kur'ân-ı Kerîm'de insanın bu yönüne atfı yapan âyetler vardır. (el-İsrâ, 17/70) İnsan hayattayken olduğu gibi ölümünden sonra da saygıya layıktır. Bu sebeple gerek ölüm sonrası henüz defnedilmeden gerekse defnedildikten sonra kabirde iken insanın bu saygınlığına aykırı davranışlardan kaçınmak gerekir. Hz. Peygamber (s.a.s.), yanından geçen bir cenaze için ayağa kalkmış, orada bulunanların kendisine bunun bir Yahudi cenazesi olduğunu haber vermeleri üzerine, *“O da bir insan değil miydi?”* (Buhârî, Cenâiz, 49 [1312]; Nesâî, Cenâiz, 46 [1921]) buyurmuştur. Konu ile ilgili bir başka hadis ise şöyledir: *“Cenaze gördüğünüzde, geçinceye kadar ayakta durunuz.”* (Buhârî, Cenâiz, 47 [1308]) Dolayısıyla cenaze geçerken mümkünse ayağa kalkılması sünnete uygun olur.

389. Cenazenin yıkanması ve defni konusunda yapılan vasiyet bağlayıcı mıdır?

Sağlığında kendisini belirli bir kimsenin yıkamasını, cenaze namazını kıldırmasını ve defnetmesini yahut da belirli bir yere defnedilmesini vasiyet eden kişinin, bu vasiyeti bağlayıcı değildir. Ancak ölünün yakınları, dilerlerse bu vasiyeti yerine getirebilirler. (el-Fetâva'l-Hindiyye, 1/179)

390. Ölen eşin vücuduna bakmanın ve cenazesini yıkamanın hükmü nedir?

Kadının ölen kocasını yıkayabileceği konusunda İslâm âlimleri arasında icma vardır. Kocanın ölen eşini yıkaması hususuna gelince;

Hanefilere göre eşlerden herhangi birisi vefat ettiğinde aralarındaki nikâh bağı sona erer. Ancak eşlerin birbirine bakma ve birbirini yıkaması meselesinde kadınla erkeğin durumunu farklı değerlendirmişlerdir. Şöyle ki; ölüm iddeti bekleyen kadının, kocasının bedenine bakmasını ve onu yıkamasını caiz görmüşler; erkeğin ise ölen hanımının sadece

ellerine ve yüzüne bakabileceğini, fakat onu yıkayamayacağını ifade etmişlerdir. (Kâsânî, *Bedâi'*, 1/304-305) Çünkü erkek iddet beklemek zorunda olmadığından evliliğin koca açısından sona erdiği kabul edilmektedir. (İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, 2/111)

Şâfiî mezhebine göre ise nikâhın doğurduğu sonuçların bir kısmı, ölümle son bulmadığından koca, ölen eşini yıkayabilir. (Şirbînî, *Muğni'l-mub-tâc*, 1/334-335) Ayrıca Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre de kocanın hanımını yıkaması caizdir. (İbn Kudâme, *el-Muğni*, 2/394)

Sonuç olarak, kadının iddet süresince vefat eden kocasını yıkayabileceği konusunda ittifak vardır. Ayrıca Hanefî mezhebi dışındaki mezhepler, kocanın da vefat eden eşinin cenazesini yıkayabileceği görüşündedir. Dolayısıyla erkek olsun kadın olsun eşin, ölen eşinin eline ve yüzüne bakabileceği gibi gerektiğinde bedenine de bakabileceği ve cenazesini yıkayabileceği görüşü ile amel edilebilir.

391. Yapılan hayrın veya okunan Kur'ân'ın sevabı ölen kimseye bağışlanabilir mi?

Yapılan ibadetin ve hayırların sevaplarının başkasına bağışlanması caizdir. Kişi, okuduğu Kur'ân-ı Kerîm'in, yaptığı hatmin ve işlediği bir hayrın sevabını başkasına bağışlayabilir. İster sağ ister ölmüş olsun, kendisine sevap bağışlanan kimsenin, bundan yararlanacağı umulur. Zira Hz. Peygamber'in (s.a.s.) cenazeye Fâtiha sûresini okuduğu ve tavsiye ettiği, (İbn Mâce, *Cenâiz*, 22 [1495, 1496]) yine Abdullah bin Ömer'in (r.a.) ölümlerine ruhuna Bakara sûresinden okunabileceğini güzel gördüğü rivâyet edilmektedir. (Beyhâkî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 4/93 [7068]) Başkası tarafından bağışlanan sevapla, bir kimsenin bizzat yapması gereken ibadet borçları ödenmiş olmaz ise de bunlar iyilik ve sevaplarının çoğalmasına ve derecesinin yükselmesine vesile olabilir.

Benî Seleme kabilesinden bir adam, annesi ve babası öldükten sonra, onlara bir iyilik yapıp yapamayacağını sorduğunda, Hz. Peygamber (s.a.s.) “Evet, onlara rahmet dilemek, onlar için istiğfâr etmek, vasiyetlerini yerine getirmek, akrabaları ile ilgilenip onlara karşı üzerine düşeni yapmak, dostlarına hürmet edip ikramda bulunmaktır.” (Ebû Dâvûd, *Edeb*, 130 [5142]; İbn Mâce, *Edeb*, 2 [3664]) şeklinde cevap vermiştir.

Annesinin aniden öldüğünü, şayet konuşabilseydi sadaka verilmesini vasiyet edeceğini zannettiğini belirterek, onun adına sadaka verirse sevabının kendisine ulaşip ulaşmayacağını soran sahabiye; **“Evet, ulaşır. Onun namına sadaka ver.”** (Buhârî, Vesâyâ, 19 [2760]; Müslim, Zekât, 51 [1004]) buyurmuşlardır.

392. Ölünün ardından yapılan yedinci, kırkinci ve elli ikinci gecesi gibi uygulamaların dinî dayanağı var mıdır?

Ölen bir Müslüman'ın usûlüne göre yıkanıp kefenlenmesi ve cenaze namazının kılınarak defnedilmesi farzdır. (Kâsânî, *Bedâi'ûs-Sanâi'*, 1/300, 306, 318) Bunun dışında yapılması gereken yedinci, kırkinci ve elli ikinci gün merasimi veya duası gibi zaman ve şekle bağlanmış bir görev yoktur. Bunların hiçbir dinî dayanağı da bulunmamaktadır. Bu itibarla söz konusu günlerde ölüye yönelik merasimler düzenlenmesi bid'attır; **“Her bid'at da dalalettir.”** (Müslim, Cum'a, 43 [867]; Ebû Dâvûd, Sünnet, 6 [4606]) Ancak sevabı ölen kimsenin ruhuna bağışlanmak üzere her zaman hayr-u hasenât yapılabileceği gibi çeşitli vesilelerle dua da edilebilir. (bk. Buhârî, Vesâyâ, 19 [2760]; Müslim, Zekât, 51 [1004])

393. Devir ve iskatın dinimizde yeri var mıdır?

Iskat, kişinin sağlığında çeşitli sebeplerle eda edemediği oruç, kurban, adak, keffâret gibi dinî mükellefiyetlerinin, ölümünden sonra fidye ödenerek düşürülmesi, böylece o kişinin bu tür borçlarından kurtulması anlamını taşır. Kur'ân-ı Kerîm'de, **“Oruca gücü yetmeyenler bir yoksul doyumu fidye öder.”** (el-Bakara, 2/184) buyrulmaktadır. Bu âyete göre, oruca dayanamayan veya mazeretleri sebebiyle Ramazan'da ve diğer zamanlarda oruç tutmaktan aciz kalan kimselerin, her bir oruç günü için fidye ödemeleri gerekir. Fakihlerin çoğunluğu, bu âyet-i celîledeki oruç yerine fidye ödenmesi hükmüne illet olan vasfın “acz” olduğuna hükmederek, mazeretli veya mazeretsiz oruç tutmamış ve kaza etmeden vefat etmiş olan kimselerin oruç borçları için de fidye ödeneceğini, hatta bu kimselerin bu konuda vasiyette bulunmaları gerektiğini ifade etmişlerdir. Oruç tutmaktan aciz olma yönüyle ölen kişinin durumu, mazeret sebebiyle oruç tutamayan kimselerin durumuna kıyas edilebilir. Ölenin bu konuda vasiyeti varsa, bu kıyas hükmü daha da kuvvet kazanmış olur.

Vasiyet yoksa mirasçılar bunu yapmaya mecbur değildir. Ölen kişi miras bırakmamışsa veya bıraktığı mal yetmezse kendi mallarından bağış (teberru) olarak da verebilirler. Oruç için bu şekilde yapılacak ıskat, dinî hükümlere uygundur.

Namazların ıskatına gelince; bir kişinin namaz borçlarının fidye ile ödenebileceğine dair Kur’ân ve Sünnet’te ne bir delil ne bir işaret vardır. Bu itibarla fidye ile namaz borçlarının düşeceği söylenemez. Ancak ihtiyaç sahiplerine yapılacak yardımlar ölü adına yapılmış sadaka gibi olacağından günahların bağışlanmasına ve Allah’ın affının tecellisine vesile olacağı umulur. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de “*Şüphesiz, iyilikler kötülükleri giderir.*” (Hûd, 11/114) buyrulmuştur. Ancak belli bir miktar paranın fakire verilmesi ve onun da güya hamiyetli davranarak aldığı parayı veren kişiye hibe etmesi ve ödenmesi gereken meblağ tamamlanıncaya kadar bu kabul ve hibe işinin tekrar ettirilmesi demek olan “devir” uygulamasının aklî ve naklî hiçbir mesnedi yoktur.

İmkânlar dâhilinde fakirlere sadaka vermek, hayır işleri yaptırmak, hayır kurumlarına yardımda bulunmak geride kalanların ölümler için yapabilecekleri en uygun davranışlardır. Fakat ölenin vârisleri arasında çocukların bulunması hâlinde (ölenin vasiyeti dışında) bunların mallarından ıskat veya tasadduk yapılarak mağdur edilmeleri caiz değildir. (İbn Nüceym, *el-Babr*, 4/117; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 2/240-241)

Şâfiî mezhebindeki ağırlıklı görüş, namaz veya adanmış itikâf borcuyla ölen kimsenin yakınlarının ölen adına bu ibadetleri ifa etmesinin de fidye vererek bu borçları düşürmesinin de sahih olmadığı yönündedir. (Nevevî, *el-Mecmû*, 6/372)

394. Cenazenin defin esnasında alkış tutulması, slogan atılması ve ıslık çalınması caiz midir?

Cenazenin ardından kabre kadar gitmek sünnettir. Hz. Peygamber, Müslüman’ın Müslüman üzerindeki haklarını sayarken cenazeyle alakalı görevleri de saymıştır. Cenaze merasimlerinin ölen bir Müslüman’a yapılması gereken son bir vazife olması yanında, yaşayanlara ölümü hatırlatmak, ahireti düşünerek ibret almalarını sağlamak gibi amaçları vardır. Bu nedenle cenaze törenlerinde bağırıp çağırmak, yüksek sesle ağlamak, alkışlamak, slogan atmak, ıslık çalmak, zılgıt çekmek, tezahürat yapmak

caiz değildir. İslâm âlimleri, bu tür davranışlar bir yana, cenaze merasimlerinde yüksek sesle tekbir getirmeyi dahi mekruh kabul etmişlerdir. (*el-Fetâva'l-Hindiyye*, 1/162) Bu itibarla cenaze merasiminde hazır bulunanların cenazeyi sükûnet ve vakarla takip etmeleri gerekir. Bu, ölen kimseye gösterilecek saygının da bir gereğidir.

395. Cenazeye çelenk veya çiçek göndermek dinî açıdan uygun mudur?

Cenaze merasimlerine çelenk veya çiçek gönderilmesinin ya da kabir-
lere konulmasının ölüye hiçbir faydası yoktur. Öte yandan bu tür har-
camalar, yerinde bir harcama olmadığından israftır. Bu itibarla, çelenk
için sarf edilecek paranın, sevabı ölenin ruhuna hediye edilmek üzere,
hayır kurumlarına veya fakirlere bağışlanması uygun olur.

396. Kabir veya türbe yaptırmanın hükmü nedir?

Kaybolmalarını önlemek üzere, gösteriş ve israftan uzak kalarak kabir
yapılmasında, mezarların başuçlarına, üzerinde ölenin kimliğini belir-
leyen ifadelerin yer aldığı sade bir taş ve benzeri levhaların yerleştiril-
mesinde dinen bir sakınca yoktur. Sahabilerden Osman b. Maz'ûn (r.a.)
ölünce cenazesi o günkü Medine'nin dışında gömülmüştü. Resûlullah
(s.a.s.), Osman'ın mezar yerini belli edecek bir taş istemiş ve getirilen taşı
mezarın başına koyunca, *“Bununla, kardeşimin kabrini işaretliyorum,
ailemden ölenleri bunun yanına defnedeceğim.”* (Ebû Dâvûd, Cenâiz, 63 [3206])
buyurmuştur.

Ancak kabirlerin bir-iki karıştan yüksek yapılması, üzerlerine bina
veya kubbe inşa edilmesi; kabir taşlarına kimlik bilgilerinin ötesinde
aşırı övgü sözlerinin; ölümden ve kaderden şikâyet eden ifadelerin ya-
zılması uygun görülmemiştir.

397. Kabir ziyaretinin adabı nedir?

Mezarlıkların ziyaret edilmesi, bu vesileyle ölümün hatırlanması ve
orada yatanlardan ibret alınması dinimizin tavsiye ettiği hususlardandır.

Kabir ziyaretinde bulunan kişi, ahireti hatırlamalı, dünyanın geçici
olduğunu ve bir gün kendisinin de öleceğini düşünmelidir. Hz. Pey-
gamber (s.a.s.), geceleri Baki' kabristanına gelir ve *“Müminler yurdunun*

sakinleri, sizlere selâm olsun. İnşaallah biz de size katılacağız. Bizler ve sizler için Allah'tan afiyet dilerim; Allah'ım, Baki' kabristanında bulunanları bağışla.” (Müslim, Cenâiz, 102 [974]) diye dua ederdi. Kabir ziyaretinde bulunan kişinin ölü için dua etmesi ve Kur'ân okuyarak sevabını orada bulunanların ruhlarına bağışlaması uygun olur.

Ancak kabir ve türbe ziyaretlerinde İslâm'ın özüne ve tevhid anlayışına ters düşen, itikâdî bakımdan da zararlı olan tutum ve davranışlardan uzak durmak gerekir. Kabrin başında yüksek sesle ağlayıp gürültü yapmak, kabrin parmaklık ve taşlarını öpmek, onlara sarılıp ağlamak İslâm ile bağdaşmaz. Türbelerde yatan kişileri beşer üstü varlıklar olarak görmek; bu zatların duaları kabul ettiğine, ilahi kudretlerinin olduğuna inanmak doğru olmadığı gibi bir kısım ihtiyaç ve dilekleri onlara arz etmek, kendilerinden medet ummak, bu ziyaretleri dinî bir vecibe gibi telakki etmek; bez bağlamak, mum yakmak, kurban kesmek, şeker vb. yiyecek maddeleri dağıtarak onlardan yardım dilemek gibi davranışlarda bulunmak da tevhid dini olan İslâm'la bağdaşmaz. Ölen kişilerden medet ummak ve onlardan bazı şeyler beklemek iman açısından tehlikeli bir davranıştır.

398. Kadınlar kabir ziyaretinde bulunabilirler mi?

Bütün Müslümanlar kabir ziyaretinde bulunabilirler. Hz. Peygamber (s.a.s.), cahiliye alışkanlıklarının devam ettiği dönemde kabir ziyaretini bir ara yasaklamış, ancak bunu daha sonra serbest bırakarak, “*Size kabir ziyaretini yasaklamıştım. Artık kabirleri ziyaret edebilirsiniz. Çünkü bu size ahireti hatırlatır.*” (Müslim, Cenâiz, 106, 108 [976, 977]; Ebû Dâvûd, Cenâiz, 81 [3235]) buyurmuştur. Bu itibarla kadınlar da kabirleri ziyaret edebilirler. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), çocuğunun kabri başında ağlamakta olan bir kadına sabır tavsiye etmiş, onu ziyaretten menetmemiştir. (Buhârî, Cenâiz, 7 [1252], Ahkâm, 11 [7154]; Müslim, Cenâiz, 15 [926])

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kabirleri çok ziyaret eden kadınlara beddua ettiğini bildiren hadisler (Tirmizî, Cenâiz, 61 [1056]; İbn Mâce, Cenâiz, 49 [1574]), kabir ziyaretinin yasak kılındığı dönemle ilgilidir. Büyük hadis bilgini Tirmizî, ilgili hadisi zikrettikten sonra şöyle demektedir: “*Bir kısım ilim adamlarının görüşü şudur: Kabirleri ziyaret eden kadınlara beddua içeren hadisler, kabir ziyaretine izin verilmesinden önce idi. Kabir ziyaretine*

izin verilince, bu izin kadınlar ve erkekleri kapsayan bir genellik ifade eder.” (Tirmizî, Cenâiz, 61)

399. Kadınlar âdet hâlinde iken kabir ziyareti yapılabilir mi?

Kadınların özel hâllerinde iken kabir ziyareti yapmalarını yasaklayan bir âyet veya hadis yoktur. Bu sebeple kadınların bu hâlde iken kabir ziyareti yapmaları, dua etmeleri ve dua niyetiyle ezberden dua âyetlerini okumaları caizdir.

400. Kabir üzerine oturmak günah mıdır?

İnsanın dirisi saygın olduğu gibi ölüsü de saygındır. Dolayısıyla ölümlere saygı duyulması ve saygısızlık anlamı taşıyan davranışlardan kaçınılması gerekir. Bu itibarla, zaruret olmadığı sürece, mezarların üzerinden geçilmesi ve kabirlerin üzerine oturulması dînen uygun bir davranış değildir. Hz. Peygamber (s.a.s.), “Sizden birinizin ateş üzerine oturup da bu ateşin elbisesini yakması, kabir üzerine oturmasından daha iyidir.” (Müslim, Cenâiz, 96 [971]) buyurmuşlardır. Ancak kabrin kenarına oturulmasında bir sakınca yoktur.

401. Kabirlerin üzerinden yol geçirilebilir mi?

Bir kabristan ne kadar eski olursa olsun bir zaruret olmadıkça yine kabristan olarak korunması gerekir. Böyle bir kabristanı satmak, üzerine bina ve benzeri şeyler yaparak içinde bulunan ölü kemiklerini başka bir mezarlığa nakletmek caiz değildir. Ancak başka bir alternatif olmaması sebebiyle, umumun yararına oradan yol geçirilmesi gibi kamunun kaçınılmaz bir ihtiyacını giderme zarureti varsa, bu ihtiyacı gidermek için mezarlar başka bir yere nakledilebilir. Nitekim kamuya ait olan bir yer ya da mal, yararı yine kamuya dönük olmak üzere gerektiğinde satılabilir ya da değiştirilebilir. (Zeylaî, Tebyin, 3/331) Mezarlıktan yol geçirmek de bu çerçevede değerlendirilebilir.

